

PARALELISMU

între

DIALECTELE ROMANU ȘI ITALIANU.

PARTEA II

FORMA SAU GRAMATICA

Aquestoru doê dialecte.

In partea ântêea a Paralelismului aquestoru doê dialecte amu arâtatu materia loru, însemnându unu micu vocabularu de quâte-va vorbe de ântêea trebuin. câ. Aquelleași vorbe luându ôre-quare forme cam deosebite în amêndoê dialectele, face pe quine-va a crede quê fie-quare dialectu își are gramatica sa: însâ, dupò cum se va vedea, mi se pare, quê aqueeași grâmaticâ formâ regulele amêndoru dialecteleloru, dar o grâmaticâ complectâ. Pentru quê nici Românulu nu'și va cunôsce limba bine, de nu va cunôsce particularitățile Italianei, nici Italianulu va fi în stare a cunôsce nici limba anticâ a Italiei, nici poeții sêi, de nu va cunôsce tipii aquestoru autori, quari se pâstrează mai

bine în dialectulu nostru. Tipii substantiviloru și verbiloru que se voru vedea în tractatul a questa voru fi o destulă dovadă despre quelle dișe, și va încredința pe fie-quare que e de quea mai neapârâtă trebuință a se întruni tipii și regulele aqestoru doê dialecte într'una și singură grâmatică.

În partea ântêea pe lûngă quelle lalte, s'a arâtat pe scurtu pronunția literelor latine dupò dialectulu nostru; și trecêndu cu vederea a arâta în que chipu se pronunțiã elle și dupò dialectulu italianu, e de trebuință a înlesni româniloru citirea italiană.

a, b, c, d, e, f, g, i, l, m, n, o, p, r, s, t, v, u, italienește se pronunțiã întocmai ca și la românesce.

j, la începutulu și mijloculu vorbeloru se citește ca *i*, *jure* (dreptu, jurâ), *jurista*, (juristu), *librajo* (libraru), *macellajo* (mâcelaru), quare se citeșcu; iure, iurista, libraio, macellaio; însă cându se afflâ la sfîrșitul vorbeloru, atunci e lungu sau mare, și se citește întocmai ca: *iî* al nostru; precumu: *savj* (înțelepți) *libraj*, *macellaj*, quare se citeșcu: *saviî*, *libraiî*, *macellaiî*.

h, n'are nici o pronunție, și se întrebuițează numai qua sâ pâstrede, ca și la noi, pronunția lui *c*, și *g*, înainte de *e* și *i*, și spre deosebirea unoru vorbe que fârâ dênșulu ar' avea doê însemnări precum la: *ho*, *hai*, *ha*, (amû, ai, are) quare se citeșcu, o, ai, a, și quare de quei mai noi se scriu: *ó*, *ái*, *á*.

qu, nu pate schimbare, ca la noi, înainte de *e* și *i*, a se pronunția ca *ce*, *cî*; din protivâ totu d'auna se pronunțiã *cu*, precum: *quattro*, *qualità*, *questo*, etc: quare se citeșcu: *cuatro*, *cualità*, *cuesto*.

ș, cându se afflâ între doê vocale, se pronunțiã ca *đ* sau *z* alu nostru; precum: *casa*, *pesare* (pêsare de unde appêsare) quare se citeșcu: *cađa*, *peđare*.

z, se citește mai totu d'auna ca *ț*, sau *ç* alu nostru, precum: *costanza*, *provvidenza*, *milizia*, *nazione*, quare se citeșcu: *constanța*, *provvidența*, *miliția*, *națione*, la vorbele străine și grecesci însă se pronunțiã ca *đ*, alu nostru; precum: *zodiaco*, *zona*, *zeŕiro*, *zoffiro*, *orizzonte*, *Zoroastro*, *zembla-nuova* etc. De multe ori însă se pronunțiã într'un chipu maitare de quâtu *ț*, și mai môle de quâtu *gi*, adică între *g* și *ı* slavonesci; precumu *donzella*, *pranzo*, etc.

cia, *cie*, *cio*, *ciu*, se citeșcu totu d'auna într'o silabâ făcênduse *ia*, *ie*, *io*, *iu*, diftongi precum: *ciascuno*, (fie-quare) *cielo*, *cioccolata*, *ciuffo*.

gia, *gie*, *gio*, *giu*, asemenea în diftongi precum: *giallo*, *gielo*, *giorno*, *giusto*.

gli, are o pronunție particulară italiană, pe quare dintre români o pâstrează numai quei din Macedonia: adică *g* abia s'aude, și *l* se înmôie; precumu la *meglio*, *mogliã* ect. La vorbele însă, *negligere*, (și quâte vinu de aci), *Anglia*, *angli*, se pronunțiã tare întocmai dupe cum e scrisu.

gna, *gno*; se citeșcu ca la franșesi, și aqueastă pronunție dintre români au păstrato numai Moldavii, la: *gnelu*, *gnie*, *luginã*, etc.

sca, *sco*, *scu*, *schì*, *sche*, se citeșcu ca și la noi.

sce, *sci*, se citeșcu ca *ș*, al nostru, precum: *pesce*, *nasce*, *scintilla*, *scienza*, quare se citeșcu: *peșe*, *nașe*, *șintilla*, *șiența*.

DESPRE ACCENTUL SAU APPÉSAREA VORBELORU ITALIANE.

Dialectulu italianu n'are tonuri ca și al nostru, ca și tôte limbele quelle vîi, ca și chiar limba grecească în antichitate; pentru quare nici nu se slujasce cu accente sau tonuri la vocalele quelle lungi sau la silabele appésate.

Vorbele italiene se appesă, la ultima sau la silaba din urmă, la penultima sau la silaba a doa de lîngă quea din urmă, și la antepenultima sau la silaba a treia della sfîrșitu, sau la quea din aintea penultimei.

Quelle quare au ultima lîngă, sau quare se appesă la silaba din urmă, aquellea se și înseamnă cu accentulu a questa ('), și suntu quelle următore:

1. Substantivii feminini terminați în *tà* și *tù*; precum: *bontà, verità, virtù, servitù* etc.

2. A treia persoană a perfectului la singularulu în verbii quei regulați sau aqueia a quârora înteea persoană se termină în doé vocale; cum: *canta', cantò, teme', temè sentii, sentì* etc.

3. Anteea și a treia persoană la singularu a timpului fiitoru; cum: *canterò, canterà, temerò, temerà* etc.

4. Vorba *che* (que) quându e unită cu alte vorbe; precum: *benchè, giachè, perchè, sicchè* etc.

5. Si la vorbele următore, *oimè* (vai mie!) *oibò* (naiba!) *ciò* (quare), *dî* (dî), *è* (este), *fà* (face), *giù, giù* (josu) *laggiù* (colo jos); *laccchè* (lacheu), *mercè* (iertare), *minuè* (mmuetu), *piè* (picioru); *nò* (nu), *nì* (nici); *però* (insă), *più* (mai), *quà* (de unde inquoă); *què* (aci); *sì* (așa); *sù* (pe).

Quelle quare au penultima lîngă sau la quare ap

pêsănu la a doa sillabă suntu quelle mai multe în dialectulu Italianu ca și în alu nostru; între quare se socotescu și infinitivii verbiloru de 1-a și 2-a conjugăție în *are* și *ire*; și următorele în *ere*.

avére, cadére, calére, capére, dissuadére, piacére, potére, rimanére, sapére, sedére, dolére, dovére, giacére, godére, parére, persuadére, ricevére, solére, tacére, temére, tenére, valére, vedére, volére, și quelle compuse din aquestea.

Vorbele que au antepenultima lîngă suntu quelle următore:

1. Toți infinitivii queloru lăți verbi în *ere*, afară de quei de sus; precum: *éssere, vincere*.

2. Tôte vorbele terminate în *ile*; cum: *amabile, credibile*; afară de quelle următore: *civile, gentile, sottile* și alte quâte-va.

3. Substantivii terminați în *ice*: *cálice, códice, giúdice* etc: afară de quei feminini; cum: *imperadrice, cantatrice*, etc.

4. Quelle în *ica*; cum: *Africa, ética, fúbrica*; afară de *amica, fatica, Enrica, nemica, rubrica*.

5. Quelle terminate în *ico*; cum, *católico, canonico* etc: afară de *amico, nemico, Enrico, mendico*.

6. Quelle în *ifero*; cum: *fruttifero, odorifero*.

7. Quelle în *ido*; cum: *árido, rápido, timido*.

8. Quelle în *odo*; cum: *cómodo, método*.

9. Quelle în *ola, ole, olo*; cum: *lódola, fávola*; (afară de *parola*); *débole, ragionévole, piccolo, spettacolo*.

10. Quelle în *ologo*; cum: *astrólogo, diálogo, teólogo*.

11. Quelle în: *ovo, ova*; cum: *védovo, véscovo, védova*.

12. Quelle în *issimo, issima*; cum: *umilissimo, bellissima*.

13. Si vorbele urmatóre :

ábito	bárbaro	limósina	síllaba
académia	caráttere	pároco	suócero
álbero	émpido	pécora	suócera
ángelo	intérprete	pérdita	vendémmie
átomo	lécito	sátira	vísita

CAPU I.

De Substantivu.

Substantivulu este o vorbâ que arată o substanță sau un lucru; cum: *Dumneđeu, ângeru, omu, callu, lemnu, peatra*, etc.

Substanțele sau ființele, unele suntu vêđute; precum: *omu, munte*, și altele nevêđute, precum: *Dumneđeu, ângeru, Dreptate*. Substantivii que arată substanțe vêđute se đicu *Materiali*, și quei quari arată substanțe nevêđute sau închipuite se đicu *Ideali*.

Suntu earâ unii substantivi que se cuvînu la tôte substanțele de felulu aquela, cum quându đicu *ângeru*, acestu nume se cuvîne la tóți ângerii; quându đicu *omu, rîu, cetate*, aceste nume se cuvînu la tóți ômenii, rîurile, cetățile. Asfelu de substantivi se numescu *Comuni*.

Alți substantivi se cuvînu numai la o singură substanță que are aquelu nume; cum quându đicu *Michailu, Gavriilu*, aceste nume nu se cuvînu la tóți ângerii, ci numai aquelora que au acestu nume; asemenea quându đicu: *Costea, Argeșu, Bu-*

curesci, aceste nume nu se cuvînu la tóți ômenii, la tôte rîurile, la tôte cetățile, ci numai la aquellea que au acestu nume. Asfelu de substantivi se numescu nume *Proprii*, sau *substantivi Individivi*.

Mai e unu felu de substantivi; que arată o adunată de mai multe ființe sau lucruri; precum: *omenime, junime, boierime, pometu, petrișu*. Substantivii aqueștia se numescu *Collectivi*.

Așa dar vêđuròmu que substantivii se împartu ân têu în *Materiali* și *Ideali*, și que apoi se mai împartu în *Comuni, Proprii* și *Collectivi*.

Substantivii, une-ori arată o singură ființă sau lucru; cum: *omu, munte, peatra*, și alte ori mai multe ființe sau lucruri; cum: *ômeni, munți, petre*. Quându arată o singură ființă, se đicu de *Numèru Singularu*, și quându arată mai multe ființe sau lucruri, se đicu de *Numèru Pluralu*.

Substantivii unii arată o ființă bîrbâtească; cum: *omu, cocoșu*, alții o ființă femească; cum: *femea, găina*, și alții nisce lucruri que nu suntu nici bîrbatesci nici femeesci; cum: *lemn, osu inelu*.

Quei quari arată o ființă bîrbâtească se đicu de neam sau *Genu Masculinu*;

Quei quari arată o ființă femească se đicu de *Genu Femininu*,

și quei quari arată un lucru sau o ființă nici bîrbâtească nici femească se đicu de *Genu Neutru*.

Genulu masculinu pôte lua înainte la singularu vorba *unu*, și la pluralu vorba *doi*, cum *unu omu*, *doi omeni*.

Genulu femininu pôte lua la singularu vorba *o*, și la pluralu vorba *doê*, cum: *o femeie*, *doê femei*.

Genulu neutru pôte lua la singularu *unu*, ca quelle masculine, și la pluralu *doê*, ca quelle feminine; cum: *unu lemnu*, *doê lemne*.

Unu substantivu se pôte dice în mai multe chipuri și la singularu și la pluralu, dupò întemplări; uneori adică se afflâ în întemplare de a numi que-va; cum: *quine e aquesta? — Costea. — Costea*, în întemplarea aqueasta se dice *quê* este de cađu Numinativu adică în întemplare de numire.

Alte ori se afflâ în întemplare de a arâta al cui este que-va; sau de *quine atârnâ*; cum: *a cui este cartea? — a Costii*; de *quine atârnâ? — de Costea*. Aci substantivulu *Costea*, se dice de cađu Genetivu.

Alte-ori se afflâ în întemplare a arâta *quê* dâmu que-va la *quine-va*, cumu amu datu cartea *Costii* sau la *Costea*. Aci substantivulu *Costea*, se dice de cađu Dativu.

Alte-ori se afflâ în întemplare s'arate *quê* assupra cui-va se face ôre-quare lucrare; *quê* ôre-quine sau ôre-que este de causâ sau de pricinâ; cum: *chiamâ pe Costea*, addo pe *Costea*. Substantivulu *Costea* aci este de cađu Accusativu.

Alte-ori se afflâ în întemplare *quându* vorbimu sau

ne îndreptâmu către *quine-va*, ori *chiamâmu* pe *quine-va*; cum: *Costeo! vino înquoa*. Substantivulu *Coste*, aci estede cađu Vocativu, sau de *chiamare*.

Alte-ori în sfârșitu, se afflâ în întemplare se arâtâmu *quê* unu lucru vine, se trage, sau se face de unde-va sau dela *quine-va*; cum: *de unde ai aqueastă carte? — dela Costea*. Substantivulu *Costea* aci este de cađu Ablativu.

Cu numinativulu dar, numimu *fincele* sau *lucrurile*, și este respunsu la întrebarea *quine?* sau *que?*

Genetivulu este respunsu la întrebarea *a cui?* sau *de quine* ori *de que?*

Dativulu este respunsu la întrebarea *cui?* la *quine?* ori la *que?*

Accusativulu este respunsu la întrebarea *pe quine?* sau *pe que?*

Cu Vocativulu ne întrebuingâmu *quându* ne îndreptâmu către *quine-va*, și este respunsu, ca și numinativulu, la întrebarea *quine* sau *que?*

Ablativulu este respunsu la întrebarea *dela quine?* *dela que?* sau *de unde?*

Așa dar vêdurômu *quê* substantivulu are *doê* numere: Singularu și Pluralu; trei genuri: Masculinu, Femininu și Neutru, și șase cađuri: Numinativu, Genetivu, Dativu, Accusativu, Vocativu și Ablativu.

Quându unu substantivu se dice în ambe numerele și în *quâte* șese cađe; aqueastă *numerație* de cađe și de numere se numesce *Declinație*.

DECLINATIA I.

MASCULINI

	<i>Singularu</i>	<i>Pluralu</i>	
N. duc-â	<i>duc-a</i>	duc-i	<i>duc-i</i>
G. duci, de ducâ	<i>di duca</i>	de duci	<i>di duchi</i>
D. duci, la ducâ	<i>a duca</i>	la duci	<i>a duchi</i>
Ac. ducâ	<i>duca</i>	duci	<i>duchi</i>
V. o ducâ	<i>o duca</i>	o duci	<i>o duchi</i>
A. dela ducâ	<i>da duca</i>	dela duci	<i>da duchi</i>

FEMININI.

N. Mus-â	<i>mus-a</i>	mus-e	<i>mus-e</i>
G. muse (de musâ)	<i>di musa</i>	de muse	<i>di muse</i>
D. muse (la musâ)	<i>a musa</i>	la muse	<i>a muse</i>
Ac. musâ	<i>musa</i>	muse	<i>muse</i>
V. o musâ, mus'o	<i>o musa</i>	o muse	<i>o muse</i>
A. dela musâ	<i>da musa</i>	dela muse	<i>da muse</i>

Așa se declină și quelle următore:

Tată tați <i>poeta poeti</i>	casâ	case	<i>casa</i>	<i>case</i>
papâ papi <i>papa papi</i>	umbrellâ	umbrelle	<i>ombrella</i>	<i>—elle</i>
popâ popi	panâ (peanâ)	pene	<i>penna</i>	<i>penne</i>
	vargâ (veargâ)	verg	<i>verga</i>	<i>verghe</i>
	vacâ	vac	<i>vacca</i>	<i>vache</i>
	pradâ	prâd	<i>preda</i>	<i>prede</i>
	môrâ	mor	<i>mola</i>	<i>mole</i>
	teașcâ	tesce	<i>tesca</i>	<i>tesche</i>
	vinâ	vine	<i>vena</i>	<i>vene</i>

Regule la declinația I.

1. Masculinii dela aqueastă declinație se termină la singularu în *â* (*a*) și la pluralu în *i*. Femininii se termină la singularu în *â* (*a*) și la pluralu în *e*, în ambe dialectele.

2. Genetivulu și dativulu singularu la amêdoe genurile în dialectulu românû facu ca numinativulu pluralu.

DECLINATIA II.

MASCULINI

N. Lup-u	<i>lup-o</i>	lup-i	<i>lup-i</i>
G. de lupu	<i>di lupu</i>	de lupi	<i>di lupi</i>
D. la lupu	<i>a lupu</i>	la lupi	<i>a lupi</i>
Ac. lupu	<i>lupo</i>	lupi	<i>lupi</i>
V. o lupe, o lupu	<i>o lupu</i>	o lupi	<i>o lupi</i>
A. dela lupu	<i>da lupu</i>	dela lupi	<i>da lupi</i>

Aci se declină toți masculinii terminați la singularu în *u* întregu, *u* scurtu, *u* mutu, și *iu*, cum se vedu quei următori.

socru	socri	<i>suocero</i>	<i>suoceri</i>
ochiu	ochi	<i>occhio</i>	<i>occhi</i>
bardu	barđi	<i>bardo</i>	<i>bardi</i>
rugu	rugi	<i>rogo</i>	<i>rogli</i>
mêru	meri	<i>melo</i>	<i>meli</i>
hêeatu	bêeți	<i>beato</i>	<i>beati (?)</i>
pasu	pași	<i>passo</i>	<i>passi</i>
argintu	arginți	<i>argento</i>	<i>argenti</i>
umêru	umeri	<i>omero</i>	<i>omeri</i>
callu	calli (cai)	<i>cavallo</i>	<i>cavalli</i>

Omu *uomo*, *dio*, facu ômeni, *uomini*, *dei*.

FEMININI

N. Suror-u	<i>sorella</i>	suror-i	<i>sorelle</i>
G. surori (de suroru)	<i>di sorella</i>	de surori	<i>di sorelle</i>
D. surori (la suroru)	<i>a sorella</i>	la surori	<i>a sorelle</i>
Ac. suroru	<i>sorella</i>	surori	<i>sorelle</i>
V. o suroru, soro	<i>o sorella</i>	o surori	<i>o sorelle</i>
A. dela suroru	<i>da sorella</i>	dela surori	<i>da sorelle</i>

DECLINATIA III.

MASCULINI

N.	Verm-e	<i>verm-e</i>	verm-i	<i>verm-i</i>
G.	de verme	<i>di verme</i>	de vermi	<i>di vermi</i>
D.	la verme	<i>a verme</i>	la vermi	<i>a vermi</i>
Ac.	verme	<i>verme</i>	vermi	<i>vermi</i>
V.	o verme	<i>o verme</i>	o vermi	<i>o vermi</i>
A.	dela verme	<i>da verme</i>	dela vermi	<i>da vermi</i>

FEMININI

N.	Vesp-e	<i>vesp-e</i>	vesp-i	<i>vesp-i</i>
G.	vespi de vespe	<i>di vespe</i>	de vespi	<i>di vespi</i>
D.	vespi ¹ la vespe	<i>a vespe</i>	la vespi	<i>a vespi</i>
Ac.	vespe	<i>vespe</i>	vespi	<i>vespi</i>
V.	o vespe	<i>o vespe</i>	o vespi	<i>o vespi</i>
A.	dela vespe	<i>da vespe</i>	dela vespi	<i>da vespi</i>

Aci se declină toți substantivii masculini și feminini terminați la singularu în *e*, și la pluralu în *i*; cum:

Masculini				Feminini			
Câne	câni	<i>cane</i>	<i>cani</i>	parte	pârți	<i>parte</i>	<i>parti</i>
jude	judi	<i>giudice</i>	<i>giudici</i>	valle	vâlli ²	<i>valle</i>	<i>valli</i>
dinte	dinți	<i>dente</i>	<i>denti</i>	sôrte	sorti	<i>sorte</i>	<i>sorti</i>
nume	spate	nu se scimbă la pl.		ôte	osti	<i>oste</i>	<i>osti</i>
				sabie	sâbii		

Moglie, mille, facu la pluralu: *mogli, mila*.

¹ Quelle în *ie*, cum: filosofie, datorie, la genetivu și dativu remănu neschimbate, pentru eufonie, cându iau articolu, qua sâ nu viie trei *i*; adică: filosofie, filosofiei, iar nu: filosofiii ect.

² Quelle în *lle*, la pluralu immôie pe *ll*; adică: vâlli se cîtesce vâi; precum se cîtesce și gollî, goi.

Insemnări. Femininii în *ate* dela aqueastă declinație correspondu cu Italianii terminați în *tà*, quare în vechime și acum pe alocurea se termina în *tate* sau *tade* cum: bunătate, cetate; *bontà cità*, quare se dîcu și *bonitade, citade*. Aqueștia s'au prescurtatu din obiceiulu que avemu și noi a dîce: o bunatà de omu, în locu de o bunătate de omu; Aquești feminini în *tà* și quei în *tù*, în dialectulu Italianu nu se schimbă la pluralu.

Genetivulu și dativulu feminiloru românesci facu ca numinativulu pluralu.

DECLINATIA IV.

NEUTRI

I

N.	Os-u	<i>oss-o</i>	ôs-e	<i>oss-e</i>	<i>oss-a</i>
G.	de osu	<i>di osso</i>	de ôse	<i>di osse</i>	—
D.	la osu	<i>a osso</i>	la ôse	<i>a osse</i>	—
Ac.	osu	<i>osso</i>	ôse	<i>osse</i>	—
V.	o osu	<i>o osso</i>	o ôse	<i>o osse</i>	—
A.	dela osu	<i>da osso</i>	dela ôse	<i>da osse</i>	—

2

N.	Jug-u	giog-o	jugur-i	giogh-i
G.	de jugu	di giogo	de juguri	di gioghi
D.	la jugu	a giogo	la juguri	a gioghi
Ac.	jugu	giogo	juguri	gioghi
V.	o jugu	o giogo	o juguri	o gioghi
A.	dela jugu	da giogo	dela juguri	da gioghi

INSEMNARI

I. Neutri următori schimbă pe *u* dela singularu în *e* la pluralu.

cîrligu	—e	lemn	—e	ferru	—e
virteju	—e	guleru	—e	ospêtu	—e
obrazu	—e	fîru	—e	mêru	—e
buricu	—e	flueru	—e	dobitocu	—e
ibricu	—e	fulgeru	—e	cojocu	—e
cântecu	—e	carru	—e	pistolu	—e
peticu	—e	paharu	—e	metohu	—e
ceasornicu	—e	hotaru	—e	amvonu	—e
acu	—e	helesteu	—e	milionu	—e
inelu	—e	fînețu	—e	cordonu	—e
grâunțu	—e	fusu	—e	canonu	—e
staulu	—e	pêcatu	—e	bastonu	—e
reazemu	—e	rênetu	—e	bilionu	—e
arcanu	—e	țipetu	—e	cornu	—e
busduganu	—e	sunetu	—e	sgomotu	—e
eataganu	—e	suf fletu	—e	chiotu	—e
semnu	—e	tresnetu	—e	clopotu	—e
scaunu	—e	âmbletu	—e	cuvintu	—e
maju	—e	toeagu	—e	catastihu	—e
ciocanu	—e	chepeneagu	—e		

Si quele în așu, și eșu, cum: lăcașu, sâlașu, fedeleşu, lăcașe, sâlașe, fedeleşe.

Grâu, frêu, brîu, ou, facu grâne, frêne, brîne, oê.

Sânge face: sânziuri, bine face: bunuri

Capu face capete. — veacu, timpu, aeru, pasu și codru, facu veci și veacuri, timpî și timpuri, aeri și aere, pași și pasuri, codri și codruri. Înșă timpu și codru, schimbându genulu, schimbă și înțelesulu.

Neutri que au la penultima o, la pluralu scimbându'l în ô, potu asemenea se se termine quei mai mulți în e; cum osu ôse, dobitocu dobitôce, norodu norôde. Aquesția quându se termină quâte odată în rî:

atunci nu lungescu pe o; cum: prisosu prisôse prisosuri, folosu folôse folosuri.

II. Neutri următori se termină toți la pluralu în ri.

hîrbu	strugu	hazu	malu	doru
drîngu	steagu	adîncu	rîu	zeru
sgiabu	coifu	bumbacu	stilu	graiu
vrafu	tîrgu	hacu	duhu	jaru
nêravu	negoçu	jocu	felu	glasu
postavu	preçu	lacu	țolu	versu
prafu	frigu	locu	drumu	stihu
plumbu	furtișagu	leacu	dramu	dresu
schimbu	streangu	piscu	fumu	nășu
prieteșugu	boldu	norocu	bunu	nesațiu
vicleșugu	vadu	pliscu	veninu	respunsu
bilșugu	gardu	polcu	inu	risu
jugu	glodu	unghiu	chinu	chefu
meșteșugu	cirdu	tôcu	sînu	ceasu
plugu	miedu	colțu	cinu	botu
ciștigu	seu	teascu	zulufu	vîntu
pragu	nodu	fleacu	chipu	gustu
rangu	plodu	focu	nisipu	cortu
stogu	podu	țareu	adevêru	mustu
rêndu	cercu	biru	portu	pâmîntu
fundu	valu	varu	ceru	sfatu
iadu	vîrfu	daru	începutu	sfîrșitu
necazu	dealu	șanțu	tortu	sfertu
orezu	crugu.			

III. Neutri quei 'lalți potu după voiea și trebuința scriitorului a se termina sau în e, sau *wi*; cum: cotu

côte coturi; glonțu glônțe glonțuri; principu principu; danțu dance danțuri; talentu talente talenturi etc. — Quei în întu, schimbînduse la pluralu în *e*, schimbă *i* și pe în *i*; cum: veșmîntu veșmînte veșmînturi, mormîntu mormînte mormînturi etc.

IV. Neutri terminați în *iu*, dacă nu se termină la pluralu în *uri*, nu se cuvine ai termina în *e* ci în *ii*; cum: privilegiu, collegiu, participiu: privilegiu, collegiu, participiu; dacă nu vom dice privilegiuri... Cuvîntulu este quē neutri, făcēndu la pluralu ca femininii, aqwestia, terminînduse la singularu în *e* sau *ie*, la pluralu se termină în *i* sau *ii*; dupe cum se vede la declinația atreia.

DECLINATIA V.

FEMININII

1

Singularu		Pluralu	
N.	đi, đio <i>đi, giorno</i>	đille	<i>giorni</i>
G.	đille (de đi) —	de đille	—
D.	đille (la đi) —	la đille	—
Ac.	đi —	đille	—
V.	o đi —	o đille	—
A.	dela đi —	dela đille	—

2

N.	stea, steno <i>stella</i>	stelle	<i>stelle</i>
G.	stelle (de stea) <i>đi stella</i>	de stelle	<i>đi stelle</i>
D.	stelle (la stea) <i>a stella</i>	la stelle	<i>a stelle</i>
Ac.	stea <i>stella</i>	stelle	<i>stelle</i>
V.	o stea <i>o stella</i>	o stelle	<i>o stelle</i>
A.	dela stea <i>da stella</i>	dela stelle	<i>da stelle</i>

Aci se declină toți femininii terminați în *i*, *ă* și *ea* cum: mantă, sacă, rîndurea, curea (*) etc.

Observații

Din aqweste cîncu declinații se adună quelle următore:

I. Substantivii masculini la singularu în dialectulu român se termină în *u* întregu, cum: socru; în *u* scurtu cum: bou; în *u* mutu, cum: omu; în *iu*, cum: ochiu, în *e*, cum: verme, și în *ă*, cum: papă. Iar în dialectulu italianu în *o*, cum: *uomo*; în *io*, cum: *occhio*, în *e*, cum: *verme*, și în *a*, cum: *papa*. La pluralu toți în ambe dialectele se termină în *i*, cum: socri, boi, ômeni, ochi, vermi, papi; *suoceri*, *bovi*, *uomini*, *occhi*, *vermi*, *papi*. — La românesce *i* dela pluralu este scurtu quādu *u* la singularu este scurtu sau mutu, iar la italianesce totu d'auna e întregu.

II. Substantivii feminini se termină la singularu sau, în *ă* românesce și *ă* italianesce, cum: casă, *casa*, lună, *luna*; sau în *e* în ambe dialectele, cum: sete parte, sau *ă* ori *ea* românesce; cum: mantă, curea, și în *ă* și *ii*, italianesce; cum: *bontà virtù*.

III. Substantivii feminini, dacă la singularu se termină în *e*, la pluralu îl schimbă în *i*, în ambe dialectele; cum: vespe vespi, lume lumi. — *i*, la românesce e scurtu; și italianesce întregu. — Dacă se termină în *ă* românesce și în *a* italianesce, la pluralu îl schimbă în *e*; cum: casă case, *casa case*, cicală cicale, *cicala cicale*.

(*) Substantivii de aqueastă declinație în dialectulu Macedoniei se termină în *ao* cum: *steao*, *șeao*, *manteo*.

Insemnare. Reaşa-întrebuiçare şi nesciinça regulei sau mai bine întempinulu unoru consene, pe alocurea a făcutu în dialectulu românû qua mulçi feminini terminaçi în â, la pluralu sâ se parâ què 'l schimbâ în *i*. Aqueştia suntu quei quari se terminâ în *câ*, *scâ*, *gâ*, *râ*, *ôrâ*; cum: vacâ vacē, fugâ fugē, scarâ scârē; môrâ morē, şi pare què se audu împotiva regulei: vaci, fugi, scâri, mori. Unii iar que se terminâ în *bâ*, *dâ*, *mâ*, *inçâ*, la pluralu schimbâ pe â în *e* şi în *ê* sau pârutulu *i*; dupò voie si dupò locuri; cum: limbâ limbe limbē sau limbi; prada prade prâdē sau prâdi; lacrêmâ lacrême, lacrêmē sau lacrêmi; fiinçâ fiinçe, fiinçē sau fiinçi. Aqueste prescurtâri ale lui *e*, sau asemânâri cu *i*, se potu arâta şi prin apostrofu, limb', prâd', lacrêm', fiinç', quare fârâ a strica regula inlesnescu fôrte multu limba.

IV. Femininii terminaçi la singularu în *â* ori *eâ*, la pluralu în românesce se terminâ în *alle*, *elle*; cum: mantâ, mantalle; cureâ, curelle.

V. Cându unu *a*, se aflâ pe la mijloculu substanti viloru feminini, şi aqueştia se terminâ în *i*, la pluralu sau se mai inpuçineadă cu o silabâ; atunci aquestu *a* se face â, cum: parte pâri, sabie sâbii, pradâ prâd'.

VI. Femininii que au la penultima *ea*, la pluralu leapâdâ pe *a* şi vinu la origina loru; cum: fereastrâ ferestre; (fiindu fereastrâ mai la începutu). — In aqueastă regulâ intrâ şi quei quarii se paru què au *a* la penultima, que pe alocurea se pronunçia *ea*, şi quare în sine nu e de quâtu unu *e* lungu; Asemenea

feminini schimbâ la pluralu pe *a* sau *ea*, în *e*, cum: panâ peanâ pene, masâ measâ mese. Aqueştia mai bine ar'fi sâ se scrie cu *e* şi la singularu: penâ, mesâ, nevastă ect. — Quei quari au *i*, îl schimbâ în *i*, cum: vînâ, đinâ, vine, đine. (*)

VII. Feminini que au la penultima, *oa*, (*ô*) la pluralu, de se terminâ în *i*, sau (¹), îl facu *o*; cum: sôrte, sorçi, môrâ, mor'.

Intr'unu cuvintu, femininii que au penultima lungâ, la pluralu, de se terminâ în *i* sau (¹), o facu scurtâ, schimbându pe *a* în *â*, pe *ea* în *e*, şi pe *ô* în *o*.

VIII. Neutri que au în penultima la singularu *o*, appésatu, la pluralu, daca se terminâ în *e*, îl lungescu făcându'l *oa*(*ô*); cum: dobitócu, dobitóce; iar daca aquestu *o* nu e appésatu, rămâne neschimbatu, cum; clópotu clópote; daca au *ea*, îl schimbâ în *e*, cum: toeagu toege şi vice versa une-ori, cum: ferru fearre: iar daca au *ê*, îl schimbâ în *e*; cum: mèru mere.—Quei quari au consona *k* lungâ finalâ, la pluralu terminânduse în *e*, o schimbâ în *ş*; cum: catastihu, metohu, catastiçe, metòşe.

IX. Masculinii que au la penultima *ea*, la pluralu leapâdâ pe *a*, quei quari au *ê* îl schimbâ în *e*; cum: bêcatu bêçi; mèru meri; vèru veri.

Insemnare. Din aqueste trei regule precedente cum: şi din alte bâgâri de seamâ se vede què substantivii pe quari dupò vremi obiceiulu 'ia stricatu în ôre-quatre provincialismi, la pluralu îşi vinu la a loru origi-

(*) Quei quari la pluralu nu facu în *e*, la singularu se scriu cu *ê*; cum: mâna mâni, fântânâ fântâne etc.

nă, precum: mese, pene, morți, erbe, stelle, selle, elle, fiindu: *mesa, pena, morte, erba, stella, sella, quella, ella*.

X. Masculinii italieni que se termină la singularu în *io* și *jo*, la pluralu se termină în *i* mare, que se citește ca *ii* al nostru; cum: *tempio tempj, principio principj, librajo libraj, lavatojo lavatoj* etc. Quâte însă înainte de *io* au *c, ch, g* și *gl*, aquellea la pluralu se termină în *i* micu, sau mai bine leapădă pe *o* dela singularu; cum: *impaccio impacci, occhio occhi, raggio raggi, figlio figli*. Aqueștia suntu întocmai ca quei românesci que se termină în *iu*, cum: fiiu fii, ochiu ochi etc.

XI. Substantivii italieni terminați în *ie*, în *i*, și quei quari au la ultima accentu sau suntu monosilabi, aqueiea la pluralu nu se schimbă; cum: *una specie, due specie; una metropoli, due metropoli; una città, due città; una virtù, molte virtù; un piè, due piè; un Rè, molti Rè* etc. Astfelu nu se schimbă: nume spate, în românește; și a felu nu se schimbă ajectivii feminini terminați în *ore*; cum: vorbitore-a, vorbitore-le.

XII. Din aqueste cinci declinații se mai vede que în dialectulu italianu substantivii nu se schimbă la caduri, que într'alu nostru feminii se schimbă la genetivu și dativu, făcându ca numinativulu pluralu, și que qua să facem cadurile ne întrebuingămu cum nisee particelle sau preposiții que se numescu *segnacasi* semnude-cađe, și quare suntu quelle următore:

Pentru	Numinativu		substantivulu
—	Genetivu	de	<i>di</i>
—	Dativu	la	<i>a</i>
—	Accusativu		substantivulu
—	Ablativu	dela, din, și de	<i>da</i>

Vocativulu, în ambe dialectele, ia înainte interjecția sau strigare ori chiemarea *o!* pôte adesea să fie și fără aqestu *o!* În dialectulu român, masculini dela a doa declinație au vocativulu și cu particulară terminație în *e*, și femininii dela de 1-a, a 2-a, și a 3-a, declinație în *o*; cum: lupe, muso, soro, femceo.

I N S E M N A R I.

În dialectulu român quându substantivii arată ființe însuflețite, și mai virtosu persône sau ômeni, accusativulu loru atunci ia înainte adesea preposiția *pe*; iar de arată lucruri neînsuflețite, accusativulu atunci remâne adesea singuru ca numinativulu: cum: ascultă pe Dumnezeu și pe părinți; și ascultă glasulu cugetului; addo pe Florea, și: addo masa etc.

Quându substantivii în dialectulu italianu încep cu o vocală, segnacasulu, *a*, al dativului pentru eufonie priimesce unu *d*; cum: *a Dio, ad angelo; a Roma, ad Atene*.

Vedurumu que în ambe dialectele se află substantivi que la singularu suntu masculini și la pluralu feminini; precum: osu ôse, fructu fructe, lemnu lemne; *osso osse, frutto frutta, legno legna*.

Aqueștia în românește suntu prea mulți în quātu quea mai mare parte a substantiviloru que arată lucruri neînsuflețite suntu astfelu; și pentru que pe de o parte mai se potrivescu la numărul cu masculinii și femininii, iar pe de altă, pentru que fôrte mulți, după cumu s'a vădutu, au o terminație particulară la pluralu în *ri*; de aqueea, după totu cuvintulu, putemu

dice que facu unu neamu sau unu genu în parte, que nu este nici masculinu nici femininu, ci neutru. În italianesce însâ asemenea substantivi sîntu prea puțini, și pentru que nu pôtu, după numerulu loru, face unu genu în parte ci o escepsie, închieru que dialectulu românû are trei genuri, iar quelu italianu numai doé; și substantivii que în aqestû dialectu la singularu sîntu masculini și la pluralu și masculini și feminini, îi arătâmu la valle:

<i>anello</i>	inelu	<i>anelli</i>	și <i>anella</i>
<i>bisogno</i>	trebuingâ	<i>bisogni</i>	<i>bisogna</i>
<i>braccio</i>	braçu	<i>bracci</i>	<i>braccia</i>
<i>budello</i>	maçu	<i>budella</i>	<i>budelle</i>
<i>calcagno</i>	câlcâiu	<i>calcagni</i>	<i>calcagna</i>
<i>carro</i>	carru	<i>carri</i>	<i>carra</i>
<i>comandamento</i>	comandâ	<i>comandamenti</i>	<i>comandamenta</i>
<i>corno</i>	cornu	<i>corni</i>	<i>corna</i>
<i>castello</i>	castelu	<i>castelli</i>	<i>castella</i>
<i>cervello</i>	cerbuleçu	<i>cervelli</i>	<i>cervella</i>
<i>ciglio</i>	geanâ	<i>ciglie</i>	<i>ciglia</i>
<i>coltello</i>	cuçitu	<i>coltelli</i>	<i>coltella</i>
<i>demonio</i>	demoniu	<i>demonj</i>	<i>demonia</i>
<i>dito</i>	degetu	<i>diti</i>	<i>dita</i>
<i>filo</i>	firu	<i>fili</i>	<i>fila</i>
<i>fondamento</i>	fundamentu	<i>fondamenti</i>	<i>fondamenta</i>
<i>frutto</i>	fructu	<i>frutti</i>	<i>frutta</i>
<i>fuso</i>	fusu	<i>fusi</i>	<i>fusa</i>
<i>gesto</i>	gestu	<i>gesti</i>	<i>gesta</i>
<i>ginocchio</i>	genuche	<i>ginocchi</i>	<i>ginocchia</i>
<i>granello</i>	grâunte	<i>granelli</i>	<i>granella</i>
<i>grido</i>	șipêtu	<i>gridi</i>	<i>grida</i>
<i>interiore</i>	înêuntru(rerunchi)	<i>interiori</i>	<i>interiora</i>

<i>labbro</i>	buzâ	<i>labri</i>	și <i>labbra</i> și <i>labbia</i>
<i>legno</i>	lemnû	<i>legni</i>	<i>legna</i> <i>legne</i>
<i>lenzuolo</i>	giulgiu	<i>lenzuoli</i>	<i>lenzuola</i>
<i>letto</i>	patu	<i>letti</i>	<i>letta</i>
<i>membro</i>	mâdularu	<i>membri</i>	<i>membra</i> și <i>membe</i>
<i>mulino</i>	môrâ	<i>mulini</i>	<i>mulina</i>
<i>muro</i>	șidu	<i>muri</i>	<i>mura</i>
<i>orecchio</i>	ureche	<i>orecchi</i>	<i>orecchia</i> și <i>orecchie</i>
<i>osso</i>	osu	<i>ossi</i>	<i>ossa</i> <i>osse</i>
<i>peccato</i>	pêcatu	<i>peccati</i>	<i>peccata</i>
<i>pugno</i>	pumnu	<i>pugni</i>	<i>pugna</i>
<i>quadrello</i>	sâgeatâ	<i>quadrelli</i>	<i>quadrella</i>
<i>riso</i>	rîsu	<i>risi</i>	<i>risa</i>
<i>rubbio</i>	ruppu	<i>rubbi</i>	<i>rubbia</i>
<i>sacco</i>	sacu	<i>sacchi</i>	<i>sacca</i>
<i>strido</i>	strigêtu	<i>stridi</i>	<i>strida</i>
<i>tino</i>	linu(de vinu)	<i>tini</i>	<i>tina</i>
<i>vestigio</i>	mlâdicâ	<i>vestigii</i>	<i>vestigia</i>
<i>vestimento</i>	veșmintu	<i>vestimenti</i>	<i>vestimenta</i>
<i>uovo</i>	ou	<i>uovi</i>	<i>uova</i>
<i>cetinajo</i>	cintaru	<i>centinaja</i>	
<i>migliajo</i>	miarû	<i>migliaja</i>	
<i>miglio</i>	mie	<i>miglia</i>	
<i>moggio</i>	o măsurâ	<i>moggia</i>	
<i>stajo</i>	o măsurâ	<i>staja</i>	
<i>pa'jo</i>	pereche	<i>pa'ja</i>	

CAPU II.

De pronume.

Pronumele este unu felu de substantivuu que arată un nume sau se întrebuingeađă în loculu substantivuu-lui, cum: *eu*, *tu*, *sine*.

Pronumele, are ca și substantivulu, numere și cađuri; genuri nu are, pentru que și bărbatulu și femea đice *eu*, și bărbatulu și femea đicemu *tu*, și pentru partea bărbătească și femeiască đicemu *sine*. În locu de genuri pronumele are trei persône.

Persôna antêea este aquea quare vorbesce, cum: *eu*, *noi*; adoa aquea cu quare vorbesce, cum: *tu*, *voi*; și atreia aquea pentru quare vorbesce, cum: *sine*, si totu substantivulu, cum: omulu, lumea, cerulu etc. (*)

(*) Cađulu vocativu este de persôna a doa: pentru que într'ensulu substantivulu este persôna cu quare vorbim.

DECLINATIE DE PRONUME.

PERSÔNA ANTEEA:

		<i>Singularu</i>	<i>Pluralu</i>			
N.	eu	<i>io</i>	<i>noi</i>	<i>noi</i>		
G.	de mine	<i>di me</i>	de noi	<i>di noi</i>		
D.	{mie	{ <i>a me</i>	{noê	{ <i>a noi</i>		
	{la mine	{ <i>a me</i>			{la noi	{ <i>a noi</i>
	{imi	{ <i>mi, me</i>			{ne	{ <i>ne</i>
	{mi	{ <i>mi</i>	{ui	{ <i>ci, ce</i>		
Ac.	{pe mine	{ <i>me</i>	{pe noi	{ <i>noi</i>		
	{mê	{ <i>mi</i>			{ne	{ <i>ne, ci, ce</i>
A.	dela mine	<i>da me</i>	dela noi	<i>da noi</i>		

PERSÔNA A DOA.

N.	tu	<i>tu</i>	<i>voi</i>	<i>voi</i>		
G.	de tine	<i>di te</i>	de voi	<i>di voi</i>		
D.	{ție	{ <i>a te</i>	{voê	{ <i>a voi</i>		
	{la tine				{la voi	{ <i>a voi</i>
	{iți				{vê	{ <i>ve</i>
	{ți	{ <i>ti</i>	{vi	{ <i>vi</i>		
Ac.	{pe tine	{ <i>te</i>	{pe voi	{ <i>voi</i>		
	{te				{vê	{ <i>ve vi</i>
A.	dela tine	<i>da te</i>	dela voi	<i>da voi</i>		

PERSÔNA A TREIA.

N.	— (1)	— (1)	—	
G.	de sine	<i>di se</i>	— (1)	
D.	{sie	{ <i>a se</i>	— (1)	
	{la sine		{ <i>a se</i>	— (1)
	{și		{ <i>si</i>	<i>și</i>
Ac.	{pe sine	{ <i>se</i>	— (1)	
	{se		{ <i>si</i>	<i>si</i>
A.	dela sine	<i>da se</i>	— (1)	

(1) Nu se întrebuingeađă.

IV.

Quându vedemu què pronumele *eu, tu, sine*, arată persône, le numimu: pronume **Personale**. De vomu bâga de seamă însă què mai adesea quându dîcemu *eu*, arătâmu cu degetulu la ênșine; quându dîcemu *tu*, arătâmu cu degetulu la persôna cu quare vorbimu; atunci pronumele *eu* și *tu* se numescu: pronume **Indicative** sau arătătore, și la aqueastă întemplantare în locu de *sine*, pentru a treia persônă avem pe *ellu, ea*, despre quare vomu vorbi la ajectivii indicativi. Aci, pentru què se află în relație în a treia persônă către *eu* și *tu*, vomu arăta cum se declină,

MASCULINU

	Singularu		Pluralu	
N.	ellu	ello	ei	ei, e' egli, eglino
G.	a lui (de ellu)	di lui	a loru (de ei)	di loro
D.	{ lui (la ellu) ii i	{ a lui gli li	{ loru (la ei) le li	{ a loro li gli
Ac.	{ pe ellu il	{ lui il, lo	{ pe ei ii	{ loro gli, li
A.	dela ellu	da lui	dela ei	da loro

FEMININU

N.	ea	ella	elle	elle, elleno
G.	a ei (de ea)	di lei	a loru (de elle)	di loro
D.	{ ei (la ea) ii i	{ a lei le le	{ loru (la elle) le li	{ a loro le le
Ac.	{ pe ea o	{ lei la	{ pe elle le	{ loro le
A.	della ea	da lei	dela ells	da loro

Adesea în ambe dialectele în locu de *ellu* se întrebunțeață participiulu verbului *essere* (fire). *ens*, și dî-

cemu românesce: *ênsu dênsu*, iar italianesce *esso desso*. Aquestu dîsu pronume indicativu sau personalu, se declină în ambe dialectele cu prepozițiile *segnacasi*.

ênsu, ênsa, în românesce adesea ia după *sine*, pentru mai multă întărire pe dativulu pronumelui personalu, și face: *ênsu' mi ênsă' mi, ênsu' ți ênsă' ți, ênsu' și ênsă' și ênșine ênșivê* etc. Aqueștia în italianesce se arată cu *stesso* și *medesimo* la tôte persônele; cum: *io stesso io medesimo, noi stessi, noi medesimi, tu stesso, voi stessi*

Italianii vorbescu mai totu d'auna în pluralu, și de aqueea întrebunțeață pe *egli* pluralu în locu de *ello*, precumu și pe *voi* în locu de *tu*. Atâtu s'a legiuitu cu obiceiulu aquestu *egli* în locu de singularu, înquātu quându a querutu trebuința ai da o însemnare de pluralu, 'lau făcutu *eglino*, ca și pe *elle, elleno*.

Cu mine, cu tine, cu sine, în dialectulu italianu se dîce: *meco, teco, seco*; și prea raru: *con me, con te, con se*.

Queea que întelegemu noi cu *ênsu*, aqueea italianii întelegu cu *desso*; cum: *ellu e ênsu*, sau *ênsu' și: egli è desso*. „Si queea que întelegemu noi cu *dênsu* aqueea italianii întelegu cu *esso*; cum: *ea sau dênsa* vorbesce, *ella o essa parla*. (*) adică, *dênsul dênsa, esso essa*, în ambe dialectele arată și persône și lucruri; iar *ellu, ea, egli, ella* arată numai persône.

(*) Se întrebunțeață și *ênsu* ca *esso*; dar numai în complinirea prepoziției *intru*, cum: *intr'ênsulu, intr'ênsu, intr'ênsii, intr'ênsele*.

Pronumele italianu *ne*, mai adesea e relativu; corespunde cu françoşesculu EN, şi este mai aquela cu *ne* al nostru pe quare noi îl întrebuingâmu fôrte raru în simţulu aquesta; CUM. UNE FAVEUR EN PROCURE UNE AUTRE; *un favore ne procura un altro*; unu favoru *ne* procurâ un'altu.

Pronumele italiene *ci*, *vi* dela pluralu corespundu cu Y françoşescu şi cu: *mi*, *ti*, ale nôstre dela singularu, quare arată locu; însă *ci*, arată locul unde suntem şi *vi*, locul unde nu sîntemu: *sono in Bucaresti. venite-ci*; sîntu în Bucuresti, vino-'mi (aci); *sei in Italia, voglio d'andar-vi*; esci în Italia, voiu să-ţi viiu şi eu (acolo). Asfelu sîntu tôte frasele românesci: *vinomi-ţi* (aci), *dumi-te* (acolo), que 'mi ai venitu? (aci), que 'ţi a venitu? (acolo). *Ci* corespunde cu *mi*, şi *vi*, cu *ti*. Deosebirea nu este alta de quâtu que italienii vorbescu la pluralu, şi noi vorbim la singularu, unii s'au ţinutu de moda veacului şi alţi de origina loru.

Me, te în dialectulu italianu se ia fôrte raru în locu de numinativu, precumu se vede în Boccacio: *credendo chio fossi te*. Asfelu se ia şi: mine, tine al nostru: vorbesce camine, *parla come me*; elu e ca tine, *egli è come te*; adică vorbesce cumu vorbescu eu, este cum esci tu.

îi, quându este masculinu, italianesce se arată cu *gli*, şi quându e femininu, se arată cu *le*; iubescu pe frate meu, îi scriu adesea, *amo mio fratello, gli scrivo spesso*; stimu pe suroru mea, îi scriu adesea: *stimo mia sorella, le scrivo spesso*.

Mè, te, se, ne, vè, îl, o, îi, le; precum şi *mi, ti, si, ci, vi, lo, la, li, şi le*, italianesci se punu totu d'auna înaintea verbiloru; cum: *mè vede, te vede, se vede; mi vede, ti vede, si vede*; însă puindule în urmă, atunci se unescu cu verbula, cum: *rogumè, rogute, rogu'l, roguo*. — Asemenea se întrebuingeadă italianii şi la participii, noi însă ne amu deprinsu a le pune numai în urma participiiloru: iar Văcărescii que au cunoscutu dela inceputu natura dialectului nostru, şi mai virtosu D. I. Văcăresculu, întrebuingeadă aqueste pronume şi înaintea participiiloru; cum: se vedëndu, se jucându, în locu de vedënduse, jucânduse (Primăvera Am:)

Quându pronumele *mi, ti, ci, vi, si*, au dupò dênsele pe *lo, la, li, gli, le, ne*, schimbâ pe i în e; cum: *melo, mela, meli, celo, cela, celi*, în locu de *m'lo, mila....*

Quându pronumele *gli* este urmatu de *lo, la, li, le, ne*, atunci mai ia unu e dupò sine şi se unescu cu pronumele que urmeadă, cum: *glielo diedi* (i'l dideiu.)

Quându mai multe pronume urmeadă dupò verbu, se unescu tôte şi facu o singură vorbâ cu verbulu; cum: *dimelo, ñimi'l, spunemi'l, addâmi'l*.

Pronumele se, si, în amêdoe dialectele făcëndu verbi pasivi, are preçu quâtu şi ON françoşecu; cum: se vorbesce: *si parla, ON PARLE*.

Loru loro, se pune totu d'auna dupe verbu; cum: *date loro, parlerò loro*, dâ loru, vorbi-voiu loru. Aquestu pronume în caşulu genetivu şi dativu pôte fi

și fără *di* și *a*; cum: *le loro armi, ordinò loro*, în locu de *le di loro, a loro*.

Quându pronumele italianesci se punu după unu verbu monosilabu terminatu în vocală sau aquâruiă ultimă are accentu, atunci pronumele îndoiesce consona inițială, cum: *dimmi, fammi, pregollo, fermossi*, iar nu *dimi, fami, pregò lo, fermò si*.

li, le și *gli* fiindu de aquelași cađu, *gli* se întrebuingea-đă quându după densus urmeađă o vocală sau unu *s* ori *z*, que au după dênsele altă consonă; cum: *gli uni, gli sparse*. Așfelu este și îi al nostru, cum: îi ducu îi amu dusu, ca și quându amu đice *li ducu, gli amu dusu*.

CAPU III.

De Ajectivu.

Ajectivulu este o vorbă que arată o calitate, și qualifică pe substantivu, adică arată cum este substantivulu; precum quându đicu sau quându vedu unu omu aquesta trebue să aibă ôre-quare semne sau calități prin quare se cunôsce din alte ființe sau chiaru din alți ômeni. Așa quându đicu: *cuvintătoru, mare, micu, june, vechiu, bunu, réu, blându, iute* ect. aqueste vorbe pentru que arată cumu este omulu sau altă ființă, sunt ajectivi.

Qualitățiile que au ființele sau lucrurile, unele se potu pricepe prin simțurile din afară, și altele prin quelle din nêuntru adică prin cugetare prin minte sau judecată. Qualitățiile: albu, roșu, rôtundu, strâmbu, limpede, turbure etc: se vedu cu ochii; calitățiile: melodiosu, armoniosu, discordu etc: se simtu prin auđu; mirositoru, puturosu etc: cu mirosulu; dulce, acru, săratu, etc: cu gustulu; caldu, rece, môle, aspru, etc: cu tactulu sau cutôtă pellea ori totu trupulu omului. Quându đicu, bunu, réu, blându, iute, justu sau dreptu, înțeleptu etc: a queste calități nu se pricepu prin simțurile din afară, ci prin cugetare. Așa ajectivii se împartu în doé: în fisici sau materiali, și în metafisici sau ideali.

Fisici sau materiali suntu aqueia que arată o calitate materială sau firească, și Metafisici suntu aqueia que arată o calitate ideală sau metafisică.

Ajectivii în generalu se schimbă în amêndoé genurile; cum: albu albă, bunu bună etc.

Quându invață quine-va o limbă sau quându vede o ființă, unu lucru ori o calitate que n'a mai vedutu, întrebă cumu se chiamă cutare ființă, cutare calitate? sau que nume are? Aflându dară cumu se chiamă va se đică que 'ia afflatu numele. Totu substantivulu dar, și totu ajectivulu este unu nume, și de aqueasta quei vechi amendoé aqueste părți ale cuvintului le unia într'una, sub numirea de Nume.

Ajectivii în ambe dialectele se supponu la aquesteși regule ca și substantivii și se concórdă cu dênșii

în genu, cađu și numere; cum; omu bunu, femeii frumòse.

Ajjectivii masculini terminati în *u* românesce și *o* italianesce, la femininu se terminâ în *â* (*a*); cum: bunu, blându, *buono*, *blando*, bunâ, blândâ, *buona*, *blanda*, — Quei în *oru*, în românesce se schimbâ în *ôre*; cum: amatoru amatôre etc.

Ajjectivii terminați la masculinu în *e*, în ambe dialectele nu se schimbâ la femininu; cum: omu fericce, câmpu verde, femeie fericce, earbâ verde; *uomo felice*, *campo verde*, *donna felice*, *erba verde*. Asemenea nu se schimbâ în italianesce nici ajjectivii terminați în *i*; cum: *giorno disparsi*, *giornata disparsi*.

Ajjectivii românesci que au la penultima *o* la femininu îl lungescu, făcându'l *ô* (*oa*); cum: frumosu frumòsa, vorbitoru vorbitôre, coptu còptâ. Quei quari au la penultima *e*, la femininu îl facu *ea*; cum: înțeleptu înțeleaptâ, allesu alleasâ etc. Intr'unu cuvintu, penultima ajjectiviloru daca este scurtâ la masculinu, la femininu se face lungâ.

Finalulu pluralului ajjectiviloru este întocmai ca al substantiviloru, adică masculinii se terminâ în *i*, și feminini în *e*, și *i*, după regulâ; cum: bunu buni, dulce dulci; *buono boni*, *dolce dolci*; bunâ bune, dulce dulci; *buona buone*, *dolce dolci*.

Afarâ de vocala finalâ a substantiviloru și ajjectiviloru, trebuie să se mai bage de seamâ și consonele quare în ambe dialectele unele pătinescu ôre-quare schimbare sau la pronunție sau la scrisu.

e și *g* în ambe dialectele, avându la pluralu după sine *i* și *e* schimbâ pronunția după regulâ; cum: murșici, mici, ruși, lungi, vacce, stângce; cându însâ va trebui a'și pădi pronunția, atunci iau unu *h*, și mai desu la italianesce; cum: *parocchi*, *ricchi*, *teologhi*, *ricche*, *amiche* (*) etc.

sc, aflându-se la pluralu înainte de *e* și *i*, schimbâ pronunția, după regula generalâ, în *șt*; iar, după idiomă bănățeanâ remâne *sci*; cum: bròscâ bròsce, românescu românesci — în dialectulu italianu ia unu *h*, cum: *risco rischi*, *fresca fresche*.

Femininii terminați în *câ* la pluralu esu din regulâ și se terminâ în *i*; românească românesci; Quei terminați în *ôre* la pluralu rămân neschimbați: cum: femeie vorbitôre, femeii vorbitôre.

d, *s*, *t*, la pluralu se schimbâ în *đ*, *ș*, *ț*, de se va termina în *i* sau *ě*, iar de se va termina în *e*, rămân neschimbate: cum: blandu blândi, liveđe liveđi, pasu pași, parte părți, pradâ prâđe, blândâ blânde, casâ case, têtâ tôte.

II.

Ajjectivii, după cumu amu đisu, arată o calitate:

(*) Assupra aqwestora nu se pôte statornici regulâ, quare adică priimescu *h*, și quare nu, de quâtu multa deprindere ne pôte povegui. Din bågarea de seamâ se pôte đice numai que toți quari sunt disilabi sau quari înainte ne *co* și *go* au *as* și *es* sau o consonâ, facu quea mai mare parte la pluralu *chi* și *ghi*; cum: *ricco ricchi*, loco *lochi*, cuoco *cuochi*, fiasco *fiaschi*, Tedesco *Tedeschi*, giogo *gioghi*, palco *palchi*, albergo *alberghi* etc.

însă fie-quare calitate p^ote să fie mai mare sau mai mică, mai multă sau mai puțină, cum, cându d^{ic}u: bunu, mai bunu, quelu mai bunu, albu, mai albu, quelu mai albu; eu arătu calitățile bunu și albu în trei grade; gradulu d'ântéiu: bunu, albu se d^{ic}e *Positivu*; al doilea: mai bunu, mai albu se d^{ic}e *Comparativu*, și quelu d'al treilea: quelu mai bunu, quelu mai albu, se d^{ic}e *Superlativu*. Așa dar ajectivii pozitivii s^untu simpli sau singuri, comparativii au înainte: *mai*, și superlativii: *quelu mai* sau *prea* sau *forte ori tare*.

În dialectulu italianu comparativii se arată cu *più* cându calitatea e mai multă, și cu *meno* (mai puțin), cându calitatea e mai puțină: cum: *più buono*, *più bianco*; *meno buono*, *meno bianco*; iar superlativii se arată cu: *il più* spre crescere, și cu: *il meno* spre înpuținare; cum: *il più buono*, *il meno buono*; se mai arată anchê și cu *molto* în locu de *prea*, *forte*, *tare* al nostru, cum: *molto buono*. Superlativulu în italianesce se mai arată și cu finalulu *issimo*, masculinu și *issima* femininu; cum: *buonissimo*, *bianchissimo*.

Dupò unu comparativu în românesce urmează un: de quātu; cum: mai negru de quātu nôp^{te}a, mai albu de quātu neaoa; iar în italianesce, daca urmează unu substantiv, aquela se pune în cașulu genetiv, iar daca urmează unu verbu, atunci se pune înaintea lui particolla *che*; cum: *il sole è più grande della luna*, *più grande di tutti pianeti*; sôrele e mai mare de quātu luna, mai mare de quātu toți planeti; *egli pensa più che non dice*, ellu cugetă mai multu de quātu

vorbesce. Asemenea urmează *che* cându comparația se face între doê calități, fie aquestea arătate prin ajectivi, prin verbi, prin avverbi sau și prin substantivi; cum: *più bianco che rosso*; *miglior tardi che mai*; *è miglior soldato che capitano*: mai albu de quātu roșu; mai bine târziu de quātu nici de cum; *è mai bunu soldatu de quātu căpitanu*.

Dialectulu italianu are d'a dreptulu din limba latină nisce ajectivi quari de sine ênșiși s^untu comparativi fără să mai aibă trebuință de particolla *più*; precum:

maggiore	mai mare	minore	mai micu
migliore	mai bunu	piggioro	mai rêu
superiore	mai presusu	inferiore	mai pre josu
anteriore	mai nainte	posteriore	mai în urmă
interiore	mai neuntru	estetiore	mai afară
alteriore	mai dincolo	citeriore	mai în qua.

Însă italienii au asfelu de ajectivi pentru quê 'iau luat din latina, și noi nui avem, pentru que nu' iamu luat; quine ne strică? Que pagubă amu avea cându amu d^{ic}e și noi: melioru, pejoru, majoru, minoru, interioru, exterioru? etc.

Cându comparându doê lucruri, le aflămu que au aquelași gradu de calitate, atunci ne întrebunșamu cu: așa, atât, atât; *cosi*, *tanto*, *attretanto*; quare quelle românesci iau quâte odată și unu de dupò sine; însă comparația se închieie, la românesce cu: *ca și*, pentru așa, cu: quātu, pentru atât, cu prequātu pentru atât; și la italianesce cu *come* pentru *cosi* cu *quanto* pentru *tanto attretanto*, cum: cănele meu e așa de bun ca și al t^eu: *il mio cane è così buono co-*

me il tuo; sau atâtu de bunu quātu..., *tanto buono quanto...* sau atâtâtău prequātu..., *attretanto quanto...* Se pôte arăta asemenea comparații și fără părțicellele ânteitôre: așa, *così*, puîndu numai pe quelle urmâtôre ca și *come...*; cum: e bunu ca și al têu, quātu și al têu, prequātu ș'al têu; *è buono come il tuo, quanto il tuo*.

Ajjectivii saperlativi sântu sau absoluți sau relativi. Absoluți sântu cându arată qualitatea într'unu gradu mare fără a face vr'o comparație, sau cându ajjectivulu are înainte părțicellele: *prea*, *fôrte*, *tare*, pentru românescce și *particolla molto* pentru italianescce, cum: *prea bunu*, *fôrte bunu*, *tare bunu*, *molto buono*. Relativi sântu cându, arătându qualitatea în quelu mai mare gradu, facemu și o comparație, sau cându ajjectivulu are înainte părțicellele: *quellu mai*, *il più, il meno*; cum: *è quellu mai felice din ômeni, è il più felice degli uomini*; eroul quelu mai stimabilu din greci fu Epaminonda; *l'eroe il più stimabile degli greci fu Epaminonda*. Superlativulu relativu la românescce are dupò sine *din* sau *între*, iar la italianescce cađulu genetivu pluralu sau prepoziția *fra*.

Italianii, la superlutivii absoluți în locu a se întrebuița cu *particolla molto*, *fôrte*, adesea imiteađă pe latini și facu unu superlativulu întregu iar nu cărpitu din doê vorbe, schimbându vocala dela ultima ajjectivulu în *issimo* la masculini, și *issima* la feminini cum dela *bello bellissimo bellissimo* în locu de *molto bello-a*.

Ajjectivii terminaji în *co*, *go*, făcându se superlutivi în *issimo*, priimescu unu *li*: *franco franchissimo, lungo*

lunguissimo. Ajjectivii însă *acre*, *celebre*, *integro*, *salubre*, facu superlativii: *acerrimo, celeberrimo, integerrimo, saluberrimo*.

Sântu unii superlativii de felulu aquesta quari fără să aibă pozitivii loru sântu luați d'a dreptulu din latina; cum:

massimo	prea mare	minimo	prea micu
ottimo	prea bunu	pessimo	prea rêu
prossimo	prea prôpe	supremo	prea susu
infimo	prea josu	estremo	quelu mai d'afară
intimo	prea din nêntru		

Însă aquestu felu de superlativi sântu priimiți de italieni din latina; qua săi avemu și noi n'a avemu de quātu să facemu ca dênșii, și să dicemu; *bunissimu* în locu de *prea bunu*, *albisimu*, *negrisimu*, *urâtissimu*, *maximu*, *minimu*, *optimu*, *pessimu*, *proximu*, *supremu*, *infimu*, *estremu*, *intimu* etc.

III.

Ajjectivii metafisici se subțimpartu: în *Morali* și *Definitivi* sau de hotărîre.

Ajjectivii definitivi se subțimpartu în *Demonstrativi*, *Posesivi*, *Relativi*, *Interogativi*, *Nedefiniți* și *Numerali*.

Ajjectivii morali sântu aqueia que arată o calitate morală adică a sufletului, a inimei, a duhuriloru; cum: *bunu*, *rêu*, *blându*, *iute*, *milosu*, *crudu*, *atot-puternicu* etc.

Ajjectivii demonstrativi sântu aqueia cu quari ne

Întrebuințăm sã arãtãmu o persõnã sau unu lucrũ;
cum: *aquestu* omu, *aquea* masã.

Ajjectivii demonstrativi sîntu: quei urmãtori:

MASCULINI			
<i>Singularu</i>		<i>Pluralu</i>	
questu astu	<i>questo, cotesto</i>	quești aști	<i>questi, cotesti</i>
quellu allu	<i>quello quel</i>	quei ái	<i>quelli, quegli, quei, que'</i>
ellu	<i>ello</i>	ei	<i>egli, ei, eglino.</i>

FEMININI			
queastã astã	<i>questa, cotesta</i>	queste aste	<i>queste, coteste</i>
quea á	<i>quella</i>	quelle álle	<i>quelle</i>
ea	<i>ella</i>	elle	<i>elle, elleno</i>

Prin prescurtare, lepãdãndu pe *que* dela quelu,
quello, și pe *e* dela ellu *ello*;

quellu și ellu fece lu, (*) *quello, ello* face *lo*
quei și ei — *i* *quegli, egli* — *gli; ei* quei face *i*.
quea și ea — *a* *quella, ella* — *la*
quelle și elle — *le* *quelle, elle* — *le*

Declinația ajjectiviloru demonstrativi.

MASCULINI			
I.			
<i>Singularu</i>		<i>Pluralu</i>	
N. questu, astu	<i>questo</i>	quești, aști	<i>questi</i>
G. a questui, astui	<i>di questo</i>	a questoru, astoru	<i>di questi</i>
D. questui, astui	<i>a questo</i>	questoru, astoru	<i>a questi</i>
Ac. questu, astu	<i>questo</i>	quești, aști	<i>questi</i>
A. dela questu, astu	<i>da questo</i>	dela quești, aști	<i>da questi</i>

(*) *ellu* la vocativu face *elle*, și nu se întrebuingeãã pentru que este deãtreia persõnã, și vocativulu deãdoã; de aci lepãdãndu pe *e* inițialu, remãne *le*. însã vocativulu fiindu tot, d'auna sujetu, în multe limbi adeseã este asemenea cu naminativulu; prin armare a queste prescurtãri la masculinu suntu doã: *lu* și *te*.

2			
N. quello, allu	<i>quello, quel</i>	quei, ái	<i>quelli, quegli, quei, que'</i>
G. a quellui, allui	<i>di quello</i>	queloru, áloru	<i>di quelli</i>
D. quellui, allui	<i>a quello</i>	queloru, áloru	<i>a quelli</i>
Ac. quellu, allu	<i>quello</i>	quei, ái	<i>quelli</i>
A. dela quellu, allu	<i>da quello</i>	dela quei, ái	<i>da quelli</i>

3			
N. —lu, —le (*)	<i>lo—, il—, —i</i>	<i>gli—, i—</i>	
G. a—lui	<i>dello—, del—</i>	a—loru	<i>degli, dei, de'</i>
D. —lui	<i>allo—, al—</i>	—loru	<i>agli, ai, a'</i>
Ac. —lu, —le	<i>lo—, il—</i>	—i	<i>gli, i</i>
V. o—le	<i>o lo—, o il—</i>	o—loru	<i>o gli, o i</i>
A. dela —lu, —le	<i>dallo—, dat—</i>	dela —i	<i>dagli, dai, da'</i>

FEMININI			
1			
N. queastã, astã	<i>questa</i>	queste, aste	<i>queste</i>
G. queștei, astei	<i>di questa</i>	a questoru, astoru	<i>di queste</i>
D. queștei, astei	<i>a questa</i>	questoru, astoru	<i>a queste</i>
Ac. queastã, astã	<i>questa</i>	queste, aste	<i>queste</i>
A. dela queasta, astã	<i>da questa</i>	dela queste, aste	<i>da queste</i>

2			
N. quea, á	<i>quella</i>	quelle, álle	<i>quelle</i>
G. a quellei, quei, ái	<i>di quella</i>	a queloru, álloru	<i>di quelle</i>
D. quellei, quei, ái	<i>a quella</i>	queloru, álloru	<i>a quelle</i>
Ac. quea, á	<i>quella</i>	quelle, álle	<i>quelle</i>
A; dela quea á	<i>da quella</i>	dela quelle, álle	<i>da quell</i> _e

3			
N. a	<i>la—</i>	—le	<i>te—</i>
G. a—i	<i>della—</i>	a—loru	<i>delle—</i>
D. —i	<i>alla—</i>	—loru	<i>alle—</i>
Ac. —a	<i>la—</i>	—le	<i>te—</i>
A. dela —a	<i>dalla—</i>	dela —le	<i>dalle—</i>

(*) Veđi nota dela fața 38.

Questu, quelu, iau adesea înainte particulla *a*, făcându-se aqnestu, aquelu, aqueastă, aquea, aquești, aquei, aqueste, aquelle, și se declină asemenea cum: se vede mai sus.

Aquestu, aquelu, cându este singuru în vorbă sau cându se pune în urma substantivilor ia la sfârșitu în améndoé numerele și în tôte cađurile particulla *a* cum:
 Aquestu, aquellu omu, omulu aquesta, aquella
 aquestui, aquellui omu, omalui aquestuia, aquelluia
 aquești, aquei ômeni, ômenii aquestia, aqueia
 aqueastă, aquea femee, femeea aqueast'a, aque'a
 aqueștei, aquellei femei, femeei aqueșteia, aquelleia
 aqueste, aquelle femei, femeile aquestea, aquellea

De mai multe ori aquești demonstrativi pe lîngă *a* dela sfârșitu, mai iau și pronumele *îsi* spre mai multă întărire, cum: aquesta'și, aquela'și, aquea'și, etc.

Cu aquestu *questo* ne întrebuiçămău cându vremă să arătămă unu lucru de apprôpe, și cu aquelu *quello* cându vremă să arătămă unu lucru mai departe: cum: aquesta d'aci, aquela d'acolo.

Aquesta, cându este singuru fără substantivă correspundu cu *costui* italianu, și aquela correspunde cu *cotui*. *Costui* face la femininu *costei* și la pluralu *costoro*; *cotui* face *colei*, *coloro*.

De multe ori în italinesce se întrebuiçeadă *questi*, *cotesti*, *quegli* în locu de singularu *questo cotesto quello*.

Deferinça între *questo* și *cotesto* este quē *questo* se întrebuiçeadă cându arătămă unu lucru apprôpe de noi sau de persôna quare vorbesce, și *cotesto* cându

arătămă unu lucru apprôpe de persôna cu quare sau pentru quare vorbimă; cum: ia cartea aqueasta (de lîngă mine) *prendetevi questo libro*; dă'mi cartea aqueasta (de lîngă tine) *datemi cotesto libro*.

Quându vremă să vorbimă de unu lucru ne însuffletitu, quare mai desu în dialectulu română este de genu neutru, și vremă a ne întrebuiçă cu demonstrativii: aquesta, aquella; aquești demonstrativi în românesce se punu în genu femininu; cum: *aqueasta* que đici e un lucru însemnătoru, de *aquea* trebue să ascultămă. În asfelu de frase demonstrativulu în limbele grecescă și latină se punu în genu neutru, iar în dialectulu italianu se arată cu *ciò*; cum: *ciò che dite*, *aqueasta*, *aquea* que đici; *per ciò*, de *aqueasta* de *aquea*;

Quându arătămă que-va, va să đică quē hotărîmu sau definimă quē aquesta și nu altulu. Așa cându ne vine în minte, spre esemplu, ideile: omu, munte carte, bunu, și vremă să hotărîmu quare omu, quare munte, quare carte, quare bunu; atunci arătămă cu degetulu, daca nu putemă vorbi; iar vorbindu, în locu de a đice: aquelu omu (sciutu despre quare amă vorbitu sau scimă) đicemă mai pe scurtu, omu-lu sau omulu; lepădându pe *aque*; în locu de a đice *aquea* carte, aquelu munte, aquelu bunu; đicemă *carte-a*, *munte-le*, *bunu-lu*.

Aquești ajectivi demonstrativi făcuți din prescurtare s'au numitu de grâmatici și articoli pentru quē se închieiu cu substantivii și ajectivii, mai virtosu în românesce, făcënduse o vorbă, după cumă vedurômă.

Aquești articoli în dialectulu italianu se punu înaintea substantiviloru și ajectiviloru: iar în quelu româ nescu se punu în urma lor. Pricina aqueștei particularități în dialectulu român este, que fie-quârui omu mai ântéiu îi vine în minte o idee ôre-quare și pe urmâ o define quare; sau que dupò construcția firească ântéiu avemu substantivulu și apoi ajectivulu.

Numiții articoli dar, în dialectulu român sunt:

quellu, quea, allu, lu, le, a, i, le. Quellu, quea se pune înaintea ajectiviloru fisici și morali; cum: quellu albu, quellu bunu; quea albâ quea buna. *allu, a, ai, alle* se punu înaintea ajectiviloru posesivi și a cađului genetivu, pentru que și aquesta arată o posesie sau o jăvere; cum: allu meu, allu têu, a nôsrâ, ai vostri, alle loru, allu tatălui, a mamei.

lu, se pune în urma substantiviloru și ajectiviloru masculini și neutri de numărul singularu que se terminâ în *u* cum: socru-lu, lucru-lu, rêu-lu, bunu-lu;

le, se pune în urma masculiniloru și neutrilor singulari terminați în *e*; cum: verme-le, bine-le, dulce-le etc.

i, se pune în urma tuturilor masculiniloru la pluralu cum: socri-i, vermi-i, buni-i, dulci-i.

a, se pune în urma femininiloru la singularu; cum: feme-a, carte-a, dulce-a. — Cându femininii se terminâ în *â*, pentru întempinulu a doi *a*, se leapeadâ alu numelui cum: lunâ, lunâ-a lun'a sau luna etc.

le, se pune în urma femininiloru și neutrilor la pluralu; cum: femei-le, case-le, lemne-le, lucruri-le etc.

lo, și *gli,* se pune înaintea masculiniloru italiani que

începu cu vocală, sau cu *s* urmatu de altă consonă: cum: *l'angelo, l'agnello, lo spettacolo, lo smalto; gli angeli, gli agnelli, gli spettacoli, gli smalti.* — Cându numele începe cu *i,* *gli* leapadă pe al sêu; cum: *gl' Italiani, gl' Inglesi.*

il, i, se pune înaintea masculiniloru que începu cu o consonă; cum: *il cielo, il sole, il monte; i cieli, i soli, i monti etc.*

la, se pune înaintea tuturilor femininiloru; cum: *la casa, la sete, l'amica, l'immortalità etc.*

le, se pune înaintea tuturilor feminiloru și neutrilor la numărul pluralu; cum: *le case, le seti, le anime, le osse.* Cându numele începe cu *e,* *le* se apostrofă; cum: *l'eminenze,* afarâ de vorbele: *effigie, estasi, età,* și alte asemenea que nu se schimbâ la pluralu, și spre deosebire se ăice: *l'effigie* sing: și *le effigie* plur: *l'età, le età etc.*

Cându particeliele sau preposițiile *in, con,* și *su* vinu înaintea articoliloru, în italianesce se unescu cu aqueștia și se facu *in il = nel; in lo = netto; in i = nei; in gli = negli; in le = nelle.* Asemenea sunt și *col, colto colla, coi, co', cogli, colle; sul, sullo, sulla, sulle = con il, con lo, con ta... su il, su lo, su ta, su te.* Spre exemplu: în casâ; italianesce se ăice: *in casa;* în casa mea, *nella mia casa;* cu amoru, *con amore;* cu amurulu, *coll' amore.* Asemenea regulă urmeadâ și *per;* însă numai cu *il,* se face tot d'auna *pet* sau *pei* ori *pe'* în locu de *per il, per i;* cu *la* se face și *pella pelle* și *per ta per te,* cu *lo* nu se schimbâ nici odată,

La sfirșitul aqestui capu arătându declinațiile substantiviloru din preună cu ajectivii, vomu arăta și cum se declină cu aquești ajectivi indicativi sau articoli.

IV.

Ajectivii Posesivi suntu aqueia que arată o posesie sau o avere; cum: *meu, têu, sêu*.

Ajectivii posesivi suntu quei următori:

MASCULINI			
<i>Singularu</i>			<i>Pluralu</i>
meu	<i>mio</i>	mei	<i>miei</i>
têu	<i>tuo</i>	têi	<i>tuoî</i>
sêu	<i>suo</i>	sêi	<i>suoî</i>
nostru	<i>nostro</i>	noștri	<i>noștri</i>
vostru	<i>vostro</i>	voștri	<i>voștri</i>
loru	<i>loro</i>	loru	<i>loro</i>
FEMININI			
mea	<i>mia</i>	melle	<i>mie</i>
ta	<i>tua</i>	talle	<i>tue</i>
sa	<i>sua</i>	salle	<i>sue</i>
nôștră	<i>nostra</i>	nôștre	<i>noștre</i>
vôștră	<i>vostra</i>	vôștre	<i>voștre</i>
loru	<i>loro</i>	loru	<i>loro</i>

Ajectivii posesivi quându suntu înaintea substantiviloru și ajectiviloru, sau se află singuri, iau articolulu sau definitivulu *allu*; quându se pune pe urmă, atunci articolulu se unesce cu substantivulu; cum: *allu meu callu, ai mei cai, callulu meu, cai-i mei; a mea casă, alle melle case, cas'a mea, case-le mele*. Ori

cumu însă, se vede que ajectivii posesivi totu d'aua trebue să aibă cu sine articoli sau lûngă dênșii sau dupò substantivi; urmeađă dar que:

Ajectivii posesivi în dialectulu italianu totu d'aua suntu însoçiți cu articoli, fie singuri, fie cu substantiv; cum: *il mio, libro, sau il libro mio; ta mia casa sau la casa mia*; Quându însă suntu însoçiți cu substantivii: *padre, madre, marito, cugino, cugina, moglie, fratello, sorella, figlio, figlia, zio, zia, nipote, cognato, cognata*, și alte asemenea que suntu așa de cunoscute și definite de sine; precum și cu titlurile de cinste *signoria, eccellenza, altezza, maestà, santità*; atunci nici posesivulu nici substantivulu nu iau articolu; cum: *mio padre, di mio padre... mia sorella, di mia sorella... miei fratelli a miei fratelli, vostra altezza, a vostra altezza*. Asemenea nu priimescu articoli nici în românesce posesivii quându suntu uniți cu substantivii: *tată, mumă, bărbatu, nevestă, frate, soru, vêru, vară, fiu, fiie, moșu, bună, nepotu, nepôtă, cuscru, socru, nașu, cumătru, cumnatu, cumnată, stăpînu, stăpînă*; cum: *tată meu, frate meu, soru mea, a mume mei, a bune mei, a moșu meu, a vêru meu, a nepôte mei etc.*

Quându însă aqueste nume de rudenie se facu diminutive sau se schimbă în *genitore* părinte, *sposo sposa*, soțu—ă, consorte, *germano* primaru, sau quându iau și unu altu ajectiv, atunci priimescu articolu; cum: *suriôr'a mea la mia sorellina, frățiorulu vostru il vostro fratellino, părintele têu il tuo genitore, so-*

çiile loru *le toro spouse*, tinéra ta mumà *la tenera vostra madre*, prea bunulu meu tatà *l'ottimo mio padre*.

Aqueastă regulă este numai pentru singularu, quèci la pluralu iau tôte articolu: frații noștri, *i nostri fratelli*; mumele nòstre, *le nostre madre* etc.

Nu se suppose asemenea la regula de susu, și posesivulu: loru *loro*, quare ia tot d'auna articolu; cum: tatálu loru *il toro padre*.

Al sêu și al lui, *il suo, il lui*, în ambe dialectele au aqueeași însemnare, și se întrebuingedâ dupò aqueeași regulă; adică: cându lucru este alu numinativului sau alu sujectului propoziției, atunci întrebuingâmu posesivulu sêu *suo*; Filippu iubescu pe fiu sêu, *Filippo ama suo figlio*. Iar cându lucru nu este alu numinativului propoziției, atunci întrebuingâmu pe *tui* cum: eu iubescu pe Filippu și pe fiulu lui; *io amo Filippo e il figlio di lui*. Se întrebuingedâ adesea genitivulu *di lui* între articolu și substantivu; cum: *il di lui figlio*. pe al lui fiu.

Quându nominativulu alu quâruiă este lucru, e de numéru pluralu, atunci în ori-que întemplare, trebue a întrebuinga pe loru, *loro*, iar nu: sêu sêi, *suo suoi*; cum: pârintii trebue a iubi pe fiii *loru*, iar nu sêi: *i genitori debbono amare i toro figli* iar nu *i suoi figli*. Asemenea frase în românesce se potu arâta întrebuingându și pronumele își în locu de posesivulu: sêu loru; cum: Filippu își iubescu fiulu, pârintii trebue a își iubi fii.

DEOSEBIRI. De quâte ori se pune posesivulu dupò substantivu. totu d'auna aquesta ia articolu în italicene-

sce fie chiar și de rudenie; cum; *il fratello mio, la maestà sua*. La românesce din protivă, cându posesivulu se pune înainte totu d'auna ia articolu; cum: alu meu frate, a mea suroru.

Poeții italieni întrebuingedâ posesivii adesea și fără articolu, și chiar acolo unde dupò regula dată și trebui să'l aibă: cum: *mio ben, mia patria*.

Quându posesivulu este în vocativu, nu ia articolu, cum: *avvicinatevi, amico mio*, iar în românesce vine sau fără posesivu, sau de se întemplă să întrebuingâmu posesivulu, atunci trebue a întrebuinga și articolulu; apropiete, sâu vino'mi'ți prietene, sau prietenulu ori prietene alu meu.

Qua să șicemu italianesce: Domnulu tatálu dumitale, Dòmna maica dumitale, șicem: *il vostro signor padre, la vostra signora madre*.

Unulu din ai mei, unulu din ai têi, din ai sêi, din ai loru, una din alle melle, din alle talle etc: în italianesce se arată cu: *un mio, un tuo, un suo, una mia, una tua...*

V.

Ajjectivii Relativi suntu aqueia que se reducu la unu substantivu sau altu ajjectivu que precede și se numesce antecedentu, cum: Dumneșeu quare scie tôte, omulu que cugetă. Aci *quare* și *que* suntu relativi; *Dumneșeu* și *omulu* suntu antecedenti.

Ajjectivii relativi suntu: quare *quale*, que *che*.

Que (che) în ambe dialectele nu se declină *quare* se declină după chipulu următoru:

MASCULINI ȘI FEMININI.

	<i>Singularu</i>	<i>Pluralu</i>		
N.	quare	<i>quale qual</i>	quari	<i>quali quai</i>
G.	a quârui a cui (d ^o quare)	<i>di quate di cui</i>	aquâruru	<i>di quali cui</i>
D.	quârui(*)cui (la quare)	<i>a quale, a cui</i>	quâruru	<i>a quali cui</i>
Ac.	quare	<i>quale</i>	quari	<i>quali</i>
A.	dela quare	<i>da quale</i>	dela quari	<i>da quali</i>

Cu articolu .

MASCULINI

N.	quare-le	<i>il quale il qual</i>	quari-i	<i>i quali</i>
G.	a quârui	<i>del quale</i>	—	a quârura
D.	quârui	<i>al quale</i>	—	quârura
Ac.	quare-le	<i>il quale</i>	—	quari
A.	dela quare	<i>dal quale</i>	—	dela quari

FEMININI.

N.	quare-a	<i>la quale, la qual</i>	quari-le	<i>le quale</i>
G.	a quârui	<i>della quale</i>	—	a quârura
D.	quârui	<i>alla quale</i>	—	quârura
Ac.	quare	<i>la quale</i>	—	quarile
A.	dela quare	<i>dalla quale</i>	—	dela quare

(*) La femininu face *quârui*.

IN SEMNARI.

a cui, cui, *di cui*, *a cui* se dice la persône numai; a quârui, a quârui, quârui, quârui, *di quate, a quate* se dice și la lucruri și la persône.

quârui quârui, quârura *di cui a cui* iau înainte articolulu numelui de quare atârâ; cum: unu omu allo quârui nasu e mare *un' uomo il di cui naso è grando* în locu de unu omu, nasulu quârui, *un' uomo il naso di cui*; asfelu este și cu: alu quârui, alu quârura, a quârui alle quârui, *il di cui, la di cui, i di cui, te di cui, alla di cui, ai di cui, alle di cui*.

Poezii italiani adesea se întrebunță cu: *onde* în locu de: *di cui, del quale, della quale, dei quali delle quali*. *Quale* cându este cu: *tale* însemnează asemănare; cum: *quate è il padre, tale è il figlio*, (que 'mi e tata que 'mi e fiulu), *tate quate io to vidi*, (asfelu întocmai cum îl vëduiu). Adesea însemnează asemănare și fârâ *tale* cum: *devenne palido qual è la morte*; (deveni palidu ca môrtea).

VI.

Ajjectivii Interogativi sântu aqueia cu quari ne în trebunțamu qua sânt întrebamu, și suntu: quare? *quale?* quine? *chi?* și que? *che?*

Quare *quale?* interogativu se declină ca și quelu relativu.

Quine *chi*, este totu d'auna singuru fârâ substantiv; și se întrebunță numai la singularu în cađu-

VII*

lu numinativu și accusativu; cum: quare omu e venitu? quine a venitu? pe quare omu chiemi? pe quine chiemi? *qual uomo e venuto? chi e venuto?*

Quine, quare, *chi* se întrebuingeađă adesea în locu de nedefinitulu ori-quine, ori-quare, sau aquella quare; cum: quine, quare đice aqueasta are cuvintu: *chi dice questo ha ragione*

Quine *chi*, arată quâte odată lipsă de *nimeni* cum: n'avea quine sâ 'l minghîie, adică nimini quine, *non avea chi to consolasse*. — Asfelu și *que* arată quē lipsece vorba *nimicu*; cum: n'avea que sâ mânânce (nimicu que sâ mânânce.)

VII.

Ajjectivii nedefiniți suntu aqueia que au oînsemna, re generală și nehotârîtă; cum: totu, altu, nimeni etc. , Dicēdu: *totu omutu*, înțelegu pe fie-quare peste totu, nu hotârēscu însâ anume quine; đicēdu: *altu*, asemenea voiu sâ đicu quē nu aquesta, și asemenea nu hotârēscu quine. Ajjectivii nedefiniți suntu quei următori.

totu	tutto ogni	quâți-va	parecchi
altu (altu)	altro	quâte-va	parecchie
unu, o	uno, un, una	vre un	veruno
nisce	alcuni, alcune	fie-quare	ognuno
nimicu	niente, nulla, nullo	ori-quare	ciascuno
nimeni	niuno	ôre-quare	qualcheduno
nici-unu	nissano, niuno, nessuno	fie-quine	qualchesiasi
nescine	un tale, una tale	fite-quine	chiunque

multu	molto	ori-quine	qualunque
atâtu	tanto	ôre-quine	qualche
quâtu	quanto	fie-que	—
ori-quâtu	quanto	nasciuque	nonsoche
quine-va	qual si voglia	cutare	cotale
que-va	qualchecosa	ambi, ambe	ambi, ambe
quâtu-va	qualun	amēndoi-ê	ambi due, amendue

Din aqueștia, unii se declină cum: se vedu mai josu:

N.	altu	<i>altro</i>	alți	<i>altri</i>
G.	a altui, altuia	<i>di altro altrui</i>	a altoru, altora	<i>di altri</i>
D.	altai, altoia	<i>ad altro altrui</i>	altoru altora	<i>ad altri</i>
Ac.	altu	<i>altro</i>	alți	<i>altri</i>
A.	dela altu	<i>da altro</i>	dela alți	<i>da altri</i>

FEMININI

N.	altă	<i>altra</i>	alte	<i>altre</i>
G.	a altei, alteia	<i>di altra</i>	a altoru, altora	<i>di altre</i>
D.	altei, alteia	<i>ad altra</i>	altoru, altora	<i>ad altre</i>
Ac.	altă	<i>altra</i>	alte	<i>altre</i>
A.	dela altă	<i>da altra</i>	dela alte	<i>da altre</i>

Totu se ia adesea și în locu de substantiv cum: unu totu, Totulu; ca ajjectiv, la singularu se declină cu prepozițiile sau semnecađele cunoscute; iar la pluralu se declină după chipulu următoru:

N.	toți	<i>tutti</i>	tôte	<i>tutte</i>
G.	a tutoloru (*)	<i>di tutti</i>	a tutoloru(*)	<i>di tutte</i>
D.	tutoloru	<i>a tutti</i>	tutoloru	<i>a tutte</i>
Ac.	toți	<i>tutti</i>	tôte	<i>tutte</i>
A.	dela toți	<i>da tutti</i>	dela tôte	<i>da tutte</i>

Quându nu e însoğitu cu substantiv se đice *tutoloru*.

Nime, nimeni se declină numai la singularu după chipulu următoru:

N.	nime, nimeni
G.	a nimelei, nimului
D.	nimelei, nimului
Ac.	nime, nimeni
A.	dela nime, nimeni

Unu, se declină după chipulu următoru :

MASCULINI			
N.	unu	<i>uno, un</i>	unî, nisce <i>uni</i>
G.	a unui, unuia	<i>d'uno</i>	a unoru, unora <i>di uni</i>
D.	unui, unuia	<i>ad uno</i>	unoru, unora <i>ad uni</i>
Ac.	unu	<i>uno</i>	unî nisce <i>uni</i>
A.	dela unu	<i>da uno</i>	dela unî, nisce <i>da uni</i>
FEMININI			
N.	una, o	<i>una</i>	unele nisce <i>une</i>
G.	a unei, uneia	<i>di una</i>	a unoru, unora <i>di une</i>
D.	unei, uneia	<i>ad una</i>	unoru, unora <i>ad une</i>
Ac.	una, o	<i>una</i>	unele, nisce <i>une</i>
A.	dela una, dela o	<i>da una</i>	dela unele, nisce <i>da une</i>

Amêndoi, amêndoê se declină numai la pluralu .

MASCULINU	FEMININU	MASCULINU și FEMININU.
N.	amêndoi	amêndoê <i>amendue</i>
G.	a amêndurorū—a	a amêndurorū—a <i>di amendue</i>
D.	amêndurorū—a	amêndurorū—a <i>ad amendue</i>
Ac.	amêndoi	amêndoê <i>amendue</i>
A.	dela amêndoi	amêndoê <i>da amendue</i>

INSEMNARE. Aquestu ajectivū, precum : și ambi, este fôrte definitu sau hotârîtu, și mai bine ar' fi ase pare între ajectivii indicativi.

ogni italianu este pentru ambe genurile, și se întrebuințează numai la singularu înaintea unui substantivū, în locu de *totu*; cum: *ogni uomo, ogni donna* totu omulu, tâtâ femecea.

Altro, la sigularu însemnează: altu queva: *parliamo d'altro*; sâ vorbimu de altu queva.

Altri, adesea ia însemnare de singularu: *altri è dotto, altri è ignorante*, unulu e învățatu, altu e neînvețatu, sau a questa e învățatu, aquela e neînvețatu.

Niuno, nessuno, niente, nulla, cându suntu înaintea unui verbu, nu priimescu negativulu *non*, ca la noi; cându însă e pe urmă, atunci îl priimescu înaintea verbului; cum: *niuno è pianamente felice*, nimeni nu e întregu ferice; *non v'è nessuno*; nu e nimeni.

Quântu, daca în românesce are înainte *ori* și după densulu *de*, în italianesce se arată cu *per tanto*, sau *per urmatu* apoi de *che*; cum: ori-quântu de învățatu va fi, multe lacrimi nu scie. *per quanto dotto egli sia* (sau *per dotto ch' egli sia*), *ignora molte cose*; ori-quântu de norocită este, se vede însă totu d'auna nenorocită; *per quanto fortunata ella sia* (sau *per fortunata ch' ella sia*), *si crede sempre infelice*. Daca *quântu* se declină în românesce, adică daca se află înaintea unui substantivū, urmatu de unu verbu în timpulu fiitoru, atunci *quanto* se declină asemenea și în italianesce, avându după sine modulu subjunctivū, în loculu fiitorului nostru; cum: ori-quâte silințe va face, nu va ajunge la scopulu său; ori-quâte bogății voru avea nu se mai mulțumescu nici odată: *per quanti sfor-*

zi egli faccia, non arriverà mai al suo fine; per quante ricchezze egli lo possedano, non saranno mai contenti.

VIII.

Ajjectivii numerali suntu aqueia que aratà numărulu; cum: unu, doi, trei... ântêiu, allu doilea, allu treilea...

Aqueștia suntu de doê feluri: cardinali și ordinali.

Cardinali se ȕicu aqueia cu quarii numărâmu; cum: unu, doi, trei... și ordinali aqueia cu quare arâtâmu ordinulu sau rëndulu; cum: ântêiu, allu doilea, allu treilea ...

Chipulu de a numêra in ambe dialectele, s'a arâta tu in partea ântêea.

unu, quându este inaintea unui substantivû sau ajjectivû, adică quându insemneadâ *tre-quinze*, se scrie *un'* iar nu *unu* quare totu d'auna este singuru și e numeralu. *Un'* la femininu face *o*; *un' omu*, *o femeie*, și se declinâ cum: s'a vêdutu la ajjectivii nedefiniți.

Unu numărulu la femininu face *una*; *doi* face *doê trei*, *patru* etc: nu se schimbâ la genuri; *trei* insâ quându are inainte *quâte*, que insemneadâ *tus*, la femininu face *trele*; cum: quâte trei, quâte trele, tus trei tus trele.

Ajjectivii numerali incepându dela *doê-deci* in susu, ȕaca au dupe dênșii substantivi, mai adesea iau dupò sine prepositiã *de*; cum: doê ȕeci, doê ȕeci si unu... trei ȕeci... ômeni, sau de ômeni.

Ajjectivii numerali, priimindu inainte *quâte*, se fa-

cu distributivi sau de despâptire; cum: quâte unulu unulu, quâte doi doi, quâte trei trei. Aqueștia in italienesce se aratâ cu: *ad uno ad uno, a due a due...* Amêndoi, quâte trei (tus trei) quâte patru... se aratâ cu: *tutti e due, tutti e tre.*

Chipulu de a arâta ordinulu sau rëndulu in ambe dialectele este quelu urmâtoru:

primu, primaru	ântêiu, ântêia	primo	prima
doi-lea	doa	secodo	— a
treilea	treia	terzo	— a
patrulea	patra	quatro	— a
cinquilea	cinquia	quinto	— a
șêselea	șêsea	sesto	— a
șêptelea	șêptea	settimo	— a
optulea	opta	ottavo	— a
noole	noa	nono	— a
ȕecelea	ȕecea	decimo	— a
unspreȕecelea	— a	undecimo	— a
doi, doê spreȕecelea	— a	duodecimo	— a
trei spreȕecelea	— a	tredecimo, decimo terzo	— a
paispreȕecelea	— a	decimo quarto...	— a
doê-ȕecilea	— a	ventesimo	— a
doê ȕecilea și unu	— a	ventesimo primo	— a
trei ȕecilea	— a	trentesimo	— a
patru ȕecilea	— a	quaratesimo...	— a
sutâlea	— a	centesimo	— a
mielea	— a	millesimo	— a
dupò urmâ (ultimu — â)		ultimo	— a

Qua sâ facemu ajjectivii ordinali, n'avemu in româ-

necce de quātu, după cum s'a vădutu pe lîngă quei cardinali se adăogămu particella: *lea* la masculini, și *a* la feminini; în italianesce însă pînò la 20 trebue sâ'i învêgămu pe din afară; de aci în susu lepădămu vocală dela sfîrcitu a ajectivului cardinalu, și adăogămu *esimo*; cum: *venti vent-esimo trenta trent-esimo* etc.

Ajjectivii ordinali în italianesce iau articolii: *il, la, i, te*; în românesce iau: *quellu, quea, quei, quelle* din preună cu prepoziția *de*; cum: *il primo*, *quellu d'ântêiu*, *la prima* *quea d'ântêiu*. Dela *doilea* în susu în românesce cardinalii primescîn locu de *quellu...* pe: *allu, a, ai, alle*; sau *quellu d'a allu*, *quea d'a*, *quei d'ai*, *quelle d'alle*; cum: *allu doilea*, *a doa*, *ai doilea alle doilea*; sau *qualu d'allu treilea quea d'a treilea*, *quei d'a patrulea quelle d'a patrulea*.

N. B. Quâdu înainte de *d'allu* precede *quellu*; atunci la genuri se schimbă numai *quellu*, și *allu* rămâne neschimbatu; pentru quê se reduce la vorba *rêndu* (de *va fi allu*) și la vorbe *treapta* (de *va fi a*); cum: *quellu d'allu doilea*, *quea d'allu doilea*, *quei d'allu doilea*, *quelle d'allu doilea* (*rêndu*); *quellu d'a treilea*, *quea d'a treilea*, *quei d'a treilea* *quelle d'a treile* (*treaptă*).

Numeralii italiani *vent'uno, tren'uno; vent'una, tren'una* etc. Quâdu sîntu inatea unui substantiv, a questa atunci se pune la singularu, concordându-se cu *uno una*; cum: *vent'un anno*, *quaran'una ghinea*; Quâdu însă numărulu va veni după substantiv, a questa se pune la pluralu concordându-se cu *venti, tren'a* etc; cum: *anni vent'uno, ghinee quarant'una*.

Quâdu înainte de numerali stau, în românesce, prepozițiile *in, preste* și arată unu timpu fîteru, a prepoziții în italianesce se arată cu *fra* cum: *voru porni pre ste doê luni; partirò fra due mesi*.

Quâdu după unu numeralu urmează vorba ceasuri, în italianesce ca și la românesce se socotese de prisosu a se mai pune; numărulu însă ia articolu, în italianesce, cum: *suntu doê ceasuri, teaseptu la doê; sono le due, vi aspetto alle due*.

Ordinalii în dialectalu italianu quâdu iau articoli se facu ajjectivi partitivi: *il' terzo*, a treia parte, *la terza parte*, a patra parte *la quarta parte* etc. A questi ajjectivi în preună cu substantivulu *parte*, în românesce se potu face substantivi, dicându-se: unu treimu, unu patrimu, unu cinquimu... în locu de a treia, a patra, a cinquia parte.

Ajjectivii ordinali în românesce suntu și avverbi, în italianesce însă se facu avverbi după chipulu următoru: cum: *primieramente, secondamente, in terzo luogo in quarto luogo, etc.*

Din numeralii cardinalii se facu substantivi colectivi: *unime, doime, treime, pâtrime...* Dușină... quarantină... și ajjectivii multiplicativi sau de imultiplu: cum: *indoiu, întreita, împâtritu...* A questa în italianesce se arată cu: *unime (unità) decina, duzzina, ventina, ... migliajo... doppio, triplo, quadruplo*.

CAPU IV.

DECLINATIE.

De substantivi cu ajectivi și articoli.

I

MASCULINI

	<i>Singularu</i>		<i>Pluralu</i>	
Tata	N. tatâ-lu	<i>il padre</i>	tați-i	<i>i padri</i>
	G. a tatâ-lui	<i>del padre</i>	a tați-loru	<i>dei padri</i>
	D. tatâ-lui	<i>al padre</i>	tați-loru	<i>ai padri</i>
	Ac. tatâ-lu	<i>il padre</i>	pe tați-i	<i>i padri</i>
	V. o tatâ-lu	<i>o padre</i>	o tați-loru	<i>o padri</i>
	A. dela tatâ-lu	<i>dal padre</i>	dela tați-i	<i>dai padri</i>
	<i>Singularu</i>			
N.	bunu-lu tatâ, tatâ-lu	quellu bunu	<i>il buon padre</i>	
G.	a bunu-lui tatâ, a tatâ-lui	quellui bunu	<i>del buon padre</i>	
D.	bunu-lui tatâ, tatâ-lui	quellui bunu	<i>al buon padre</i>	
Ac.	bunu-lu tatâ, tatâ-lu	quellu bunu	<i>il buon padre</i>	
V.	o bunu-le tatâ, o tatâ-lu	quellu bunu	<i>o il buon padre</i>	
A.	dela bunu-lu tatâ, dela tatâ-lu	quellu bunu	<i>dal buon padre</i>	
	<i>Pluralu</i>			
N.	buni-i tați, tați-i	quei buni	<i>i buoni padri</i>	
G.	a buni-loru tați, a tați-loru	queloru buni	<i>dei buoni padri</i>	
D.	buni-loru tați, tați-loru	queloru buni	<i>ai buoni padri</i>	
Ac.	buni-i tați, tați-i	quei buni	<i>i buoni padri</i>	
V.	o buni-loru tați, o tați-loru	queloru buni	<i>o i buoni padri</i>	
A.	dela buni-i tați, dela tați-i	quei buni	<i>dai buoni padri</i>	

II.

ângeru

N.	ângeru-lu	<i>l'angelo</i>	ângeri-i	<i>gli angeli</i>
G.	a ângeru-lui	<i>dell'angelo</i>	a ângeri-loru	<i>degli angeli</i>
D.	ângeru-lui	<i>all'angelo</i>	ângeri-loru	<i>agli angeli</i>
Ac.	ângeru-lu	<i>l'angelo</i>	ângeri-i	<i>gli angeli</i>
V.	o ângeru-le	<i>o l'angelo</i>	o ângeri-loru	<i>o gli angeli</i>
A.	dela ângeru-lu	<i>dall'angelo</i>	dela ângeri-i	<i>dagli angeli</i>

III.

pârinte

N.	pârinte-le	<i>il parente</i>	pârinți-i	<i>i parenti</i>
G.	a pârinte-lui	<i>del parente</i>	a pârinți-loru	<i>dei parenti</i>
D.	pârinte-lui	<i>al parente</i>	pârinți-loru	<i>ai parenti</i>
Ac.	pârinte-le	<i>il parente</i>	pârinți-i	<i>i parenti</i>
V.	o pârinte-le	<i>o il parente</i>	o pârinți-loru	<i>o i parente</i>
A.	dela pârinte	<i>dal parente</i>	dela pârinți-i	<i>dai parenti</i>

Singularu

N.	dulce-le pârinte, pârinte-le	quellu dulce	<i>il dolce parente</i>	
G.	a dulce-lui pârinte, a pârinte-lui	quellui dulce	<i>del dolce parente</i>	
D.	dulce-lui pârinte, pârinte-lui	quellui dulce	<i>al dolce parente</i>	
Ac.	dulce-le pârinte, pârinte-le	quellu dulce	<i>il dolce parente</i>	
V.	o dulce-le pârinte, o pârinte-le	quellu dulce	<i>o il dolce parente</i>	
A.	dela dulce-le pârinte, dela pârinte-le	quellu dulce	<i>dal dolce parente</i>	

Pluralu

N. dulci-i pârînți, pârînți-i	quei dulci	<i>i dolci-parenti</i>
G. a dulci-loru pârînți, a pârînți-loru	quel ru dulci	<i>dei dolci parenti</i>
D. dulci-loru pârînți, pârînți-loru qu-	loru dulci	<i>ai dolci parenti</i>
Ac. dulci-i pârînți, pârînți-i	quei dulci	<i>i dolci parenti</i>
V, o dulci-loru pârînți, o pârînți-loru	queloru dulci	<i>o i dolci parenti</i>
A. dela dulci-i pârînți, dela pârînți-i	quei dulci	<i>dai dolci parenti</i>

I.

FEMININI

*Singularu**Pluralu*

Casă N. casă-a, cas'ă, casa	ta casa	case-le	<i>le case</i>
G. a case-i	<i>della casa</i>	a case-loru	<i>delle case</i>
D. case-i	<i>alla casa</i>	case-loru	<i>alle case</i>
Ac. cas'ă	<i>la casa</i>	case-le	<i>le case</i>
A. dela cas'ă	<i>dalla casa</i>	dela case-le	<i>dalle case</i>

II.

Singularu

N. antic'ă casă, cas'ă	quea antică	<i>l'antica casa</i>
G. a antice-i case, a case-i	quellai antice	<i>dell'antica casa</i>
D. antice-i case, case-i	quellai antice	<i>all'antica casa</i>
Ac. antic'ă	quea antică	<i>l'antica casa</i>
A. dela antic'ă	quea antică	<i>dell'antica casa</i>

Pluralu

N. antice-le case, case-le	quelle antice	<i>le antiche case</i>
G. a antice-loru case, a case-loru	quelloru antice	<i>delle antiche case</i>
D. antice-loru case, case-loru	quelloru antice	<i>alle antiche case</i>
Ac. antice-le case, case-le	quelle antice	<i>le antiche case</i>
A. dela antice-le case, dela case-le	quelle antice	<i>delle antiche case</i>

III.

*Singularu**Pluralu*

Femea N. femea-a	<i>la donna</i>	femei-le	<i>le donne</i>
G. a femea-i	<i>della donna</i>	a femea-loru	<i>delle donne</i>
D. femea-i	<i>alla donna</i>	femea-loru	<i>alle donne</i>
Ac. femea-a	<i>la donna</i>	femei-le	<i>le donne</i>
A. dela femea-a	<i>dalla donna</i>	dela femea-le	<i>dalle donne</i>

IV.

Singularu

Albă N. alb'ă	femea, femea-a	quea albă	<i>la donna bianca</i>
G. a albe-i	femea, femea-i	quellai albe	<i>della donna bianca</i>
D. albe-i	femea, femea-i	quellai albe	<i>alla donna bianca</i>
Ac. alb'ă	femea, femea-a	quea albă	<i>la donna bianca</i>
A. dela alb'ă	femea, femea-a	quea albă	<i>dalla donna bianca</i>

Pluratu

- N. albe-le femei, femei-le quelle albe *le donne bianche*
 G. a albe-loru femei a femei-loru quel- *delle donne bianche*
 loru albe
 D. albe-loru femei, femei-loru quelloru *alle donne bianche*
 albe
 Ac. albe-le femei, femei-le quelle albe *le donne bianche*
 A. dela albe-le femei, dela femei-le quelle *dalle donne bianche*
 albe

V.

- Stea, steao(*) N. steao-a(**) *la stella* stelle-le *le stelle*
 G. a stelle-i *della stella* a stelle-loru *delle stelle*
 D. stelle-i *alla stella* stell-loru *alle stelle*
 Ac. steao-a *la stella* stelle-le *le stelle*
 A. dela steao-a *dalla stella* dela stelle-le *dulle stelle*
 (***)

VI.

NEUTRI

carru

- N. carru-lu *il carro* carre-le *le carra i carri*
 G. a carru-lui *del carro* a carre-loru *delle carra dei carri*
 D. carru-lui *al carro* carre-loru *alle carra ai carri*
 Ac. carru-lu *il carro* carre-le *le carra i carri*
 A. dela carru-lu *dal carro* dela carre-l. *dalle carra dai cari*

(*) S'a ȝisu la nota dela faȝa 17 quē in dialectulu Macedoniei se ȝice steao, cureao, mantao, precum ȝicemu noi: ȝi și ȝio.

(**) Asf-la se declinā tōte quelle in *i, ā, eā*.

(***) Se voru de prinde scolarii a declinā și italianesce pe quelle ter minate in *ā, ū, și i*, cum: *bontā, virtū, metropoli* etc.

CAPU V

Despre numele accrescitive și diminutive.

Amu arātatu quē substantivii și ajectivii nu sūntu de quātu nisce nume de finȝe, de lucruri și de quali-tāȝi. Qua sā arātāmu unu lucru sau o calitate que se aflā mari sau mici, in ambe dialectele schimbā-mu finala substantiviloru și ajectiviloru, și scāpāmu de a totu repeta vorbele: mare, micu. adicā in locu de aȝice: casā mare, ȝicemu: cāsoru, in locu de: casā micā, ȝicemu: cāsuiā, cāsuiōiā. Asmenea se întēplā și cu ajectivii ȝicēndu: alboiu, albuȝu, albișoru, albiu, albuleȝu; roșaticu, gālbiu, verduliu. Quelle quare aratā lucru sau calitate mare se ȝicu: *Accrescitive*; iar quelle quare le micșoreadā se ȝicu: *Diminutive*.

Accrescitivii terminaȝi in romānesce in oiu, ôie și italianesce in *one, ona* aratā o idee de mārime sau de grosime; cum: *muiere, muieroiu, moierôie; pôrtā,*

portoiu, portoiie; *donna donnone donnona*; *porta portone portona* (·).

Accrescitivii terminați în *andru andrî* românește, și în *otto otta* italianesce, arată o idee de tărie de virtute; cum: copilandru, flăcăiandru, copilandră, bêtrânandru, taurandru; *giovinotto, giovinotta, vecchioto, vecchiota, torotto etc.*

Deminutivii terminați în *inu, ină, șoru, șoră, uici, țețu, elu, ică, cellu, veltu*, românește, și în *ino ina, otto otta, ello ella, cello celli, vello velli*, arată o mângâietură, o grație, o delicateță, precum:

Severu Severinu	Severino
Carolu Carolinu Carolina	Carolino
copila copilinu (**)	fanciullino
puiu pușoru	uccellino
pasere păsăruică	—
carru cârrețtu	carretto
riu riulețtu	riolletto (?)

(*) Este cunoscută și de multe ori românii înmăie pe *n* în *i* ca și *le l*; precum și dicem: *tain* în locu de *tallin iepure*, *inu* în locu de *lepure*, *linu* în locu de *valle, calte, căi, căi* în locu de *călli, călli*; asemenea dicem și *puiu, remăiu, viu, țiu...* în locu de *pinu, remănu, vinu, tinu...* as menca dicem și *portoiu, căsoiu, strigoiu*, în locu de *portonu, căsonu, strigonu*, schimbându sau înmăindu pe *n* în *i*.

(**) Finalulu a questa i *inu*, de și nu este desu întrebuintă, însă s'ar putea adopta precumu dicem Severinu, Marinu...

bêtrânu bêtrânellu bêtrânică	vecchierello
— brotăcellu	boticello
flôre floricele—le, floricea	floricella
vintu vinturellu	venturello

Ambe dialectele au și indoite diminutive, precum: flôre floricea floriceică, parte părțica părțicică, nene neică neiculică, puiu puică puiculică; asemenea sunt și: lelică, fetiță, Mariță, și la italianesce *carro carretto carrettino, uccello uccelletto uccellettino, cosa cosetta cosettina*.

Dialectulu român face diminutive și împuținându la silabe sau la litere, însă numai la numele proprii; cum: Alecsandru Sandu, Anastese Tase, Mariuța Uțu Uțica, Ionuțu Nițu.

Se află accrescivii și diminutivi în ambe dialectele quare mărescu și micșorează lucrurile spre batjocura sau dispreț; pentru aqueasta italianesce se dicu *Peggiotativi*.

Din aqueștia quei terminați românește în *aciu, êu* și *oiu* quate odată si italianesce în *accio* sau *azzo* arată o idee mărită spre dispreț; cum: cântecu cantecaciu, fată fătâlêu; *corpo corpaccio* (truppu scîrbosu) *populo populaccio populazzo* (uriciosu populu).

Quei terminați românește în *ugu, astru, u, că, alicu, niu*, și italianesce în *uccio* sau *uzzo, astro upola aglia icciatto icciola*, arată o micșorare spre batjocura, degradare; cum: omuțtu, muierușcă, fiastru, roșaticu, albiu; *omuccio omuzzo* (omu micu ticălosu, rêu, scîrbosu) *casupola* (câsuță uriciosă) *soldataglia* (ammescu canalie de soldați) *omicciata* (bela dracului de

omuztu) *donnicciola* (măierușcă pocită și rătăciată.)

Numele italianesci terminate în *ca, ga, co, go*, cându se facu diminutive terminate în *ino, etto, ello*, lângă *c* și *g*, mai iau unu *h*; cum: *fresco freschetto, targo targheto*. „Si quelle mai multe feminine terminate în *a* și quare arată lucruri neînsuflețite, făcându-se diminutive, devinu masculine; cum: *tavola tavolino, camera camerino*.

CAPU VI.

Ore-quare observații asupra capetelor precedente.

Amu șisu qué vorbele que arrată o ființă sau unu lucru suntu substantivi și quelle quare arrată o calitate suntu ajectivi. În urmarea aqestoru definiții vedemu adesea qué unu substantivu pôte a se lua dreptu ajectivu, și ajectivulu în locu de substantivu. Spre esemplu; vorbele *omu, dobitocu* etc: suntu substantivi; în frasele însă: *Petru e omu, Cutare e dobitocu*, amêndu aqeste vorbe nu suntu întrebunqate spre a arrêta substanța ci qualitatea lui Petru și Cutare: prin urmare aci vorbele *omu* și *dobitocu* se ia în locu de ajectivi sau attribute. Asemenea se scie qué vorbe-

le *bonu, rumenu* etc: suntu ajectivi; cându însă dice-mu: *bonulu părintescu, rumenulu din obrazi*, atunci *bonulu* și *rumenulu* nu mai arrată o calitate ci unu lucru; pentru! qué unulu însemnează avere, stare, bogăție și altulu rumeneală: așa ajectivii în asemenea împregiurări se iau în locu de substantivi ideali. Astfelu suntu: și ajectivi: *albulu* și *alba* dininascei dreptulu omului, recele din sânge, etc. Astfelu de ajectivi substantivi în dialectulu român u suntu de genu neutru; cum: *bonu bunuri, dreptu drepturi* etc.

II: Cu tôte qué n'amu tractatu pinò acum despre verbi, însă cititorii au luat u ore-quare cunoscință despre dênșii anchê din partea întéia a aqestui tractatu. Totu verbulu dar, în privință qué și lucrarea sau patima que arrată ellu este unu lucru, se pôte socoti dreptu substantivu. Prin urmare în ambe dialectele toți verbii în modulu infinitivu pot u lua articoli și se facu Substantivi-verbiali.

În dialectulu român u infinitivii iau articolu femininu și se pot u declina ca substantivii; cum: *cantare-a cântări-le, cântări-i, cântări-loru*. astfelu suntu și *mân-care-a, dormire-a, vorbire-a, etc*.

În dialectulu italianu infinitivulu ia articolu masculinu; cum: *il cantare, il mangiare, il dormire, il parlare* etc.

III. Pentru prescurtare în ambe dialectele se lea-pedă adesea vocala finală dela substantivi, ajectivi și verbi; cum: *omu* și *om quellu alu* și *quel al; rogu-te* și *te rogu* sau *te rog*. Astfelu suntu și în italianescu *amore amor, signore signor, la mano la man, il posiere*,

i pensieri, il pensier i pensier, bello bel, buono buon, quello quel, cantano cantan, cantare cantar; etc. Adesea se leapădă și mai multe litere din asemenea vorbe; cum: *gran san* în locu de *grando santo*.

Substantivii verbiali sau infinitivii în dialectulu românū totu d'auna potu lepăda pe *re* finalu; cumu în locu de a dice: *lucrare-a* e lucru folositoru, putemu dice: *a lucra* e lucru folositoru; asfelu suntu și *a canta, a dormi, a mânca...* în locu de: *cantare-a, dormire-a, mânca-a...* Italienii adesea dela infinitivi leapădă pe *e* finalu cumu s'a vêdutu; Romanii însă sau locuitorii din preajma Romei leapădă, întocmai ca noi și pe *r*; cum: *voglio mangia, canta, dormi...* în locu de *mangiare cantare dormire*. Aquestu obicei de a lepăda pe *re* dela infinitivu a fostu vechiu, și nu s'a generalisatu între noi de quātu de vre o doê veacuri înquă. (Veși Cantimiru și edițiile contimporane). Românii din Macedonia nu'l leapădă nici de cum.

Italianii leapădă și pe *o* dela pronumele sau articulu *to* quându se unesce cu alte vorbe, precumu leapădamu noi pe *i* dela *il*; cum: *te lo dico* și *il* dice: *ve lo giuro* vi *il* juru; *non lo so* nu *il* sciu; se facu: *tel dico, vet giuro, nol so*; și *l* dice, vi *l* juru, nu *l* sciu.

IV. Amu disu quē superlativii în italianesce se facu cu *il più*, și *molto* la începutu, și cu *issimo* la sfîrsitu; quei vecchi însă obicinuia a face superlativi și cu părțicellele *tra* (*pret* al nostru) și *trans*; cum: *te trabette e tranobile cose*.

V. Amu disu quē dialectulu românū are trei genuri, și quella italianu doê, deosebindu excepțiile (veși

f. 19 și 20). În vechime însă și italieni avea cași noiaceleleași genuri, și terminație deosebită la pluralulu neutriloru: spre esemplu quei vechi dicea: *agora borgora, corpora, palcora, lettora, latora...* în locu de *aghi, borghi, corpi, palchi, letti, tati...*, din đioa de astăzi. Noi la terminulu pluralu al neutreloru latine și italiene n'amu schimbatu de quātu pe *a* în *i* după obicei: *anima anello* s'a făcutu: inimă, inellu și aqueste neutre s'au făcutu: acuri, burguri, corpuri, palcuri, paturi, laturi... *Tempora* și *donora* (timpuri și daruri) se păstrează de italieni și în đioa de astăzi spre deosebire de *tempi* și *doni*. *Tempora* însemnează quelu patru posturi depeste anu, și *donora*, daruri din naînțea nunței.

VI. *Due*, numeralu în vechime se dicea de italieni *duoi* masculinu și *due* femininu. Astăzi *due* este pentru ambe genurile.

Numeralii cardinali dela unu în susu în italianesce quându suntu ajectivi nu se schimbă la pluralu: cum: *tre anni, quattro case*; quându se iau în locu de substantivi și arată grâmăđi, atunci se schimbă la pluralu, afară de *tre, sei, dieci*: cum: *il due, i due, il quattro i quattrii, il cinque i cinqui...* *un tre, un sei, un dieci, due tre...*

VII. Substantivii italianesce *aere, arbore, fine, fonte, fume, genesi, ordine, oste, tema*, suntu și masculini și feminini; asfelu suntu și vorbele: *fronte, men'e, carcere*.

Margine quându însemnează margine sau hotaru, e de ambe genurile; *il margine, la margine*; quându însă însemnează semnu de rană sau dungă, atunci e de genu femininu *la margine*.

CAPU VII

Despre Verbu și Participiu.

De vomu băga de seamă, vedemu quē in natură se află numai ființe și qualitàți. Nu este ființă sau lucru quare se nu'și aibă forma, însușirile sau qualitàțile sale. Cându luămu o ființă ôre-quare precum: *sôre* și ôre-quare qualitàți precum: *luminătoru*, *rôtundu* etc. și dîcemu *sôrele este luminătoru*, *sôrele este rôtundu*, nu facemu alta de quātu arătămu quē qualitatea luminării și a rôtunđimei se cuvîne sôrelui, sau unimu ori legămu aqweste doē vorbe *sôre* și *luminătoru* prin vorba *este*, și facemu unu cuvîntu sau o vorbire întreagă, quare nu este de quātu șespresia judicâții nôstre. Judicata este justă sau dreaptă cându legămu cu o substanță qualitàți que le are sau quare i se cuvînu: cându însă la substanța *sôre* vomu lega cu *este* qualitatea *negru* și vomu dîce: *sôrele este negru*, atunci judicata este nejustă sau neadevêrată.

Să legămu mai multe substanțe cu qualitàți quare li se cuvînu, și să dîcemu :

Dumneđeu este dreptu
omulu este cuvîntătoru
animalu este viețuitoru

In aqweste trei vorbiri sau cuvînte vedemu quă vorba *este* închieie vorbirea, fără de quare n'amu avea nici o legătură in cuvîntele nôstre. De aqweea aqwestă vorbă *es'e* ș'a și numitu VERBU sau vorbă cu adevêratu.

Pinò aci vorbele, din quelle de susu trei judicâți sau cuvînte, *dumneđeu*, *omu*, *animalu* s'au numitu substantivi, și vorbele: *dreptu*, *cuvîntătoru*, *viețuitoru* s'au numitu ajectivi. In privință însă către verbulu *este* quelle d'ântēiu se dîcu SUJETE, sau persône și quelle d'adoilea PREDICATE sau dîse assupra persôneleru. Așa in cuvîntulu *sôrele este luminătoru*, vorba *soarele* este sujetu, și vorba *luminătoru* este predicatu. Suijetulu arată persôna sau *quine?* predicatulu arată cum este persôna, și verbulu întăresce sau afirmă judicata.

De vomu pâși mai multu in vorbire, vedemu quē vorba *es'e* se schimbă dupò timpulu in quare vremu să arătămu quē este unu lucru, și dupò persôna quare este. Așa putemu dîce:

Eu suntu, tu esci, ellu este; noi suntemu...

Eu fuiu, tu fuși, ellu fu; noi furòmu...

Eu voiu fi, tu vei fi, ellu va fi; noi vomu fi...

Putemu dîce asemenea:

tu esci, tu fii, tu ai fi, tu vei să fii...

Prin urmare avemu trebuință quă aqweste chipuri de schimbare să le arrêtămu cu o singură vorbă, și in locu de a dîce verbulu *suntu*, *esci este*, *eram*, *fui*,

voiu fi... dicem verbulu *fire* sau verbulu *a fi*.

De vomu pâși și mai multu în vorbire, vedemu forte desu que aqestu verbu *fire* nu se arată totu d'auna în forma sa quea simplă quându ne închiemu judicâțiile nôstre; pentru que în locu de a dice: *soarele este lumînătoru*; putemu dice *soarele lumineață*. și iarâși în locu de dice:

Copilu este dormindu dicem copilu dörme

Muma este legênându — muma leagênâ

Scolarulu este scriindu — scolarulu scrie etc.

Așa daru quându verbulu *fire* este desvultu și deosebi de predicatu se dice AFFIRMATIVU; iar quându este intrunitu cu predicatulu, după cum se vede mai susu, se dice verbu QUALIFICATIVU.

De vomu întrebuinga în vorbiré verbi qualificativi *a scrie*, *a se învêça*, *a se duce*, și vomu dice:

Scolarulu scrie leția

Scolarulu se învaçâ de profesoru

Scolarulu se duce la scôlâ.

Vedemu: que verbulu *scriere* arată o activitate sau lucrare, vedemu adică que scolaru face queva adică scrie, și aqueastă lucrare dela dênșulu merge sau se strâmutâ assupra leției. Vedemu iarâ în al doilea cuvîntu que verbulu *a se învêça* arată patîma; pentru que scolaru nu trimite lucrarea dela sine pe altu ob-
jetu sau lucru, ci priimesce lucrarea sau învêçatura dela profesoru; în sfîrșitu vedemu în al treilea cuvîntu que verbulu *a se duce*, de și arată o lucrare nu se strâmutâ pe altu ob-
jetu ci se întörnâ sau se resfrânge înapoi iar assupra persônei sau sujjetului que lu-

pe altu ob-
jetu sau lucru, ci priimesce lucrarea sau învêçatura dela profesoru; și quel d'al doilea *a se duce*, de și arată o lucrare, nu se strâmutâ însă ea pe altu ob-
jetu, ci se întörnâ sau se resfrânge înapoi iar assupra persônei sau sujjetului que lu-
creață: adică quându dîcu *scolarulu se duce*, arrêtu que ellu face queva adică duce pe sine, și lucrarea duce-
rii se întörnâ iar assupra sa.

Din aqueastă bågare de seamâ închiemu a dice que verbii qualificativi se subțîpartu în doê: **ACTIVI** și **PRONOMINALI**; que activii sântu de doê feluri: *Transitivi* și *Netransitivi*; și que pronominalii suntu iarâ de doê feluri: *Pasivi* și *Restransitivi* sau *Reciproci*.

Activi suntu aqueia que arrată que sujjetulu sau persôna loru lucreață sau face queva; cum: *tatâlu învaçâ pe fiu*, *tatâlu merge*.

Transitivi suntu aqueia a quârora lucrare se strâmutâ pe unu altu ob-
jetu. cum: *tatâlu învaçâ pe fiu*.

Netransitivii suntu aqueia a quârora lucrare nu se strâmutâ; cum: *tatâlu merge*.

Pronominali suntu aqueia que au înainte sau pe urmă pronumele *mê*, *te*, *se*, *ne*, *ve*, *se* formându o singlarâ vorbâ.

Pasivi suntu aqueia que arrată que sujjetulu sau persona nu trimite lucrarea ci o priimesce dela altu ob-
jetu; cum: *scolarulu se învaçâ de profesoru*, *înțelep-
tulu este Ț udatu de lume*.

Restransitivi suntu aqueia que arrată que sujjetulu își face lucrarea iar assupra sa; cum: *mê ducu* (ducu pe mine) *mê lau* (lau pe mine) *te duci*, *te lai*, *se duce*, *se l*.

Dupò quercetarea que fâcuròmu verbiloru, și dupò împârțirea que le amu datu, putemu dice que: *verbulu este o vorbâ que arratâ que facemu, que ne facu noê alți; sau in quare stare ne afflâmu*; adică venimu iar la de finitiã d'ântéiu: *Verbulu este o vorbâ que arratâ o afirmatië*; sau verbulu arratâ *que se face de noi sau de altii*.

Daca verbulu arratâ que se face queva, și daca vomu querceta sâ vedemu *quine* face, atunci vedemu que verbulu are persòne și numere ca pronumele; *scriu scrimu*, este de persòna ântéiu pentru que se înțelege *eu, noi*; *scrii, scriți* este de persòna a doã, pentru que se înțelege *tu, voi*; *scrie, scriu* este de persòna a treia, pentru que se înțelege *ellu, ea, ei, elle*. Si iaru *scriu scrii scrie* este de numèru singularu; și *scrimu scriți scriu* este de numèru pluralu.

Verbii quari au numai persòna a treia precumu sunt: *tunâ, ploã, fulgerâ, trebue, se cuvine*, se dicu UNIPERSONELI. Asemenea verbi nu se potu dice la persòna ântéiu: *tunu, plou, fulgeru, trebuïu, mê cuvïnu*. Unii însâ se întrecuinqeãdã și la persòna a doã; cum: ai ploatu manâ, Dumneđeule, etc.

Daca vomu querceta *quându* se face queva; atunci verbulu are timpì; cum: *aru* în timpulu de acum sau de façâ; *amu aratu* în timpu pasatu sau trecutu; și *ara-voiu* în timpulu fiitoru.

Vedemu daru que verbulu mai are și trei timpì, quarii sunt: PRESENTU sau quellu de façâ, PASATU sau quellu trecutu, și FIITORU.

Însâ quându dicu: quându ai venitu eu *aramu*, voiu sâ dicu que nu sâvirșisèmu de aratu; *aramu* dar aratâ unu timpu pasatu dar nesêvirșitu, pentru quare se numesce IMPERFECTU.

Quându dicu: *araiu*, voiu sâ dicu que amu sêvirșitu de aratu; *araiu* dar arratâ iar unu timpu pasatu, însâ sêvirșitu, pentru quare se numesce PERFECTU sau sêvirșitu.

Quându dicu: quându ai venitu eu *arasemu*, voiu sâ dicu que sêvirșisèmu de aratu, arrètu adică unu asemenea timpu pasatu însâ mai din nainte, pentru quare se numesce TRAPASATU, sau *prea-trecutu* sau *preste-sêvirșitu*. Însâ și *amu fostu aratu* este de optere cu *arasemu*; și de aqueea avemu doê feluri de trapasași.

Quându dicu: *amu aratu*, arrètu asemenea unu timpu pasatu, dar nu hotârascu quându; pentru quare se numesce NEDEFINITU sau *nehotârïtu*.

Vêduròmu daru que verbulu are quinci timpì pasashi: *Imperfectulu, Perfectulu, Trapasatulu I, Trapasatulu II* și *Nedefinitulu*.

Asemenea verbulu are și trei timpì fiitori: unulu în vremea fiitòre, precum este *voiu ara*; altulu fiitoru în vremea de acum; cum: *oiu fi arându*, și altulu fiitoru în vremea pasatâ, precum: *voiu fi aratu*.

Quându dicu: *aru, aramu, araiu, amu aratu, arasemu, amu fostu aratu, voiu ara, voiu fi aratu* verbulu este într'un modu sau chipu prin quare *arratâtu* que facu, que fâceam, que fâcuiu, que fâcusemu .. *queva*. Modulu sau chipulu aquesta se numesce INDICATIVU, sau *arratâtoru*.

Quându ȕicu : *ară, are sâ arâmu, arati, are*, verbulu este într'un modu de a porunci sâ se facâ queva ; și modulu aquesta se numesce **ImPERATIVU**, sau de poruncire .

Quându ȕicu : *amu disu sâ are, amu disu sâ fi aratu*, verbulu este într'un modu de a se supune sau a se lega de altu verbu *amu disu* ; modulu aquesta se numesce **SubjunctivU**, sau de supunere .

Quându ȕicu : *așu ara, de ȕ'ar tasa, așu fi aratu de așu fi acutu țarinâ*, verbu este într'un modu de condiție, adică cu un *daca* la mijlocu . Modulu aquesta se numesce **CONDITIOALU** .

Iar quându ȕicu : *arare*, verbulu este într'un modu cum nu arratâ nici quine arâ, nici quându arâ ; adică nu arratâ nici modu, nici timpu, nici persônâ j nici numărû . Modulu aquesta se ȕice **InfinitivU** sau *nearrêtatoru* . Cu modulu infinitivû ne întrebuingâmu și quându vremu sâ adducemu înaite un verbu și ȕice-mu verbulu : *arare, scriere, cântare*, etc.

Vêdurômû dar què verbulu mai are și quinci moduri : **Indicativulu, Imperativulu, Subjunctivulu, Condiționalu** și **Infinitivulu** .

A ȕice sau a scrie unu verbu în quâte quinci modurile, în toți timpii, persônele și numerele ; se chiamâ **Conjugare sau CONJUGATIE** .

Însâ la unii verbi se vede mai prin toți timpii litera *a*, la alții *i* și la alții *e* ; și de aquesta în ambe dialectele avemu trei conjugății ; quea d'ântêea are infinitivulu terminatû în *are* ; precum : *arare, cântare, jucare*... ; quea de a doa are infinitivulu în *ire* ; cum :

dormire, fugire, mugire ; și quea de a treia în *ere* ; cum : *vedere, parere, temere, nascere* .

Din quelle ȕise închieemu :

1. Què verbulu este o vorbâ que arratâ o afirmație ;
2. Què verbulu *fire* este afirmativu, și quei lalți suntu qualificativi ;
3. Què verbii qualificativi se impartu în activi, și pronominali ; și què verbi activi se subțimpartu în transitivi și netransitivi, iar quei pronominali în pasivi și restransitivi ;
4. Què verbii în generalu se mai impartu în tripersonalî și unipersonali ; și
5. Què verbulu are quinci moduri, mai mulți timpi, trei persône, doè numere, și trei conjugății .

II.

Quându analisâmu verbii qualificativi, vedemu què trebue sâ avemu într'ênșii verbulu *a fi* și atributul sau unu felu de ajectivû, adică, la quellè de susu trei esemple :

Copilu dôrme	=	copilulu este dormindu,
Muma leagânâ	=	muma este legânându,
Scolarulu scrie	=	scolarulu este scriindu,

avemu trei attribute sau feluri de ajectivi : *dormindu, legânându, scriindu* ; dar aquești ajectivi vedemu què au și timpi, pentru què putemu ȕice *dormindu* acum, și *dormitu* mai din nainte ; *legânându* și *legânatu*, *scriindu* și *scrisu* ; vedemu iarâ què *legânându* arratâ o activitate și *legânatu* o patimâ, și prin urma-

re unulu este activu și altulu pasivu, însușiri que nu le vedemu la ajectivii adevérați: *albu*, *dulca*, *rò-tundu* etc. Așa unoru asemenea vorbe, a le da numire de verbi nu putemu, pentru que arrată calitate și au genuri ca ajectivii; a le da iarâ numire de ajectivi nu putemu, pentru que au timpi și arrată o activitate sau patimâ ca verbii. Prin învoire [dar generalâ gramaticii le au numitu PARTICIPII, pentru que iau parte și dela verbi și dela ajectivi.

În dialectulu românû mai putemu face și aqueastă bângare de seamâ pentru participii: Cândû vremu sâ tégâduimu lucrarea sau patima que arrată unu verbu, ne întrebuingâmu cu particola negativâ *nu* cum: *dormu*, *nu dormu*, *scriu*, *nu scriu*; cândû vremu sâ tégâduimu calitatea unui ajectivû, ne întrebuingâmu cu particola negativâ *ne*; cum: *bunu* *nebunu*, *dreptu* *nedreptu*, *limpede* *nelimpede*; participiulu iarâ, pentru que este unu felu de ajectivû ia totu d'auna negativulu *ne*; cum: *scriindu* *nescriindu*, *scrisu* *nescrisu*, *dormindu* *dormitu*, *nedormindu* *nedormitu* etc. (*)

(*) Vorbindu despre pârțicellele negative *nu* și *ne*, voi arrâta queva și despre ideile sau preposițiile numite negative. Mulți din pricina acestor pârțicelle au đisu que în vorbire avem preposiții affirmative, și negative, și prin urmare verbulu nu arrată totu d'auna o afirmație: însâ cândû đicu *nebunu*, *nedreptu*, *nelimpede*... eu nu tégâduescu, ci totu affirmu, pentru que înțelegu: *rêu* sau *smintitu*, *strâmbu*, *turbure*... Asemenea și cândû đicu: *nu vorbescu* eu totu affirmu que *tacu* sau *facu* altu queva; și prin urmare în naturâ n'avemu altu felu de preposiții de quâtu affirmative.

Arrêtându que este verbulu și que este participiulu, acumu, ne vomu occupa despre conjugarea verbiloru; însâ a conjuga unu verbu veduròmu que va sâ đicâ a'l trece prin tôte modurile și tòi timpii. Timpii iarâ veduròmu que unii suntu simpli; cum: *aru*, *aramu* *araiu*... și alți compuși; cum: *amu aratu*, *voiu ara*, *voiu fi aratu*; și qua sâ putemu totu d'auna face cu înlesnire timpii compuși, avemu trebuință sâ cunòscemu mai ântéiu bine vorbele sau verbii de susu: *amu*, *voiu* și *fi*; și pinò sâ intrâmu în quelle trei conjugatii, e trebuință a sci cum se conjugâ verbii *fire*, *avere* și *voire*, quarii se đicu și ausiliari sau ajuțători, pentru que cu ei ne ajuțâmu qua sâ facemu timpii compuși. Românii au trei verbi ausiliari, pe quei de susu, și italienii numai doi: pe *esere* și *volere*.

INSEMNARE. Cândû đicu: *amu queva*, *aveam stare*, verbulu *avere* este activu, pentru que ideea lui dominează; cândû însâ đicu: *amu scrisu* și *scris'amu*, *ai dormi* și *dormir'ai*, *ar' canta* și *cantar'ar'*; verbulu *avere* aci nu este activu ci ausiliaru, pentru que ajuțâ a se face nisce timpii ai verbiloru *scriere* *dormire*, *cantare*, a quâroru idee și vremu a înfâțișa în frazele de susu. Asemenea și cândû đicu: *voiu pace*, *voiu mârie*, *vrù* un nume, verbulu *voire* este activu; iar cândû đicu: *voiu srie* sau *scrie-voiu*, verbulu *voire* este ausiliaru, queci ajuțâ a se face timpulul flitoru al verbului *scriere*.

Sâ începemu daru dela conjugarea verbiloru ausiliari.

VERBULU FIRE ESSERE.

PARTICIPIU PRESENTU

fiindu essendo

Pasatu

fostu stato

MODULU INDICATIVU.

Presentu

suntu, sum și işu sono
 esci sei
 este și e Este¹, è
 sîntemu siamo
 sînteți siete
 suntu sono

Imperfectu

eramu Ero, era
 erai eri
 era era
 eramu Eramo, eravamo
 erați Erate, eravate
 erau, era erano

Perfectu

fuiu fui
 fuși Fusti, fosti
 fu fu
 furòmu fummo
 furòți Fuste, foste
 furò Furo, furono

[¹ Vorbele que începu cu lite
 râ mare precum: *Este, Ero,*
Fusti etc: suntu vechi italia-
 ne antique; quelle cu litere
 mari, cum *Furo*...suntu poetice.

Fiitoru
 fi-voiu¹ sarò
 fi-vei sarai
 fi-va sarà
 fi-vomu saremo
 fi-veți sarete
 fi-voru saranno,

FIANO FIENO²*Nedefinitu*

amu fostu³ sono stato, stata⁴
 ai — sei stato —
 a — e stato —
 ammu — siamo stati, state
 ați — siete stati —
 au — sono stati —

Trapasatu I.

fusesemu ero stato, stata⁴
 fuseseși, eri stato —
 fusese, fuse era stato —
 fuseseròmu eravamo stati,
 state
 fuseseròți, eravete stati —
 fusesero, erano stati —

¹ se dice obicinuît și: voiu
 fi, vei fi, va fi, vomu fi, veți fi,
 voru fi.

² *fiano* și *fieno* poeticu.

³ Si fostu-amu, fostu-ai,
 fostu-a, fostu-ammu, fostu-ați,
 fostu-au

⁴ *Essuto* antiquatu.

⁵ și fusemu fuseși, fuse, fuse-
 romu, fuseroți, fusero.

Trapasatu II.

ammu fostu fui stato
 fostu stata⁴
 ai¹ fostu — fosti stato —
 a fostu — fu stato —
 ammu fostu — fummo stati,
 state
 ați fostu — foste stati —
 au fostu — furono stati

Fiitoru presentu

oiu fi fiindu, sarò essendo(?)
 ci fi fiindu sarai essendo
 a fi fiindu sarà essendo
 omu fi fiindu saremo essen-
 do
 eți fi fiindu sarete essendo
 oru fi fiindu saranno essen-
 do

Fiitoru Pasatu.

voiu fi fostu sarò stato — a
 vei fi fostu sarai stato —
 va fi fostu sarà stato —
 vomu fi fostu saremo stati — e
 veți fi fostu sarete stati —
 voru fi fostu saranno stati —

MODULU INPERATIVU.

Fiitoru
 fi sii
 fie sia
 sâ fimu siamo
 fiți siete
 fie siano, sieno¹

¹ Poeticu.

MODULU SUBIUNTIU

Fiitoru.

sâ fiu che sia
 fi sia, Sii
 fie sia
 fimu siamo
 fiți siate
 fie siano, sieno

Imperfectu

sâ che
 fiu, fi fostu sia stato¹ — a
 fi, fi — sia stato —
 fi — sia stato —
 fimu, fi — siamo stati — e
 fiți, fi — siete stati —
 fi — siano stati —

MODULU CONDITIONALU.

Fiitoru.

fir'asu² sarei
 fir'ai saresti
 fir'ar' sarebbe
 fir'ammu saremmo
 fir'ați sareste
 fir'aru sarebbero

¹ Se dice și: *fossi, fossi,*
fosse, fossimo, foste, fossero.

² Se dice obicinuît și: asu
 fi, ai fi, ar'fi, ammu fi, ați fi,
 aru fi.

Imperfectu

așu fi fostu sarei stato—a¹
 ai fi fostu saresti stato
 ar' fi fostu sarebbe stato
 ammu fi fostu saremmo sta-
 ti—e
 ați fi fostu sareste stati
 aru fi fostu sarebbero stati

MODULU INFINITIVU

fire și a fi essere

Pasatu

a fi fostu essere stato

VERBULU AVERE, AVERE.

PARTICIU PRESENTU

avëndu avendo.

Pasatu

avutu avuto

MODULU INDICATIVU.

Presentu

amu, așu ho² Abbo
 ai hai
 are, a ha
 avemu, ammu³abbiamo,
 Avemo
 aveți, ați avete
 au, aru hanno

¹ Se dice și: *fossi, fossi, fosse* ... cala subjunctiv.

² Quei noi scria și: *ó, ái, á, áno*.

³ Din *avemu*, lepédându silaba *ve*, se îndoiesce *m* și rămâne *ammu*.

IMPERFECTU.

aveamu Avevo, aveva
 aveai avevi
 avea aveva AVEA
 aveamu avevamo
 aveati avevate
 aveau avevano, AVEANO

Perfectu

avuiu ebbi, avei (prostu)
 avuși avești
 avà ebbe
 avuròmu avemmo
 avuròți aveste
 avurò ebbero

Nedefinitu

amu-avutu¹ ho avuto
 ai-avutu hai avuto
 a-avutu ha avuto
 ammu-avutu abbiamo avuto
 ați-avutu avete avuto
 au-avutu hanno avuto

¹ Se dice și: avutu-amu, avutu-ai, avutu-a...

Trapasatu I,

avusemu avevo avuto
 avuseși avei —
 avusese aveva —
 avuseròmu avevamo—
 avuseròți avevate —
 avuserò avevano —

Trapasatu II,

amu fostu ebbi avuto
 avutu
 ai fostu — avești —
 a fostu — ebbe —
 ammu fostu avemmo —
 ați fostu — aveste —
 au fostu — ebbero —

Fiitoru

avea-voiu¹ avrò
 avea-vei avrai
 avea-va avrà
 avea-vomu avremo
 avea-veți avrete
 avea-voru avranno

fiitoru presentu.

oiu fi avrò avendo(?)
 avëndu
 ei fi — avrai —
 a fi — avrà —
 omu fi — avremo —
 eți fi — avrete —
 oru fi — avranno —

¹ ,Si: *voiu avea*...

fiitoru pasatu,

voiu fi avutu avrò avuto
 vei fi — avrai
 va fi — avrà
 vomu fi — avremo
 veți fi — avrete
 voru fi — avranno

MODULU IMPERATIVU.

fiitoru

aibi abbi
 aibà abbia
 sà avemu abbiamo
 aveți abbiate
 aibà abbiano

MODULU SUBJUNCTIVU.

fiitoru

sà amu, aibu che abbia
 ai, aibi abbi, abbia
 aibà abbia
 avemu abbiamo
 aveți abbiate
 aibà abbiano

pasatu

sà fiu fi avu- che abbia avu-
 tu to¹
 fi, fi — abbi, abbia
 fi — abbia —
 fimu, fi — abbiamo
 fiți, fi — abbiate
 fi — abbiano

¹ Este și timpulu: *avessi, avessi, avesse, avessimo, aveste, avessero*.

MODULU CONDITIONALU

<i>fiitoru</i>	
așu avea ¹	avrei
ai avea	avresti
ar' avea	avrebbe
ammu avea	avremmo
ați avea	avreste
aru avea	avrebbero

Imperfectu

așu fi avutu	avrei avutu ¹
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu fi —	avremmo —
ați fi —	avreste —
aru fi —	avrebbero —

MODULU INDITIVU

avere, și a'avea avere

pasatu

a fi avutu și aver avutu

VERBULU VOIRE², VOLERE

PARTICIPIU PRESENTU

voindu volendo

voitu *pasatu*
volutoMODULU INDICATIVU
*presentu*voiu, și oi³ voglio, vo'

vei și ei vuoi

va și a vuole

vomu și omu vogliamo, Vo-
leno

veți și eți volete

voru și oru vogliono

¹ Se dice și: avear' așu, avear' ai, avear' aru, avear' ammu, avear' ați, avear' aru.² Face și *vrere*, însă atunci este activu; noi aci conjugăm auxiliariu.³ Face și *vreu* și *voiescu* activi*imperfectu*

voiamu Volevo voleva

voiai volevi

voia voleva

voiamu volevamo

voiați volevate

voiau, voia volevano

perfectu

voiiu volli

voiși vollesti

voi volle

voiròmu volemmo

voiròți voleste

voirò vollero

¹ Este și timpulu *avessi*, *avessi*, *avesse*, *avessimo*, *aveste*, *avessero* ca la subjunctiv.*Nedefinitu*

amu voitu	ho voluto
ai —	hai —
a —	ha —
ammu —	abbiamo —
ați —	avete —
au —	hanno —

Trapasatu I.

voisemu	avevo voluto
voiseși	avevi —
voise	aveva —
voiseròmu	avevamo —
voiseròți	avevate —
voiserò	avevano —

Trapasatu II.

amu fostu voitu	ebbi voluto
ai fostu —	avesti —
a fostu —	ebbe —
ammu fostu —	avemmo —
ați fostu —	aveste —
au fostu —	ebbero —

fiitoru

voi-voiu	vorrò
voi-vei	vorrà
voi-va	vorrà
voi-vomu	vorremo
voi-veți	vorrete
voi-voru	vorrano

fiitoru presentu

oiu fi voindu	avrò volendo?
ei fi —	avrà —
a fi —	avrà —
omu fi —	avremo —
eți fi —	avrete —
oru fi —	avranno —

fiitoru pasatu

voiu fi voitu	avrò voluto
vei fi —	avrà —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veți fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

MODULU IMPERATIVU

fiitoru

voiesce	vogli
voiască	voglia
sâ voimu	vogliamo
voiți	vogliate
voiască	vogliano

MODULU SUBJUNCTIVU

fiitoru

sâ voiescu	che voglia
voiesci	voglia
voiască	voglia
voimu	vogliamo
voiți	vogliate
voiască	vogliano

imperfectu

sâ fi voitu	che abbia voluto ¹
fii, fi —	abbia —
fi —	abbia —
fimu, fi —	abbiamo —
fiți, fi —	abbiate —
fi —	abbiano —

¹ Se dice și: *volessi*, *volessi*, *volesse*; *volessimo*, *volesse*, *volessero*.

MODULU CONDITIONALU	
<i>fiitoru</i>	
așu voi ¹	vorrei
ai voi	vorresti
ar' voi	vorebbe
ammu voi	vorremmo
ați voi	vorreste
aru voi	vorrebbero
<i>imperfectu</i>	
așu fi voitu	avrei voluto ²

ai fi	—	avresti	—
ar' fi	—	avrebbe	—
ammu fi	—	avremmo	—
ați fi	—	avreste	—
aru fi	—	avrebbero	—

MODULU INFINITIVU	
<i>presentu</i>	
voire	volere
<i>pasatu</i>	
a fi voitu	aver voluto

CONJUGATIA I.

in *are*AR-ARE AR-ARE³

PARTICIPIU PRESENTU

ar-ându ar-ando

pasatu

ar-atu ar-ato

¹ Se dice și *voir'așu, voir' ai, voir'ar'* etc.

² *Si volessi...* ca la subj.

³ Totu verbulu, ca și quelle lalte părți ale cuviatului arrătate, are rādăcină, quare arrată ideea, și finală, quare arrată împregiurarea ideei. Qua sâ afflămu rādăcina unui verbu n'avemu de quātu a trage afară finala infinitivului *are, ire, ere*, și rămășița este rādăcina, după cum se vede în esemplu de susu și în vorbele următore: *cânt-are, dorm-ire, ved-ere*. etc.

MODULU INDICATIVU

presentu

ar-u	ar-o
ar-i	ar-i
ar-â	ar-a
ar-âmu	ar-iamo ¹ , Amo
ar-ați ²	ar-ate
ar-â	ar-ano ³

Se se bage de seamă quē mai în toți timpii se pēdesce vocala infinitivului *a*. Aques-ti *i* lungă *a* s'a intrudusula italieni mai în urmă: iar quei vechi dicea *ar-amo* mai pōtrivitu cu *ar-âmu* al nostru și mai regulatu.

² S'a schimbatu *e* în *i* ca la *bene bine* și altele.

³ Amu đisu quē italianii au unu finalu de pluralu *no*, quare este provincialu al loru, precumu avemu și noi

imperfectu

ar-amu	Ar-avo ¹ , ar-ava
ar-ai	ar-avi
ar-a	ar-ava
ar-ammu	ar-avamo
ar-ați	ar-ate
ar-au	ar-avamo

perfectu

ar-aiu	ar-ai
ar-ași	ar-asti
ar-ò	ar-ò
ar-aròmu ²	ar-ammo
ar-aròți	ar-aste
ar-arò	ar-aronu, AR-ARO

AR³

unu *rò* volgaru, la *au făcută-rò*, în locu de *au făcutu* etc. *egli eglino, elle elteno*. A-questu *no* il adaogă la persōna a treia dela singularu *ara*, și facu *arano*.

¹ Curatu se vede quē este mai provincialu *aravo* ori *arava*, de quātu *aramu* al nostru, quē este multu mai apprōpe de ARABAM, lat. și pōte și mai dulce

² Din dialectulu nostru se vede pentru que italianii au îndoitu pe *m* dela *arammo*; pentru quē au đisu odată *araromo*, cum đicemu noi *araròmu* și lepēdându silaba *ro*, au îndoitu pe *m*.

³ De se deosibesc *ararò* al nostru de *ararono* italianu, este quē al nostru e poeticu.

nedefinitu

amu aratu	ho arato
ai	hai
a	ha
ammu	abbiamo
ați	avete
au	hanno

Trapasatu I.

ar-asemu	avevo arato
ar-aseși	avevi
ar-ase	aveva
ar-aseròmu	avevamo
ar-aseròți	avevate
ar-aserò	avevano

Trapasatu II.

amu fostu aratu	ebbi arato
ai fostu	avesti
a fostu	ebbe
ammu fostu	avemmo
ați fostu	aveste
au fostu	ebbero

fiitoru

ara-voiu ¹	arer-ò ¹ arar-ò
ara-vei	arer-ai
ara-va	arer-à
ara-vomu	arer-emo
ara-veți	arer-ete
ara-voru	arer-anno

¹ Fiitorulu nostru se vede compusu din infinitivu și din presentulu verbului *voire*: *ara-voiu, voiu ara*. Quella italianu se arrată simplu; însă infinitivulu *arare* se scie

fiitoru presentu

voiu fi arându	avrò arando?
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veți fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

fiitoru pasatu

voiu fi aratu	avrò arato
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veți fi —	avrete —
voru fi —	avrano —

què se dice italianesce și *arar'* și *ara*. În vechime fiitorulu *arerò* se dicea *arerabbo*, și *areraggio*. *abbo* însă, *aggio* și *ò*, după cum s'a vădutu, va să dică *amu*. Așa *arar-abbo*, *arar'-aggio* și *arar-ò* va să dică *amu a ara*, amu să aru de aci înainte; și aqestu felu de fiitoru 'l avemu și noi. Așa dar *arar-ò* sau *arer-ò*, *dormir-ò*, *temer-ò*, voru să dică amu a ara, a dormi, a teme; și prin urmare și fiitorulu italianu este compus di infinitivu și din presentulu verbului *avere*.

MODULU IMPERATIVU

fiitoru

ar-â ¹	ar-a ¹
ar-e	ar-i
sâ ar-âmu	ar-iamo
ar-âți	ar-ate
ar-e	ar-ino

MODULU SUBJUNCTIVU

fiitoru

sâ ar-u	che ar-i
ar-i	ar-i
ar-e	ar-i
ar-âmu	ar-iamo
ar-ați	ar-iate
ar-e	ar-ino

imperfectu

sâ fiu, fi ara-	che abbia ara-
tu	to ²
fi fi —	— —
fi —	— —
sâ fimu, fi —	abbiamo —
fiți, fi —	abbiate —
fi —	abbiano —

¹ Imperativulu cându ia negativulu *nu*, face ca infinitivulu în ambe dialectele; nu ara, nu dormi, nu vedea; *non arare*, *non dormire*, *non vedere*.

² Este și *arassi*, *arassi*, *arasse*, *arassimo*, *araste*, *arassero*.

imperfectu

așu fi aratu	avrei arato ¹
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu —	avremo —
ați fi —	avreste —
aru —	avrebbero —

MODULU INFINITIVU

presentu

ar-are ar-are

pasatu

a fi aratu aver' arato

INSEMNARE.

Despărțindu rădęcina verbului de finalulu infinitivulu, îi putemu face toți timpii, de va fi regulatu, unindu lângă aqueastă rădęcină finalele arrătate la aqueastă conjugație; spre exemplu: să luâmu verbulu *cânt-are*; de aci scoțendu afară finalulu *are* rămâne rădęcina *cânt*; lângă aqueasta adăogându *u*, face *cântu*, adăogându *amu*, *aiu*, *asemn*, *ându*, *atu*, *e*, face *cânt-amu*, *cânt-aiu*, *cânt-asemu*, *cânt-ându*, *cânt-atu*, *cânt-e*. Bêtrânii noștri însă n'au păditu la toți verbii de conjugația întêea aqueastă regulă, întrebuingându unii verbii închê dela descâlicatøre, neregulați, și aqueștia se voru arrêta la loculu loru; iar la unii verbii, que suntu îndestulu de mulți, adăogându unu *e* între rădęcină și între finalulu singularulu presentulu indicativu, al persônei a doa și a treia a imperativulu, la singularu, și al persônei a treia dela pluralu, cum și al singularulu subjunctivulu și al persônei a treia a pluralulu aqeluiși modu și timpu. Asfelu suntu toți verbii derivați dela vre unu nume dela I, II, III, și a IV declinație: spre exemplu dela *luminà* se face *luminare*; aci, scoțendu pe *are*, rămâne rădęcina *lumin*.

¹ Se dice și *arassi* — *arasse*, *arassimo* *araste* *arassero*.

și qua sã facemu timpii arrêtați mai susu adãogãmu
eđ și đicemu :

lumin-eđu, lumin-eđi, lumin-eađã,
lumin-eađã tu, lumin-eđe ellu, lumin-eđe ei,
cã lumin-eđu, lumin-eđi, lumin-eđe, lumin-eđe,

Asfela suntn și verbii urmãtori quarii toți suntu
derivați .

coronare	<	coronã
copiare	<	copie
fãimare (de)	<	faimã
flãcãrare	<	flacãrã
iernare	<	iarna
mieșorare	<	mieșoru, mieșorã
serare	<	searã
umbrare (ad)	<	umbrã
undare (in)	<	undã
argintare	<	argintu
bãlsãmare	<	balsamu
cruntare	<	cruntu
dreptare	<	dreptu
frênare (in)	<	frêna, frênu
guvernare	<	governu
incetare	<	incetu
lucrare	<	lucru
negociare	<	negocu
scurtare	<	scurtu
semnare	<	semnu
seninare	<	seninu
spãimintare	<	spãimintu

suspınare	<	suspınu
tranchiare	<	truchiu
vecinare	<	vecinu
veninare	<	veninu
viare (in)	<	viu
vintare	<	vintu

și alte asemenea

Fie-quiã pôte vedea pricina pentru que bêtrãni
noștri, sau mai bine aqestuu dialectu que nu suffere equi-
voce, au simțitu nevoiea a adãoga aqnellu eđ, la tim-
pii arrêtați. Pentru quẽ, daca verbulu vine dela unu
nume femininu, a treia persõnã a prezentului indica-
tivului ar' semẽna cu rãdêcina de unde se face; iaru
daca verbulu vine dela unu nume masculinu sau neu-
tru, atuncu ar' semẽna cu aqueasta ânteea persõna
cum spre esemplu: *Flacãrã* < *flacãrã ellu*, *Suspınu* <
suspınu eu. Aqestuu *eu* repeđitu în vorbire și aspira-
tu s'a fãcutu, eđ (?): prin urmare firesce au luatuu
aqelașuu finalu și quei lãți timpii sau persõne quare se
facu din prezentulu indicativului.

Inchiemu dar a đice quẽ toți verbii primitivi se con-
jugã allãturãnduu lãngã rãdêcinã finalulu cuviinciosuu
alu modului, timpiloru și persõneloru, iaru la quei de-
rivați dela nume a leguita usulu a priimi între rãdê-
cinã și finalu și pãrticella eđ, la singularulu presen-
tulu indicativu și la timpii que se facu dintr'ensulu. —
Voru putea însă scriitorii dupò voie și dupò trebniçã
a aduce și pe mulți din verbii derivați a se conjuga
ca quei primitivi, cum facu frații noștri Transilva-

ni, dîcîndu *lucra* în locu de *lucra-cu sau lucr-egre*.
Nu trebuie însă auita asemenea scriitorii de a se sfîtuî
și cu aușulu.

De unde urmează că verbii derivați potu primi și
un *ce*, la timpii arrétați, iaru quei primitivi nici o dată.

CONJUGATIA II.

în *ire*

PARTICIPIU PRESENTU

dorm-indu, -ă dorm-îndo

pasatu

dorm-îtu, -ă dorm-îto, -a

MODULU INDICATIVU

presentu

dorm-u dorm-o

dorm-i dorm-î

dorm-e dorm-e

dorm-îamu dorm-îamo

Dorm-îmo

dorm-îți dorm-îte

dorm-u dorm-ono

dorme în italianeseo are
pe o lungu și noi îl pronun-
giâmu *oa* (ò).

² La conjugarea aqueasta,
a treia persôna a pluralului
presentului indicativu se fa-
ce din persôna întêea a sin-
gularului, allăturându *no*;
dormo, dormono, și *dormu*
su, dormu ei.

Imperfectu

dorm-îamu Dorm-îvo,

dorm-iva

dorm-îai dorm-îvi

dorm-îa Dorm-îa, dorm-îva

dorm-îamu dorm-îvamo

dorm-îați dorm-îvate

dorm-îau dorm-îvano

Perfectu

dorm-îu dorm-îi

dorm-își dorm-îsti

dorm-î dorm-î

dorm-îrômu dorm-îmmo

dorm-îrôți dorm-îste

dorm-îrô dorm-îrono

Dorm-îro

Nedefinitu

amu dormitu ho dormito

ai — hai —

a — ha —

ammu — abbiamo —

ați — avete —

au — hanno —

Trapsatu I.

dorm-îsemu avevo dorm-
ito

dorm-îseși avevi —

dorm-îse aveva —

dorm-îserômu avevamo —

dorm-îserôți avevate —

dorm-îserô avevano —

Trapasatu II.

amu fostu ebbi dormito
dormitu

ai fostu — avesti —

a fostu — ebbe —

ammu fostu — avemmo —

ați fostu — aveste —

au fostu — ebbero —

Fîitoru

dormi-voiu dormir-ò

dormi-vei dormir-ai †

dormi-va dormir-à

dormi-vomu dormir-emo

dormi-veți dormir-ete

dormi-voru dormir-anno

fîitoru presentu.

oiu fi dormindu avrò dor-
mindo (?)

ei fi — —

a fi — —

ommu fi — —

eți fi — —

oru fi — —

fîitoru pasatu,

voiu fi dormitu avrò dormito

vei fi — avrai —

va fi — avrà —

vomu fi — avremo —

veți fi — avrete —

voru fi — avranno —

MODULU IMPERATIVU.

fîitoru

dorm-i¹ dorm-i

dorm-â dorm-a

sâ dorm-imu dorm-îamo

dorm-îți dorm-îte

dorm-â dorm-ano

MODULU SUBJUNTIVU

Fîitoru.

sâ dorm-u che dorm-a

dorm-i —

dorm-â —

sâ dorm-imu dorm-îamo

dorm-îți dorm-îate

dorm-â dorm-ano

¹ Unii verbi se terminâ și în
e la imperativu; cum; *sint-e*

pasatu
să fi dormitu che abbia dor-
mito¹

— — — —
— — — —
— — abbiamo dormito
— — abbiate —
— — abbiano —

MODULU CONDITIONALU
fiitoru

așu dormi, dormir-ei
dormir'așu

ai — dormir-esti
ar' — dormir-ebbe
ammu — dormir-emo
ași — dormir-este
aru — dormir-ebbero

INSEMNARI.

I. „Si la aquea tã conjugatie, despãrțindu, la verbii regulați, rãdēcina de finalulu infinitivului *ire*, și allãturãndu lãngã aqueasta finalulu cuviinciosu al modurilor, timpiloru și persõneloru, facemu conjugatia intregã a verbului; cum: dela *sintire, audire, fugire, mirosire*... scoțẽndu *ire*, rãmãne *sint, aud, fug, miros*... lãngã quare allãturãndu *indu, itu, u, iamu, iiu, isemu, i sau e*; avemu:

sint-indu,	auđ-indu,	fug-indu,	miros-indu,
sint-itu,	auđ-itu,	fug-itu,	miros-itu,
sint-u,	auđ-u,	fug-u,	miros-u,
sint-iamu,	auđ-iamu,	fug-iamu,	miros-iamu,
sint-iuu,	auđ-iuu,	fug-iuu,	miros-iuu,
sint-isemu,	auđ-isemu,	fug-isemu,	miros-isemu,
sint-e,	auđ-i,	fug-i,	miros-e,

¹ S. dice și: *dormissi — dormisse, dormissimo, dormiste, dormissero.*

Insã nu suntu toți verbii asfelu: ãnehã din vechime în simulu Italiei conjugatia aqueasta, la presentulu indicativului a avutu și altã finalã provincialã în *isco*, (*escu* al nostru) spre esemплу verbulu *orire*, (*urire* alu nostru) luãndu preposiția *ab* face *aborire*, scoțẽndu finalulu *ire* rãmene *abor*, și presentulu indicativului *aboro*; insã totu d'auna s'a auđitu în Italia đicẽnduse *aborisco* și alte mulțime asemenea; Asfelu đicemu și noi provincialu *urire, urescu* în locu de *uru*. Quã sã se vadã aquestu provincialismu, sã luãmu verbii de susu arrẽtați *sintire, audire, fugire, mirosire* și sã allãturãmu lãngã rãdēcina finalulu *escu* pentru presentulu indicativului. Dar cum s'ar pãrea urechei romãnului deprinsu cu clasicitatea lui *sintu, audu, fugu, mirosu*, quãndu ar' auđi provincialismii *sintescu, auđescu, fugescu, mirosescu*? Precumu daru ni se pare noẽ urite *audescu, fugescu*... pe lãngã *audu, fugu*... trebue a da dreptate și queloru que li se par uriti verbii *mugire, lucire, pațire* și alții quãndu facu la indicativu presentu *mugescu mugescu, lucescu lucescu, pãtescu pãtescu* etc: și nu *mugu muge, luciu luce, patu pate*. Așa au făcutu autorii Italiani la mulți verbi lepẽdãndu pe provincialulu *isco* afarã; așa putemu face și noi acolo unde vedemu quẽ regula se potrivesce cu clasicitatea. Vomu arrẽta la loculu loru pe verbii italiani quẽ totu se mai terminã în *isco* la presentulu indicativului.

II. Verbii terminați în romãnesce în *escu*, se terminã în *e* la imperativu.

III. Aci se conjugã și verbii terminați la infinitivu în *ire* cum: *urire, coborire*.

CONJUGATIA III.

în *ere*

PARTICIU PRESENTU

tem-ându, -â tem-endo

Pasatu'

tem-utu, -â tem-uto, -a

MODULU INDICATIVU.

Presentu

tem-u	tem-o
tem-i	tem-i
tem-e	tem-e
tem-emu	tem-iamo,
	Tem-emo
tem-eși	tem-ete
tem-u	tem-ono

imperfectu

tem-eamu	tem-evo
tem-eai	tem-evi, Tem-ei
tem-ea	tem-eva, TEM-EA
tem-eamu	tem-evămo,
	Tem-eamo
tem-eași	tem-evate
tem-eau	tem-evano,
	TEM-EANO ¹

¹ Amu Țisu què italianii leapădă ad-sea vocala finală a numeloru și verbiloru, în-tre quare se socotese, și *O* dela *no* finalu. Pria urmare *temeano*, se face *temean*. Amu Țisu iară què *n* adesea se împoie în romănesce, și prea lesne *temean*, s'a făcutu *temeau*.

perfectu

tem-uiu	tem-ei, tem-etti
tem-uși	tem-esti
tem-ù	tem-è, tem-ette
tem-uròmu	tem-emmo
tem-uròși	tem-este
tem-arò	tem-erono,
	tem-ettero, Tem-ero

Nedefinitu

amu temutu	ho	temato
ai	—	hai
a	—	ha
ammu	—	abbiamo
ași	—	avete
au	—	hanno

Trapasatu I.

tem-usemu	avevo	temuto
tem-useși	avevi	—
tem-use	aveva	—
tem-useròmu	avevamo	—
tem-useròși	avevate	—
tem-userò	avevano	—

Trapasatu II.

amu fostu te-	ebbi	temuto
	mutu	
ai fostu	—	avesti
a fostu	—	ebbe
ammu fostu	—	avemmo
ași fostu	—	avete
au fostu	—	ebbero

fiitoru

teme-voiu	temer-ò
teme-vei	temer-ai
teme-va	temer-à
teme-vomu	temer-emo
teme-veși	temer-ete
teme-voru	temer-anno

Fiitoru presentu

voiu fi temên-	avrò temen-
	du do (?)
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veși fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

Fiitoru Pasatu.

voiu fi temutu	avrò temuto
vei fi —	avrai —
va fi —	avrà —
vomu fi —	avremo —
veși fi —	avrete —
voru fi —	avranno —

MODULU IMPERATIVU.

Fiitoru.

tem-e	tem-i
team-â	tem-a
sâ tem-emu	tem-iamo
tem-eși	tem-ete
team-â	tem-ano

MODULU SUBJUNCTIVU

fiitoru

sâ tem-u	che tem-a
tem-i	tem-a
team-â	tem-a
tem-emu	tem-iamo
tem-eși	tem-iate
team-â	tem-ano

Imperfectu

sâ fi temutu	che abbia temu-
	to ¹
fii, fi —	— —
fi —	— —
fimu, fi —	abbiamo —
fiți, fi —	abbiate —
fi —	abiano —

MODULU CONDITIONALU.

Fiitoru

așu teme,	temer-ei
	temer'așu
ai teme	temer-esti
ar' teme	temer-ebbe
ammu teme	temer-emmo
ași teme	temer-este
aru teme	temer-ebbero

imperfectu

așu fi temutu	avrei temuto
ai fi —	avresti —
ar' fi —	avrebbe —
ammu fi —	avremmo —
ași fi —	avreste —
aru fi —	avrebbero —

¹ Se Țice și *temessi* — *temesse; temessimo, teme-ste, temessero*.

MODULU INFINITIVU
presentu
 tem-ere tem-ere

*Pasatu**

a fi temutu aver temuto

INSERNARI.

I. *ere* dela aqueastă conjugăție în ambe dialectele quâte odată este lungu adică appésatu, cum: *vedere, tacere*, și quâte odată este scurtu, cum: *născere, făcere*. Quându este lungu în romănesce, daca leapedâ pe *re*, rămâindu finalulu *e* lungu, firesce quē se face *ea*; cum: *vedere a vedea, tăcere a tăcea*.

Quâte suntu lungi la italianesce s'a arrétatu la fața 5.

II. „Si aqueastă conjugăție are doē chipuri de conjugare; însă nu în presentulu indicativului... ca quea d'ântéiu și a doa, ci în participiu pasatu, în perfectu și trapasatu I. în romănesce, iaru în italianesce numai în participiu pasatu și în perfectu. Chipulu aqueasta de conjugare schimbâ la participiulu pasatu consona finalâ a rādécinei în *s*; *alleg-ere, prind-ere, alles-u, prins-u*, și din participiulu pasatu face perfectulu și trapasatulu indicativului, dupò cum se vede; adică în romănesce allăturându finalulu *eiu, esemu*, și urmâtórele, și în italianesce *i* și urmâtórele.

ARD-ERE

ARD-ERE

PARTICIPIU PRESENTU

ard-êndu

ard-endo

pasatu

ars-u

ars-o

Perfectu

ars-eiu

ars-î

ars-eși

ard-esti¹

ars-e

ars-e

ars-eròmu

ard-emmo

ars-eròți

ard-este¹

ars-erò

ars-ero

Trapasatu I,

ars-esemu

ard-essi

ars-eseși

ard-essi

ars-ese

ard-esse

ars-eseròmu

ard-essimo

ars-eseròți

ard-este

ars-eserò

ard-essero

Spre inlesnire vomu arréta quâte schimbâ consona rādicalâ în *s*.

I. Verbi de conjugarea aqueasta a quâroru rādécinâ se terminâ în *g* precesu de o vocalâ, sau în doi *gg* italianesce; cum: *trag-ere, alleg-ere, intelleg-ere; tras-u, alles-u, intelles-u*. Quelle italianesce urmeadă aquestei regule numai în perfectu; iaru la participiu se schimbâ în *t*; cum: *traggere, trassi, tratto, elleggere, ellessi, elletto...*

Asfelu suntu și quei quari înainte de *g* au *n* și *r* în romănesce, iaru în italianesce *l*, *n* și *r*; cum: *stingere stinsu, mergere mersu; volgere, volsi*.

¹ persòna a doa la toți verbi de felulu aqueasta își re-primesce consona rādicalâ cum: *leggere lessi tegesti, rodere rosi rodesti*.

2. Verbiu a quâroru râdêcinâ se terminâ în *d* precésu de o vocalâ sau de *n*, quare în italianesce se leapădâ cum:

chid-ere <i>chiudere</i>	chis-u	<i>chius-o</i>
rod-ere	ros-u	<i>ros-o</i>
rid-ere	ris-u	<i>ris-o</i>
cid-ere (uc)	cis-u	<i>cis-o</i>
ced-ere (pur)	ces-u	<i>ces-o</i>
cindere <i>cond</i>	cins-u	<i>ces-o</i>
tind-ere <i>tend</i>	tins-u	<i>tes-o</i>
prind-ere <i>prend</i>	prins-u	<i>pres-o</i>

Quâți verbi nu se supunu aquestoru regule se arată între quei neregulați.

III. Verbiu italiani de conjugăția a treia în *ere* lungu, a quâroru râdêcinâ este terminată în consona *c*, la perfectu în prima, a treia persônâ dela singularu și în a treia dela pluralu primescu *qu*, și se formează după timpul de aqueastă conjugăție a verbileru români, quare se dovedesce que a fostu comunu și cunoscutu în ambe dialectele. Asfelu suntu verbiu *tacere*, *giacere*, *piacere*.

tacqui	tâcuiu
tacque	tacû
tacquero	tâcurò
giacqui	dâcuiu
piacqui	plâcuiu

OBSERVAȚII.

La quâte trele conjugățiile.

I. Verbiu a quâroru râdêcinâ se terminâ în *d*, *s*, *t*, în românesce schimbâ aqueste consona în *đ*, *ș*, *ț*, unde finalulu este *i*; și viceversa înainte de *e*: cum:

lau-du	laud-i	=	laud-i și aud-ire	aud-e
aud-u	aud-i	=	aud-i	
vêd-u	vêd-i	=	veđ-i	
las-u	las-i	=	laș-i și eș-ire	es-e
bat-u	baț-i	=	baț-i simț-ire	simt-e, etc.

II. Verbiu a quâroru râdêcinâ se terminâ în *c*, *g*, *sc* în românesce nu patu în conjugare nici o schimbare la scrisu, iar la pronunție urmează regulei cunoscute în ainte de *e* și *i*. În italianesce *c* și *g*, la conjugăția ântêea, iau unu *h* înainte de *e* și *i*; iar *sc* se pronunțâ *ș*: cum:

impac-u	impac-i	impac-e
rog-u	rog-i	rôg-e
fug-u	fug-i	fug-e
nasc-u	nasc-i	nasc-e
<i>manco</i>	<i>manchi</i>	<i>mancherò</i>
<i>pago</i>	<i>paghi</i>	<i>pagherò</i>
<i>nasco</i>	<i>nasci</i>	<i>nasce</i>

III. Vocalele schimbate la verbi, în dialectulu romanu la pesôna a doa a presentulu indicativu își vinu la adevêrata loru pronunție; cum: *invê i*, *invê are...* *appe i* *appêsare...* *taci tâcere...* *faci facere...* *mori murîre...* *vîndi vîndutu*.

IV. *e* deschisu, cându în conjugare vine după dên-sulu *a*, se face lungu sau devine *ea*; cum: *temu team*, *tegu leagî*, *verdescu verdeascî*; iar *ê* închisu se schimbâ în *a* înainte de *â* și *e* cum *invêșu invașâ*, *înșellu înșallî*, *arrêtu arratâ*, *appêșu appașî*, *urêșcu urascâ urasce...*

V. *o*, în conjugare, de păstrează tonulu se face lungu sau *ô* (oa) înainte de *a* și *e*; iar de nu'lpăstrează se schimbă în *u* adică devine scurtu; cum: *sboru sbôră, sbôre; sburare, sburâmu ...*

VI. *i*, la adoa persônă totu d'auna este mutu în românesce; *u* asemenea totu d'auna e mutu la prima și a treia persônă, afară de a perfectului cându și ia un accentu; cum: *ari = arî, arati = arati, faci = faci, tacu = tîc*, și iar *tacû* perfectu.

u și *i*, este întregu la prima și a doa persônă cându rădęcina verbului e terminată în *r* și *l*, înaintea cândoror stă o consonă; cum: *lucru lucrî, âmblu âmbli*.

VII. Cându prima persônă a prezentului indicativu este terminată în *iu* românesce, și *io* italianesce, adică cându rădęcina e terminată în *i*; adoa persônă nu se termină în doi *i* cum s'ar cuveni, ci leapădă pe unulu; sau leapădându pe *u* dela prima, avemu persônă a doa; cum: *puu puî, remăiu remăi, viiu viî, lucio luci etc.*

Despre formarea timpiloru.

Timpii, unii suntu simpli și alți compuși. Simpli suntu: în ambe dialectele, infinitivulu, participiulu prezentu și pasatu, prezentulu indicativului, fitorulu imperativului, și subjunctivului, imperfectulu indicativului, și perfectulu, cum și trapasatulul ântéiu numai în românesce quare correspunde cu trapasatulul sau pasatulul simplu alu subjunctivului și condiționalului italianu. Tipii sau finalele aqestoror timpî suntu:

		INFINITIVU			
		<i>are</i>	<i>ire</i>	<i>ere</i>	
		PARTICIPIU PRESENTU			
ându	<i>ando</i>	indu	<i>indo</i>	ându	<i>endo</i>
		PASATU			
atu	<i>ato</i>	itu	<i>ito</i>	utu, esu	<i>uto, eso, eto</i> ¹
		INDICATIVU PRESENTU			
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>o</i>
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>â</i>	<i>a</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
amu	<i>iamo, amo</i>	imu	<i>iamo, imo</i>	ému	<i>iamo, emo</i>
ați	<i>ate</i>	iți	<i>ite</i>	eți	<i>ete</i>
â, ân ²	<i>ano</i>	u, un ²	<i>ono</i>	u, un ²	<i>ono</i>
		IMPERFECTU.			
amu ³	<i>avo, ava</i>	iamu	<i>ivo, iva</i>	eamu	<i>evo, eva</i>
ai	<i>avi</i>	iai	<i>ivi</i>	eai	<i>evi</i>
a	<i>ava</i>	ia	<i>iva, ia</i>	ea	<i>eva</i>
amu	<i>avamo</i>	iamu	<i>ivamo</i>	eamu	<i>evamo eamo</i>
ați	<i>avate</i>	iați	<i>ivate</i>	eați	<i>evate</i>
a, au ⁴	<i>avano</i>	ia, iau	<i>ivano, iano</i>	ea, eau	<i>evano, eano</i>

¹ Se înțelege que suntu și cu doi *tt*: *etto*.

² În vechime se șicea: cântân, arân, dorman, temua, în locu de cântă, ară, dormu, temu din șicea de ași.

³ *abam* lat. s'a făcutu *avam*, quare a devenitu *avam* pe urmă s'a leapădatu *u* și a rămasu *am*.

⁴ În vechime se șicea: *aravan, lăudavan* etc.

PERFECTU.

aiu ¹	<i>ai</i>	iiu ¹	<i>ii</i>	uiu ¹	<i>ui, ei, elle</i>
ași	<i>asti</i>	iși	<i>isti</i>	uși	<i>esti,</i>
ò	<i>ò</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	ù	<i>ue, è, elle</i>
aròmu	<i>aromo, ammo</i>	iròmu	<i>iro, immo</i>	uròmu	<i>emmo</i>
uròfi	<i>aste</i>	iròfi	<i>iste</i>	uròfi	<i>este</i>
arò	<i>aro, arono</i>	irò	<i>iro, irono</i>	urò, ero	<i>uero erono</i> <i>ettero</i>

TRAPASATU

asemu	<i>assi</i>	isemu	<i>issi</i>	esemu	<i>essi</i>
aseși	<i>assi</i>	iseși	<i>issi</i>	eseși	<i>essi</i>
ase	<i>asse</i>	ise	<i>isse</i>	ese	<i>esse</i>
aseròmu	<i>assemo</i>	iseròmu	<i>issimo</i>	eseròmu	<i>essimo</i>
aseròfi	<i>aste</i>	iseròfi	<i>iste</i>	eseròfi	<i>este</i>
aserò	<i>asserò</i>	iserò	<i>isserò</i>	eserò	<i>essero</i>

IMPERATIVU

â	<i>a</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>e</i>	<i>i</i>
e	<i>i</i>	â	<i>a</i>	â	<i>a</i>
âmu	<i>iamo, amo</i>	îmu	<i>iamo, imo</i>	emu	<i>iamo</i>
ași	<i>ate</i>	îfi	<i>ite</i>	eși	<i>ete</i>
e	<i>ino</i>	â	<i>ano</i>	â	<i>ano</i>

SUBIUNCTIVU FIITORU

u	<i>i</i>	u	<i>a</i>	u	<i>a</i>
i	<i>i</i>	i	<i>a</i>	i	<i>a</i>
e	<i>i</i>	â	<i>a</i>	â	<i>a</i>
amu	<i>iamo</i>	îmu	<i>iamo</i>	emu	<i>iamo</i>
ași	<i>iate</i>	îfi	<i>iate</i>	eși	<i>iate</i>
e	<i>ino</i>	â	<i>ano</i>	â	<i>ano</i>

¹ S'a leginitu cu obiectulu qua ruminativulu masculinu și neutru mai adesea sâ se terminu în *u*, asemenea și prima persoană a verbilor în toți timpii, que correspunde cu *eu* de unde se leapădă *e* și rămâne *u*. Tôte cârțile bisericesci, și însuși pronunția de obsce românească are în la prima persoană a perfectului. Pentru aqueasta amu și lăsatu finale *aiu*, *iiu*, *uiu*, *eiu*, și neamu depărtatu la scrisu iar nu la pronunție de *ai*, *ii*, *ui*, *ei* lat; și italiapi. Pe lungă aqueasta *cantai eu* perfectu se confundă cu *cantai tu* imperfectu, și de aqueasta pôte s'a adoptatu de quei vechi *cantaiu*.

Timpii compuși suntu quei următori:

I. Pasatulu nedefinitu, din presentulu indicativu a verbului ausiliaru *avere* și participiulu pasatu:

amu aratu *ho arato*, ai dormitu *hai dormito*, a temutu *ha temuto*.

Iar daca verbulu este netransitivu, în italianesce se compune mai desu din verbulu ausiliaru *esere*; cum amu venitu *sono venuto*; m'amu dusu *sono andato*. Participiulu pasatu în românesce nu schimbă genu, iar în italianesce se concôrdă totu d'auna cu substantivulu daca verbulu ausiliaru este *essere*; și adesea daca e *avere* cum: *sono andato, ella è venuta, siamo andati, elleno sono venute*; și iară *ho scritto* sau *scrita la carta*, și *la carta che ho scritta*, adică quându obiectulu pe quare se strămută acția este înaintea verbului, participiulu totu d'auna se concôrdă cu dânsulu; iar quându este pe urmă, atunci pôte și a se concorda și nu.

II. Trapasatulu I, italianescu se compune din imperfectulu verbilor *avere* și *essere* și din participiulu pasatu; *avevo arato, ero venuto* (arasemu, venisemu) pașinduse aqueleași regule la compunere, atâtu pentru verbii ausiliari quātu și pentru participii.

III. Trapasatulu II, quellu românescu se compune din nedefinitulu verbului *fire*, și din participiulu pasatu; iaru quellu italianu, din perfectulu verbilor *avere* și *essere* și din participiulu pasatu: amu fostu aratu, amu fostu venitu; *ebbi arato, fui venuto*.

IV. Fiitorulu, quellu românescu din infinitivu și

presentulu verbului *voire*; iaru quella italiana din infinitivu și presentulu verbului *avere*; ara-voiu, dormi-vei, teme-va; *arar-ò arerò, dormir-ai, temer-à*.

V. Fiitorulu presentu, din fiitorulu verbului *fire*, și participiulu presentu, *oiu fi arându*. La timpulu a-questa se leapădă din obiceiul *v* dela *voire*, și gramatica priimesce, quēci almintrelea se amestecă cu analisisulu fiitorului propriu. Timpulu a-questa este numai românescu.

VI. Fiitorulu pasatu, quella românescu, din fiitorulu verbului *fire*, și participiulu pasatu; iar quella italiana din fiitorulu verbului *avere* și *essere*, și participiulu pasatu: *voiu fi aratu, voiu fi venitu; avrò arato, sarò venuto*.

VII. Imperfectulu subjuntivului, din participiulu pasatu și fiitorulu subjuntivului verbului *fire* în românescu, și verbului *avere* și *essere* în italianescu: *să fi aratu, să fi venitu; che abbia arato, chi sia venuto*.

VIII. Fiitorulu condiționalu, din infinitivu, și presentulu indicativu al ausiliarului *avere*, în ambe dialectele: *dormir'ășu, dormir'ai, dormir'ar'*; *Dormir-ei, dormir-esti, dormir-ebbe, dormir-ebbamo, = dormir-emo, dormir-este, dormir-ebbono = dormir-iano = dormir-ebbero*.

IX. Imperfectulu condiționalu, din participiulu pasatu și fiitorulu condiționalu, al verbului *fire* în românescu și al verbului *avere* și *essere* în italianescu: *așu fi aratu,ășu fi venitu; avrei arato, sarei venuto*.

INSEMNARE. Verbi *avere* și *fire* sau *essere* mai facu și altu felu de fiitori mai analizați, din preună cu in-

finitivu, și prepoziția, *d'a=da*: *amu d'a scrie, sau de scrisu; ho da scrivere*; suntu d'a vorbi, *sono da parlare*. *Stare* și *essere* quându au după sine prepoziția *per* în italianescu și *pe* în românescu compunu unu altu felu de fiitoru: *sto per partire*; stau pe pornitu, suntu gata a porni,

T A B L A

De verbii italiani de a doa conjugăție que se termină în presentulu indicativu în isco.

Verbi *a* queștia suntu de doă feluri: uni se termină și în *o* și în isco; cum: *abboro* și *aborisco, inghiotito* și *inghiottisco* și alții se termină numai în *isco*; quarii suntu quei următori, și pe quarii îi însemnămu aci spre sciința italianistiloru a nui termina niciodată în *o*.

Abbellire	accalorire	affralire	amarire
abbonire	accolorire	aggentilire	ambire
abbronzire	accudire	aggradire	ammannire
abbrostire	acetire	aggrandire	ammansire
abbrostolire	addolcire	agguerrire	ammattire
abbruttire	aderire	alleggerire	ammollire
abolire	affievolire	allenire	ammonire
abortire	affortire	allestire	ammorbidire

ammortire	conferire	fiore	imbriconire
ammutare	costruire	fluire	imbrunire
ammutilire	contribuire	fornire	imbruschire
anneghittire	contrire	garantire	imbruttire
amerire	costituire	gestire	immagrire
annichilire	costruire	ghernire	immalvagire
appassire	custodire	gioire	immarcire
appetire	deferire	gradire	impadronire
appicciniere	definire	grancire	impallidire
appigrere	demolire	granire	impaurire
arricchire	differire	gremire	impazientire
arrossire	diffinire	grugnire	impedire
arrostitire	digerire	guaire	impervertire
arrozzire	disasprire	gualcire	impiccollire
arrugginire	disceppellire	guarire	impidocchire
asserire	disfavorire	guarnire	impigrire
assordire	disfinire	illaidire	impoltronire
assortire	disformire	illanguidire	imporrire
assoggettire	disghiottire	illiquidire	impostemire
atterrire	disgradire	imbaldanzire	impoverire
attribuire	disimpedire	imbaldire	improsperire
attristire	dispartire	imbandire	imputridire
attutire	disruvidire	imbarberire	impuzzolire
avvilire	distribuire	imbarbogire	inacerbire
avvizzire	disubbidire	imbastardire	inacetire
bandire	disvigorire	imbastire	inacutire
blandire	disunire	imbellire	inalidire
brandire	erudire	imbestialire	inanimire
brunire	esaurire	imbianchire	inaridire
candire	esibire	imbiondire	inasinire
chiarire	esinanire	imbizzarrire	inasprire
circuire	espedire	imbolsire	inavarire
colorire	fallire	imbonire	incagnire
colpire	fastidire	imbottire	incallire
concepire	favorire	imbozzacchi-	incalvire
condire	finire	re	inca ncherire

incanutire	ingagliardire	istituire	largire
incaparbire	ingelosire	instruire	lascivire
incapocchire	ingentilire	instupidire	lenire
incaponire	ingerire	insuperbire	nitrire
incapricciare	ingiallire	intenebrire	obbedire
incatarrire	ingiovanire	intenerire	olire
incatorzolare	ingrandire	intiepidire	ostruire
incattivire	immalinconi-	intignosire	partorire
incenerire	re	intimidire	patire
incerconire	immarcire	intimorire	pattuire
incipignire	innacerbire	intirizzare	piatire
incivilire	innagrestire	intisichire	polire
incollire	innanimire	intorbidire	poltrire
incrudelire	innaridire	intormentire	preferire
incrudire	innasprire	intorpidire	presagire
indebolire	innuzzolare	intristire	preterire
indolcire	inorgogliare	invaghiare	proferire
indolentire	inorridire	invanire	progredire
indolenzire	inquisire	inveire	proibire
indrudire	irretire	invelenire	rabbellire
infarcire	irrigidire	inverminire	rabbonire
infastidire	irrugginire	invigorire	raddolcire
infellonire	insalvatichi-	invilire	raggentillire
infemminire	re	invincidire	rammollire
inferire	insanire	inviperire	rammorbidire
inferocire	inschiavire	inviscidire	re
inferovire	inserire	invizzire	rapire
infiacchire	insignire	inumidire	rattepidire
infiolire	insignorire	involvere	ravvillire
infingardire	insipidire	inuzzolare	ravvincidire
infistolire	insolentire	inzotichire	redarguire
infollire	insollire	irretire	riferire
infortire	insordire	irricchire	restituire
infracidire	insospettire	irrigidire	riverire
infralire	insozzire	irritosire	riabbellire
infrigidire	isterilire	irrugginire	riagire

riarricchire	ripartorire	scipire
ribadire	ripulire	scolorire
ribandire	risarcire	semenzire
richiarire	risbaldire	sfavorire
ricolorire	risquitire	sfornire
riconcepire	ristecchire	sgariare
ricondire	restituire	sgermire
ricostituire	retribuire	sgomentire
riferire	retrosire	sgradire
rifiorire	riunire	smaltire
rinfrozire	sbaldanzire	smarrire
ringentilire	sbalordire	sminuire
ringioire	sbandire	smunire
ringiovanire	sbigottire	sopire
ringiovalire	sbizzarrire	seppellire
ringrandire	scalfire	sostituire
rinsavire	scarnire	spaurire
rinserenire	schermire	spervertire
rinsignorire	schernire	spessire
rinterenire	schiarire	srugginire
rintiepidire	schiettire	stabilire
rinverzire	schienire	starnutire
rinvigorire	sciapidire	statuire
rinvilire	scipidire	stecchire

CONJUGATIE

De verbii pronominali.

CHIAMARE CHIAMARE

PARTICIPIU PRESENTU

chiamendûmê chiamandomi
te, -se, -ne, ti, -ci, -vi, -si
-ve, -se

pasa'u

chiamatu chiamato

MODULU INDICATIVU

presentu

mê chiemu mi chiamo
te chiemi ti chiami
se chiamâ si chiama
ne chiamâmu ci chiamiamo
vê chiamați vi chiamate
se chiamâ si chiamano

imperfectu

mê chiamamu mi chiamavo
te chiamai ti chiamavi
se chiama si chiamava
ne chiamâmu ci chiamavamo
vê chiamați vi chiamavate
se chiama si chiamavano

Perfectu

mê chiamai mi chiamai
te chiamași ti chiamasti
se chiamò si chiamò
ne chiamaròmu ci chiamam
mo
vê chiamaròți vi chiamaste
se chiamarò si chiamaro-
no

Nedefiniu

m'amu chie- mi sono chia-
matu¹ mato

Trapasa'u I.

mê chiama- mi ero chiamato
semu

Trapasatu II.

m'amu fostu — mi ebbi —

Fii'oru.

mê voiu chie- mi chiamerò
ma²

fii'oru presen'u.

m'oiu fi che- mi sarò chia-
mêndu mando (?)

¹ Se dice și chiamatum'amu.

² Se dice și: chemamê-voiu

fii'orù pasatu,

mê voiù fi chie- mi sarò chia-
matu mato

MODULU IMPERATIVU.

fii'oru

chiamâte chiamati
chiamese chiamisi
sâ ne chiamâ- chiamiamoci
 mu
chiamativê chiamatevi
chiamese chiaminosi

MODULU SUBJUNTIVU

Fii'oru

sâ me chiemu che mi chiami
sâ te chiami — ti —
sâ se chieme — si —
sâ ne chiamânu ci chiamia
 mo
sâ vê chiamâți—vi chiamia-
 te
sâ se chieme —si chiamino

imperfectu

sâ mê fi chie- che mi sia
matu chiamato

MODULU CONDITIONALU

fii'oru

m'asuchiema mi chia merei
tê ai — ti chiameresti
s'ar' — si chiamerebbe
nê amu— ci chiamerem-
 mo
v'ati — vi chiamereste
s'aru — si chiamerebbe
 ro.

imperfectu

m'asu fi chie- misarei chia-
matu mato

MODULU INFINITIVU

presentu

amê, te, se, ne, chiamarmi,
ve, se chieama -ti,-si,-ci-vi,-si

pasatu

a fi chiamatu eser chiamato

CAPU VIII.

Despre verbii neregulați.

Verbii que nu pădescu regulele arrêtate, sau în fina
ja conjugăției, sau în rădęcina lorù , se numescu
neregulați, ori *anomali*; cum: *d-are* fiindu de ântêea
conjugăție este regulatu făcêndu trajașatulu d-aseму
și neregulatu, făcêndu did-esemu, quêci schimbâ și ră
dęcina și finala.

Suntu unii verbi quarii nu se întrebuingeădâ, în
tôte modurile, persônele, și în toți numerii și timpî,
cum: spre esemplu: verbulu aidare, *andare*, nu se în-
trebuingeădâ de quâtu la imperativu; aide, aidemu
aideți; verbulu *cesare* (încetare) nu se aude de quâtu
jaru la imperativu *ceasâ*, (la vaci) verbii păsare, ire
(mergere); asemenea numai *pasâ* și *i* (la cai). Aseme-
nea verbi se numescu *defectivi*, adică cu lipsâ.

Verbi neregulați de conjugăția I.

La aqueastă conjugăție suntu neregulați toți verbii
terminați în *iare*, pe quarii noi quei noii rêu fi termi-
nâmu în *iere*; cum: *preveghiare*, *tâiare*, *inviare*...
aqueștia în tôte cărțile bisericesci, singura nôstrâ litera-
turâ se vêdu asfelu, și pe quarii literății nôștri, și
Moldavi iau făcutu *priveghiere*, *tâiere*, *inviere*... Ver-

114

bii aqueștia numai în prima persoană plurală la prezentului indicativu, și în particiulu prezentu potu fi neregulați terminându-se în *emu* ca la a treia conjugăție, și în *indu* la adoa conjugăție: *preveghiemu preveghindu, tiemtu tindu, invienu inviindu*. De vomu lua seama însă, vedemu que la participiu n'au altă neregulare, de quātu a lepâda pe *a* quare vine după vocala *i* a rădăcinei, pentru întempinulu a două vocale; adică în locu de a țice: *priveghiandu, taiandu, inviandu...* lepâdămu pe *a* cum se vede mai susu.

Moldavii însă, în mai mulți timpi conjugă neregularu, verbii aqueștia:

	<i>infinitivu</i>
a apropi-a	apropi-are apropi-ere
	<i>participiu prezentu</i>
apropi-ându	apropi-indu
	<i>pasatu</i>
apropi-atu	apropi-etu
	<i>Modulu indicativu prezentu</i>
apropi-âmu	apropi-emu
apropi-ați	apropi-eți
	<i>perfectu</i>
apropi-aiu	apropi-eiu
apropi-ași	apropi-eși
apropi-è	apropi-è
apropi-aròmu	apropi-eròmu
apropi-aròți	apropi-eròți
apropi-arò	apropi-erò
	<i>trapasatu I.</i>
apropi-asemu etc:	apropi-esemu etc:

Conjugăția aqueștia are în romănesce patru verbi cu adevăratu neregulați quari suntu: *aidare, dare, luare, și stare*, iar în italianesce asemenea patru: *andare, dare, fare¹, stare*.

AIDARE ANDARE

Indicat: pres: vado și voi, vai, va, andiamo, andate, vamo; fiitoru anderò anderai anderà, anderemo anderete anderanno. Impt: va, vada, andiamo andate, vadano. Aide, meargă, aidemu, aideți, meargă. Subj: fit: ch'io vada che tu vadi, ch'egli vada, che noi andiamo, andate, vadano.

DARE DARE

presentu indicativu

dau	do
dai	dai
dă	da
dămu	diamo
dați	date
dau	danno

¹ *Fare* a fostu în vechime *facere* de a treia conjugăție cum 'l avemu și noi, și a quărui neregulare stă que pe unii timpi îi are de conjugăția antêea precum imperativulu: fă.

perfectu

dideiu	diedi detti
dideși	desti
dette	diede dette
dideròmu	demmo
dideròți	deste
detterò	diedero dettero

Imperfectu

didesemu	dessi
dideseși	dessi
didese	desse
dideseròmu	dessimo
dideseròți	deste
dideserò	dessero

imperativu

dă	da
dea, dee dia, Dea	
să dămu diamo	
dați date	
dea diano, dieno, Deano	

Subjunctivu fiitoru

să dea, dee che dia, Dea	
să dea, dee che diano, dieno	
	Deano

Fiitoru

darò, darai, darà, daremo	
darete, daranno.	

Conditionalu

darci, daresti, darebbe, darremmo, dareste, darebbero.

FARE *facere***indicativu presentu**

faccio, fo, fai, fa, facciamo, fate, fanno.

imperfectu

facevo, facevi, faceva; facevamo, facevate, facevano

perfectu

feci, facesti, fece¹, facemmo, faceste, fecero.

Fîitoru.

farò, farai, farà; faremo, farete, faranno.

imperativu

fà	fa
facâ	facia
sâ facemu	facciamo
faceți	fate
facâ	facciano

Subjunctivu fîitoru

ch'io faccia, **che** tu faci
ch'egli faccia, **—** facciate,
facciano.

¹ *fece* și *fecerò* se dicea în vechime românesce în locu de făcù, făcurò.

LUARE¹**indicativu presentu**

iau, iei, ia, luâmu, — iau

imperativu

ia, iee, luâmu — iee

Subjunctivu

sâ iau, iei, ia iee — — ia, iee

Subjunctivu

sâ stau	che stia,	Stea
stai	stii	
stea stee	stia	Stea
stâmu	stiamo	
stați	stiate	
stea stee	stiano, stieno	
	Steano	

Fîitoru

starò, starai, starà; starremmo, starete, staranno.

Conditionalu

starei, staresti, starebbe; staremmo, stareste, starebbero

I N S E M N A R I.

Verbiu italianu *andare* și *stare* făcënduse compuși, cum: *dormendare, soprastare, acostare*, devinu regulați; iar verbulu *fare* rămâne totu neregulatu; cum: *rifare, contrafare*.

De conjugăția aqueasta seamănă a fi și verbu *lare*, *l viu, lăutu* etc. „Si trece de neregulatu; însă în sine nu e *lare* de conjugăția I-a ci *laere* de a treia, și atunci este foarte regulatu. — *laere* este *lavere, lavare*.

Adesea *stare* în italianesce cându are după sine unu participiu presentu sau unu infinitiv însemneadă, verbulu *a fi* și prin urmare participiulu nu arrată de câtu verbulu sêu analizatu, cum: *state leggendo, state a leggere, stavo scrivendo, stavo a scrivere...* în locu de *leggete, scrivevo*: citiți, scriiamu.

¹ *Lezare*, a ardica a iua, s'a făcutu *teuare*, pe urmă *luare*, și s'a muiatu *l* la pres: indic: și la timpii que se facu dintr'êrculu:

imperfectu

facești, facești, faceste; facecissimo, faceste, facecsero

participiu

facendo, fatto

STARE STARE**indicativu perfectu**

stâttuiu	stetti
stâttuși	stesti
stâttù, stette	stette
stâtturòmu, stetterò- stemmo	
	mu;
stâtturòți, stetteròți	steste
stâtturò, stetterò	stettero

Trapsatu I.

stâttusemu	stessi
stâttuseși	stessi
stâttuse	stesse
stâttuseròmu	stessimo
stâttuseròți	steste
stâttuserò	stessero

imperativu

stâi	stia
stea stee	stia Stea
sâ stâmu	stiamo
stați	state
stea stee	stiano, stieno
	Steano

Verbi neregulați de conjugăția II.

APPARIRE se arrêta, se ivi

Indicativu Presentu

apparisco Appajo Apparo

perfectu

apparii apparvi apparisti,
apparî apparve APPARSE

participiu

apparso, apparito, Apparto

APRIRE deschidere

indicativu perfectu

aprii apersi, apriști, apri
aperse — — aprirono
apersero.

participiu

aperto.

Asemenea se conjugă și
comparire, coprire, offerire, profferire, sofferire.

CONCEPIRE pricepere

Partic: concetto și concepito

CUCIRE còsere

indicativu presentu

cucio — — — cuciono

imperativu

cuci, cucia, — — ciciano

Subjunctiv

cucia, — — — cuciate —

DIRE¹. dicere

Indic: pres: dico, dici,
dice, diciamo, și diciamo
dite, dicono.

Imperf: dicevo, dicevi,
diceva, dicevamo, diceva-
te, dicevano.

Perf: dissi, dicești, dis-
se, dicemmo, dcește, dis-
sero.

imperativu

đi	di
đicâ	dica
đicemu	diciamo
điceți	dite
đicâ	dicano

subjunctiv

Fiitoru. dica, dichî, și di-
ca, — diciamo, diciate,
dicano.

Imperf: dicessi, dicessi,
dicesse, dicessimo, dice-
ste, dicessero.

Part: pres: dicendo; pas:
detto.

¹ în vechime s'a đisu di-
cere.

INSERIRE bângare

Part: pas: inserito, in-
serto.

ISTRUIRE

Perf: instrussi, intrusti
etc.

Part. pas: instrutto și
instruito.

MORIRE murire

Indic: pres: mojo și muoro
muori, muore More, mu-
jamo, — muojono.

Fiit: morrò și morirò

imperativu

Muori, și Mori, muora, Mora
muoja — — muorano, muo-
jono.

subjunctiv presentu

muora, muoja, tu muori,
și muoi, egli muora și muoja
moriamo și muojamo, mo-
riate și muojate, muorano,
morono și muojano.

participiu

morto muritu și mortu.

SALIRE sârire

indicativ presentu

saiu saru salgo Saglio
sai sari sali Sagli, Sai

sare sale Sagli, Sa e
sârimu saliamo Salimo
sârîți salite
saru salgono Sagliono
perfectu

salii, SALSU salisti sali SALSE
salimmo, saliste, salirono
Salsono, SALSERO și SALIRO

subjunctiv și imperativu

saiu salga SAGLIA
sai sâri salghi Sagli
saie sarâ salga
sârîți sagliate
saie sarâ salgano Sagliano
Așa se conjugă și *assalire*

SCALFIRE sgritiere

Part: Scalfitto

SEPPELLIRE sêpare in-
gropare

Part: sepolto și seppellito.

SUFFERIRE SOFFERIRE

Perf: soffrii și soffersi

Part: sofferto

Imperat: sufferâ, soffere

SPARIRE perire

Se conjugă ca *apparire*

UDIRE auzire

Indic: pres: odo, odi,
ode — — odono.

Imperat: odi, oda — —
odano.

USCIRE¹ eșire

Indic: pres: esco, esci,
esce — — escono.

Imperat: esci, esca, —
— escano.

Subj: fiit: esca, eschi,
— — escano.

VENIRE VENIRE*indicativu presentu*

vinu,	viiu	vengo,	Vegno
vini,	vii	vieni	
vine		viene,	Vene
venimu		veniamo,	
		vegnamo	
veniți		venite	
vinu		VENGONO	

Verbi neregulați de conjugăția III.

în *ére* lungu

CADERE cădere

Indic: pres: cado și caggio
Perf: caddi, cadesti, cadde

¹ Se dice și *essire*.

Perf: venni, venisti,
venne, venimmo, veniste,
vennero, VENIRO.

Fiit: verrò etc.

imperativu

vino	vieni,	Vie'
viiie	venga	
viiie	vengano	

subiunctiv

sâ viiu	venga	Vegna
vii	venga	Vegni
viee	Vegna	
—	veniate	Vegnate
viiie	vengano	Vegnano

Part: venendo Vegnen-
do; pas: venuto.

Asemenea se conjugă și
toți verbi que vinu din
aqueștia; cum: assalire,
assorbire, avvenire, benedi-
re, circonvenire, contra-
dire, convenire, discucire,
interdire, risalire, scuci-
re etc.

și CADÉ — — — caddero,
CADÉRO, CADETTERO, CADE-
RONO.

Fiit: caderò și cadrò etc.

Subj: fiit: cada, și CAGGIA
etc.

CALERE

Aquestu verbu este u-
nipersonalu, și însemneadă:
se cuvine, este de neapă-
rată trebuință.

Perf: — — calse

Fiit: — — carrà

Subj: — — caglia

DOLERE durere

Aquestu verbu în româ-
nesce este unipersonalu;
în italianesce se conjugă în-
tus trele persônele.

Ind: pres: dolgo și DOGLIO,
duoli, duole, dolghiamo și
dogliamo, — dolgono și do-
gliono.

Perf: dolsi — dolse — —
dolsero;

Fiit: dorrò etc.

Impert: duoli, dolga, —
dolghiamo și dogliamo, —
dolgano și dogliano.

Subj: dupe imperativu.

DOVERE tribuire a fi da-
toru

Ind: pres: debbo, devo,
DEO și DEGGIO, devi DEI,
debbe, deve DEE, dobbia-
mo, doviamo, DEVEMO, do-

vete, debbono, devono,
DENNO, DEGGONO

Perf: dovei și dovetti —
dovè și dovette — — do-
verono, dovettero.

Fiit: dovò etc.

Impert: debbi, debba,
debbiamo, debbate, deb-
bano.

Subj: debba și deggia.

GIACERE ȃcere

Ind: pres: giaccio, giaci
giace, giacciamo, giacete
giacciono.

Perf: giacqui — giacque
— — giacquero.

Imperat: — giaccia — —

Subj: giaccia și giaci, —
giacciate, giacciano.

Astfelu se conjugă și
placere. tacere.

PARERE PARERE

indic. pres.

paru	pajo
pari, pai	pari pai
pare, par,	pare PAR
pâremu	pariamo,
	pajamo
pâreți	parete,
paru	parono, pa-
	jono:

perf. parvi, PARSİ — parve

și parse.. — — parvero,
parsero:

fiit. parrò și PARERO ect.

Imperat.

pai pari
paie parâ paja
paie parâ pajano.
subj. paja, — și paji—
pajate, pajano.

PUTERE potere

Indic. pres.

pociu și potu posso
poți puoi, Puoti
pôte può PUOTE, POTE
putemu possiamo POTEMO
puteți potete
potu possono, PONNO.
fiit. potrò ect.

Impert. possa possa, pos-
siamo possiate, possano.

Subj. possa, — și possi
possiamo possiate possano.

REMANERE RIMANERE

Indic. pres.

Remâiu, remânu rimango
remâi rimani
remâne rimane
remânemu rimaniamo
Rimanemo
remâneți rimanete
remânu rimangono

Perf.

remâsciu rimasi
remâneiu rimanei
remâseși rimanesti
remase rimase
remâseròmu rimanemmo
remaseròți rimaneste
remaserò rimasero

fiit. rimarrò ec.

Imperat.

remâi rimani
remâie etc. rimanga ec.

Subj.

sâ remâiu che rimanga
REMAGNA.
și rimanghi
remâneți rimaniate
remâie rimangano.

part. pas.

remasu rimasto RIMASO.

SAPERE sciere, și scire

Ind. pres. so, sai, sa,
și SAPE, sappiamo sapete,
sanno.

perf. seppi, sapesti,
seppe — — seprero.

fiit. saprò ec.

Imperat. și subj. sappi,
sappia, sappiamo, sappia-
te, sappiano.

SEDERE ședere.

Ind. pres. siedo, și seg-
go, siedi, siede, sediamo,
seggiamo, și Sedemo, se-
dete, siedono, seggono.

Imperat. siedi, siedo și seg-
ga sediamo, seggiamo, și
seggiamo.

Subj. siedo, și segga, —
segghi, sediamo, și seg-
giano, sediate și seggiate
siedano și seggano.

SOLERE obicînuire.

Ind. pres. soglio, suoli,
suole, sogliamo — sogliono

Subj. soglia, — sogli---

**TACERE tăcere se con-
jugă ca piacere.**

TINERE TENERE

Ind. pres.

tiu tengo, Tegno
tii tieni Tegni
tine tiene Tene
tinemu teniamo, Tenemo
tineți tenete
tinu tengono, Tegno.

Perf. tenni, tenci, tene-
sti, tenne, și tenè, tenem-
mo, teneste, tennero.

fiit. terrò etc.

Imperat. tieni, tenga, și
TEGNA.

Subj. tenga și Tegna,
— tenghi — — tengano și
Tegnano.

VALERE prequire.

Ind. pres. valgo și va-
glio — — vagliamo — val-
gono si vagliono.

Perf. valsei, valsesti, val-
se — — valsero.

fiit: varrò etc.

Imperat. și tubj. vali, val-
ga, si vaglia — — valga-
no și vagliano.

VEDERE vedere.

Ind. pres. vedo, veggo
și veggio, — — vediamo
și veggiamo, Vedemo —
vedono, veggono, și veg-
giono.

Perf. vidi și Vedei, ve-
desti, vide, Vedde și Ve-
dè — —

fiit. vedrò etc.

Imperat. și subj. vedi,
veda și vegga — — veda-
no, veggano și veggiano.

VOLERE voire.

Ind. pres: voglio și vo:

vuoi, vuole și Vole, vogliamo și Volemo.

Perf. volli, volesti, volle — — vollero.

fiit. vorrò etc.

Imperat. și subj: vogli, voglia, vogliamo, vogliate, vogliono.

Verbi neregulați

in *ere* scurtu.

S'au scosu aci din rîndulu queloru neregulați verbi despre quari s'a vorbitu què schimbâ la participiu și perfectu consona de rădăcină în *s* și urmeađa finaleloru priimite pastrându'și rădăcina.

ACCORGERE zârrire.

Perf. accorsi, part. accorto.

ADURRE **ADDUCERE.**

Indic. pres. adduco, adduci, adduce, adduciamo, și adduchiamo, Adducemo, adducete, adduceno.

perf.

adduseiu	addussi
adduseși	adducești
adduse	addasse
adduserò	addussero.

fiit. addurrò Adducero etc

Trap. I.

addusesemu -- adducești.

Imperat.

addu și addo	adduci
adducâ	adduca

Subj.

sâ adducu	adduca
adduci	adduchi și adduca

adducâ adduca.

adduceși adduciate.

part.

adducêndu	adducendo.
addusu	addotto.

Asfelu se conjugă și: ducere, traducere, conducere... *dure, tradurre, condurre...*

ALLUDERE a face allusie

Part. alluso.

APPENDERE appêndere, atîrnare

Perf. appesi,

Part. appeso.

Asfelu se conjugă și toti verbii compuși din *pendere: impendere, suspendere, dipendere, spendere.*

ASSOLVERE deslegare

Perf. assolsi

Part. assoluto, și assolto

ASSUMERE luare prindere

Perf. assunsi

Part. assunto.

BERE *Bere* și **BEVERE**[†]

Ind. pres.

beau bevo și beo.

bei bevi bei.

bea beva bee

Perf. bevvi și bevetti.

Fiit. berrò.

imperat.

Bea, bee bevi, beva.

CEDERE *Cedere*

Verbulu aquesta și quei compuși dintr'ensulu precum: *concedere, procedere, succedere* în italianesce urmeađa tipiloru conjugăției, și quâte o dată la perf. se termină *essi* în locu de *ei* și *etti*. iar în românesce se termină numai dupe regula a doè în *s*: *purcesu, precesu*, etc.

[†] Mai adesea la infinitivu italianii se slujescu ca și noi de *bere*.

CHIEDERE querere

Ind. pres. chiedo și chieggiò.

Perf. chiesi.

Part. chiesto.

CONOSCERE cunòscere

Perf. conobbi.

Part. conosciuto.

CORRERE curgere, curare.

Perf. corsi, part corso.

CRESCERE crescere.

Perf. crebbi

Part. cresciuto.

COCERE *cuocere*

Perf. copseiu cossi

Trap. I.

copsesemu cocessi.

Part. coptu cotto.

DEPRIMERE coborire

Perf. depressi

Part. depresso.

Asfelu se conjugă toti verbii compuși din verbulu *primere*: exprimere....

DISCUTERE quercetare.

Perf. discussi, part. discusso.

DISTINGUERE deosebire.

Perf. distinsi part. distinto.

ERGERE ardicare, seulare

Perf. ersi part. erto.

ESIGERE. pretindere

Part. esatto.

ESPELLERE smulgere

Perf. espulsi part. espulso.

ESTINGUERE stingere

Perf. estinsi part. estinto.

FENDERE despicare

Perf. fendei și fessi

Part. fenduto și fesso.

FINGERE prefacere

Perf. finși, par. finto

FLETTERE incovoiaie
mlădiere

Perf. flessi, part. flesso

FONDERE topire.

Perf. fusi, part. fuso

Asfelu se conjugă și
confondere, rinfondere...

FRANGERE *Frangere*
și *Fragnere*

Perf. frânseiu fransi

Part. fântu franto.

FRIGERE

Part. friptu, perf. frip-
sciu

Trap. I. fripsesemu.

GIUNGERE ajungere

Perf. giunși, part. giunto

INFLUERE, influire

Perf. influssi part. infuso

METTERE mitere¹

Perf. misi part. messo

Asemenea se conjugă și
compuși: *promettere, com-
promettere...*

MUNGERE mulgere

Perf. munși, part. munto

MOVERE mișcare

Perf. mossi, part. mosso.

NASCERE nascere

Perf. nascqui, part. nato

NASCONDERE ascundere

Part. nascoso și nascoto.

NUOCERE, păgubire

Perf. nocqui.

PERCUOTERE izbire

Perf. percossi, part. per-
cosso

PIANGERE plângere

Perf. piansi, part. pianto.

PINGERE

Perf. pinsi, part. pinto.

¹ Trimitere.

PORGERE presentare

Perf. porși part. porto

PUNERE *porre*, ve-
chiu Ponere

Ind. pres.

puiu și punu pongo, Pono

pui puoni și poni

pune puone și pone

punu pongono, Ponono.

imperf.

punea poneva, PONEA.

perf.

puseiu posi

puse pose

puserò posero

trap. I.

pusesemu ponessi

fiit. porrò

imperf. poni ponga

part. pres.

puindu, punéndu, ponendo

pas.

pusu posto.

Așa se conjugă și quei
compuși: *compunere pro-
punere... comporre pro-
porre...*

PRESUMERE chipsuire

Perf. presunși, part. pre-
sunto

PUNGERE pungere

Perf. punși part. punto

RECERE vârsare din
stomachu.

Ind. pres. recio,

Imperat. și subj. reci
recia,

Aquestu verbu nu are al-
tă neregulare de câtu la
ind. pres. imperat. și subj.
ia un *i* înaintea lui *o*
și *a*.

REDIMERE rescumpărare

Part. redento.

RENDERE dare înapoi

Perf. rendei și resi

Part. renduto și reso.

RISPUNDERE răspundere

Perf. risposi,

Part. risposto.

RUMPERE *rompere*

perf.

rupseiu ruppi, Rom-
pei

rupseși rompesti

rupse ruppe

rupseròmu rompemmo

rupseròți rompeste

rupserò ruppero.

Trap. I.

rupsesemu rompessi

part.

ruptu rotto.

SCEGLIERE și **SCERRE**

allegere

Ind. pres. scelgo, sce-
gli sceglie, scegliamo, sce-
gliete, scelgono și scegli-
ono.

Perf. scelsi, scegliesti,
scelse
imperat. scegli, scelga
Subj. scelga. — — —
scelgano și scegliano.

Part. scelto.

Asfel se conjugă și *scio-
gliere* (deslegare) și *to-
gliere*, (ardicare)

SCENDERE coborîre

Perf. scesi, part. sceso.

SCORGERE zârîre

Perf. scorsi, part. scorto

SCRIERE *scrivere*

perf.

scriseiu scrissi

part.

scrisu scritto

SCUOTERE scuturare

Aci vom conjugă și pe
scôtere românescu.

perf.

scoseiu scuossi

part.

scosu scosso

SOLVERE deslegare

Part. soluto.

Asfel se conjugă și quei
compuși *risolvere*, *assol-
vere*.

SORGERE sculare

Perf. sorsi. part. sorto.

SPANDERE respândire

Perf. spasi și spandei
Part. spanso și spanto și
spanduto.

SPARGERE revêrsare.

Vomu conjugă împreună
și pe spargere al nostru.

perf.

spârseiu sparsi

Trap. I.

spârsesemu spargessi

part.

spartu, sparso sparto

SPINGERE și **SPEN-
GERE** pingere.

Ind. pres spingo, spi-
gni și spingi, spigne și
spinge spigniamo și sping-
giamo, spignete și sping-
gete, spingono.

Perf. spinsi, spignesti
și spingesti, spinse; spi-
gnemmo și spingemmo,
spingneste și spingeste,
spinsero.

Imperat. și subj. spinga

Part. spinto.

STRINGERE stringere

Se conjugă ca spingere.

SVEGLIERE, **SVELLERE**

și **SVERRE** smulgere.

Perf. svelsi

Part. svelto.

TERGERE poleire

Perf. tergetti și tersi

Part. terso.

TINGERE tingere¹

vâpsire

Se conjugă ca *spingere*.

TORCERE *Tôrcere*

Perf.

Torseiu torsi

Part.

Torsu, tortu torto.

TRAERE, **TRARRE**

și **TRAGERE**, tragere.

Ind. pres. traggo, trai,
trae și tragge; traghia-
mo, și traggiamo traete,
tragono.

Perf. trassi

fiit. trarrò

Imperat. trai traga

Subj. traga; traghiamo,
traghiate.

Part. tratto.

UNGERE *Ungere*

Perf.

unseiu unsi

¹ *Tingere attingere, in-
tingere*: se confundă cu tin-
dere, *attindere intindere...*
la part. și perf: *intindere
intinsu, intingere intinsu*;
trebuie firește a se face *in-
tingere intintu*.

Part.
unsu untu unto.

VINCERE vîngere

Perf. vinsi part. vinto

VIVERE viețuire

Perf. vissi

Part. vissuto, și vivuto.

VOLGERE și **VOLVERE**
întôrcere

Ind. pres. volgo, vilgi
și volvi, volge și volve,
volgiamo, volgete, volgono.

Perf. volsi.

Imperat. volgi volga.

Subj. volga — — volgia-
te, volgano.

Part. volto.

INSEMNARE

Alte grămăticî punu în-
tre verbii neregulați, și
pe aqueia que au la sfîr-
șitul rîdîcinei consonele
d și *g* înainte quârora stî
sau o vocală sau consone-
le *l*, *n*, și *r*. Aqueștia în-
sa pîdescu regula dată și
spre scîiunță îi și denumê-
rîmu aci:

ardere cendere, chiudere,
cidere cingere cludere,
deludere, difendere, divi-
dere, mergere, negligere,
pendere, pergere, prende-
re, radere, rendere, rode-

re, rogere, sidere, spendere, spergere, tendere, și quei compuși din aqueștia.

VERBI DEFECTIVI

Verbii defectivi amu și su quē suntu aqueia quāro-ra le lipsescu sau din moduri sau din timpī san din persoane, sau quarī se întrebuițeada numai compuși cu vre o preposiție; precum:

AIDARE, aide, aidentu aideși.

CESARE ceasa și ceas'.

IRE i. eșire perire, venire.

FLARE, afflare, suflare, inflare, etc.

MITERE, trimitere, compromitere, demitere, comitere, etc.

și alți asemenea.

Verbii defectivi italia-ni suntu:

GIRE, mergere, se întrebuițeada numai: ind. pres. voi gite.

Imperf. giva și gia, givi, giva și gia, givamo, givano și giano.

Perf. tu gisti, egli gī și giò, gimmo, giste, girono. fiit. girò etc.

Condiț. girei etc. pasatu io gissi etc.

Part. gito;

IRE iar miscare merge-re; are:

Ind. voi ite.

Imperf. egli iva eglino ivano.

fiit. noi iremo etc.

Part. ito.

RIEDERE, inturnare ina-poi are:

Ind. tu riedi, egli, riede:

Subj. io, tu, egli, rieda, eglino, riedano.

CALERE, pêsare (îmi pasâ) are:

Ind. pres. egli cale.

Imperat. egli caleva

Perf. egli calse

Condiț. egli calerebbe și carebbe.

Part. caluto.

AROGERE, potrivire, are:

Ind. p. arroge

Perf. arrose

Part. arrogendo.

OLIRE, mirosire: are:

Imperf. oliva, olivi, olivano.

SOLERE. obicînuire are: Subj. soglia etc.

Ind. p. soglio, suoli, suo- Pas. solessi etc.

le; sogliamo, solete, so- Part. solendo, solito.

gliono. **LICERE**, a fi ertat; are Imperat. soleva și solca numai indic. pres: lice și etc. lece,

CAPU IX.

Despre Prepositiī.

Preposiția, dupe numirea ei este o vorbă invariabilă que se pune inaintea altoru vorbe sau în deosebi, ori în complinire: cum: în casă, a casă, de casă; sau împreună ori în compunere; cum: învêlire, alêutâ, de-prindere.

Preposițiile, unele suntu simple cum: *a, in, de, spre*, și altele compuse cum: *de in=din, des pre=despre, assupra, intru*.

Preposițiile suntu quel-	es și s	es și s
le urmâtôare:	con, co și cu	con și co
in și în	pe și pre	su, sopra
la și a	re	ri
de	res	ris
des	pre	pre
di	pro	pro
dis	ab	ab

ad	<i>ad</i>
ob	<i>ob</i>
sub și subț.	<i>sotto</i>
de sub	<i>di sotto</i>
strâ	<i>stra</i>
ante, ainte	<i>ante</i>
dupò	<i>dopo</i>
dupe	<i>secondo</i>
din, dela, da	<i>da</i>
pela	<i>da</i>
prin	<i>per</i>
spre câtre	<i>verso</i>
apropre lungò	<i>vicino</i>
	<i>preso</i>
	<i>appresso</i>
contra încontra	<i>contra</i>
	<i>contro,</i>
întru	<i>intra nel, nella,</i>
	<i>nei, nelle,</i>
între	<i>tra</i>
pîntre	<i>fra</i>
pentru	<i>per</i>
preste, assupa	<i>sopra</i>
super	<i>super</i>
despre	<i>rispetto</i>
pînò, pîn'	<i>fino, fin</i>
	<i>sino, sin</i>
pînò a, pînò la	<i>fin a</i>
fără	<i>senza</i>

Aquestea sunt adevărate prepoziții. Din aquestea însă, allaturându cu dênsele ôare-quare substantivi, ajectivi și avverbi, facemu frase de prepoziții, pre cum: în lături a lato, acanto

împregiuru	<i>intorno</i>
înderéptu	<i>indietro</i>
îndreptu	<i>dirimpetto</i>
înainte înaintea	<i>innanzi</i>
dinainte —a	<i>dinanzi</i>
de parte	<i>(lontano)</i>
da lungu	<i>da lungi</i>
în mijlocu	<i>in mezzo</i>
în locu de	<i>in vece</i>

din pricinâ

quâtu pentru	<i>rispetto a</i>
prin mijlocu	<i>per mezzo</i>
din preună	<i>insieme</i>
din quâ	<i>di quâ</i>
din colo	<i>di là</i>
d'aguî	<i>di quî</i>
în nêuntru	<i>dentro</i>
și altele	

Sunt iară unii substantivi ajectivi, și avverbi que se iau și ca prepoziții, avându dupò sine vre un cașu; cumu:

—	<i>vicino</i>
—	<i>lungo</i>
apropre la, ca la	<i>circa</i>
afără, — de	<i>fuori ecceto</i>
(mijlocindu)	<i>mediante</i>
	<i>medianti</i>
pelungò	<i>rasente</i>
mai nainte	<i>prima</i>
(dupe)	<i>secondo.</i>
quâtu	<i>quanto,</i>

Prepozițiile unele se întrebunșează numai în compunere, altele numai în complinire, și altele și în compunere și în complinire.

Quelle în compunere sunt: ab, ad, di, des, și, dis, pro, re, res, con, co, strâ, es ori s, ante și super; cum: abusu, adunare, ommorire, occidere și uccidere, opposiție, desfacere, distanșă, differinșă, difficilu, provedere, revedere, contenire, coprindere, strâbaterre, espunere, spunere, antecamâra, superlabivu, superfașă ect.

Quelle și în compunere și în complinire, sunt: a, în, de, cu, sub, pre, contrâ; cum: a casâ arama; a-questa; în casâ, invêșare; de lume, depârtare; cu mine, culegere; sub pomu, suppunere; pre masa, prefacere; contra lui, contrafacere.

Iar quellelalte prepoziții se întrebunșează numai în complinire.

Prepozițiile cându se întrebunșează în complinire arratâ relațiile que au vorbele între sine; cum spre exemplu sâ luamu vorbele *carte* și *masâ* și întrebunșându între elle prepoziții arratâmu relația cum se are una câtre alta; câtre *pe* masâ, *carte in* masa, *carte sub* masâ, *carte dupò* masa etc.

Quând se întrebunșează în compunere, atunci de și arratâ totu relații, spre deosebire însă vom întrebunșea vorba *însemnare* ori semnificație: prepozițiile dar în compunere schimbâ semnificația vorbeloru; cum: facere, desfacere, prefacere, difficilu; prindere, aprindere, deprindere, coprindere; ire, perire, coperire,

descoperire; flare, aflare, iuflare, suflare, resuflare; etc. (vezi partea I, fața 56.)

Semnificațiile. ori însemnările mai principale que arrată prepozițiile ori în compunere ori în complinire sunt:

1°. Timpu; cum în domnia lui Mihaiu quel mare.

2°. Locu: cum: în curte, în casa, la Biserica, pe masă.

3°. Din preună: cu mine

4°. Scôtere affară, despărțire: din ômeni

5°. Mijlocire: prin prooroci

6°. Causă: pentru aqueasta.

7°. Folosu, favor: pentru noi ômenii,

7°. Improtivire: s'a sculatu assupra'mi, în contră.

8°. Cugetu sau scopu: ne silimu spre mai bine; privim la un sfîrșitu.

Fie quare prepoziție guvernă sau are după sine un cađu din quelle oblice¹ quare sunt: genitivulu, dativulu, accusativulu și ablativulu.

Mai tôte prepozițiile adevărate românesci guvernă cađulu accusativu, numai: *nainte*, *îndreptu*, *înderêptu*, *împregiuru*, *în laturi*, *aproppe*, *din quă*, *din colo*, guvernă genitivu: în dreptulu, îndêrêptulu, împregiurulu casei; în laturi de drumu; *aproppe* de casă; *din quă*, *din colo* de riu. *înainte inprotivă* guvernă și genitivu și dativu: înaintea înprotiva omului, înainte'mi înprotivă'mi; *fără*, guvernă și genitivu și accusativu: *fără*

¹ Nominativulu și vocativulu se ȝicu drepte; genitivulu, și quelle lalte se ȝicu oblice;

de argintu și fără argintu: *pînă* guvernă dativu: *pînă* a casă, *pînă* la tine, și quâte o dată, prepoziția *în*: *pînă* în curte; *affară* guvernă genitivu cu *de* și ablativulu cu *din*.

Prepozițiile italiene suntu mai variate la guvernare.

In, [*per*, *con*, *fra*, *tra*, *infra*, *intra*, guvernă accusativulu; asemenea guvernă și *di*, *a*, și *da*; facu însă frase de genitivu, de dativu, și ablativulu.

Dentro, *entro*, *sopra*, *sotto*, *presso*, *verso*, *inverso*, *avanti*, *dietro*, mai adesea guvernă genitivulu, dativu și ablativulu sau mai bine suntu urmate de prepozițiile *di*, *a* și *da*.

Fuora, *fuori*, *prima*, *dopo*, *contro*, de prepoziția *di*.

Lungi, *lontano* de prepozițiile *di*, *da* și quâte o dată *a*.

Fino, *insino*, *sino*, *insino*, de prepozițiile *da* sau *a*.

Vicino, *davanti*, *dinanzi*, *circa*, *intorno*, *dintorno*, *attorno*, *oltre*, *lungo*, *rasente*, *quanto*, de prepoziția *a*.

Semnificațiile fie-quăria prepoziții italiene se mai potrivescu cu alle quelloru românesci, și se potu deprinde scolarii cu dînsele în analisulu gramaticalulu,

Prepoziția *da* are nisee italianismi cu totul deosebiți. Pe quari trebuie anchê de aquî ai cunôsce.

Da românescu [s'a păstratu numai la ôre-quare frase de jocuri; cum: se jôcă da mingea, da petreculu; și în alte quâte-va întemplări que însemneadă asemănare cum: da berbeleaculu, da rostogolu, (ca rostogolulu) putem dar a o întrebuița și în frasele: vorbesce de omu cinstitu, sê pörtă da prinçu,

Semnificațiile lui *da* în italianesce sunt quelle următore:

1°. Correspunde cu *de* al nostru în frasu de ablativ și vine dupe verbii pasivi, cum: Bucuresci sono fabricati da Bucuro, e Campo-lungo da Rodolfo il nero.

2°. Correspunde cu *dela* și *din* și însemnează origină, începutu, deductie, pornire, depărtare dela un locu: Radu dela Affumați: Rodolfo da Affumazi; da ire si fa esire, perire, dela sau din ire se face...; vengo dalla chiesa; cu verbii însă *uscire, partire* la asemenea însemnare se întrebuingează *di*, ca și la romanesce, în locu de *da*; cum: parti di Roma, uscì di casa.

3°. Corespunde cu *la* și însemnează venire la un locu: cum: *vengo da voi*, viiu la dumneata; *vado dal principe* mă ducu la prințulu.

4°. Correspunde cu particola asemănătore *ca* sau cu prepoziția francezeasca *en*; cum: *vestito da contadino*, îmbrăcatu ca un sâteanu;

5°. Corespunde cu prepoziția *de* cându însemnează *pentru*, cum: *uomo da ciò*, omu bunu de queva; *barretta da notte*,

6°. Correspunde cu *approppe, ca la*; cum: *era da venti persone*; era ca la douăzeci de ômeni.

7°. Correspunde cu *pe la*; cum: sono passato da vostra casa.

8°. Însemnează caracteru, cînste: cum: *parla da onesto, ti giuro da galantuomo*.

9°. Correspunde anchê în poeți cu prepoziția *cu*; cum: *dalle bionde chiome, dagli occhi neri*; cu coșitele blonde, cu ochii negri.

10°. Însemnează anchê și timpu correspundendu cu prepozițiile *din* și *de*: *da giovine*, de gane, din ju-nețe.

CAPU X.

Despre Avverbu.

Întrebicarea pincipală a avverbului este qua sâ se subdică la un verbu, spre ai arrêta timpulu, loculu sau qualitatea. Queea que este ajectivulu pentru substantiv, aqueea este și avverbulu pentru verbu; cum: omu bunu, vorbesce bine; omu môle, scrie încetu.

Avverbulu dar este o vorbă invariabilă que se subdică la verbu.

Felurile avverbului sunt:

1°. DE TIMPU:		apoi	poi
ieri	jeri	târđiu	tardi
acumu, amu	adesso, mo.	și	già
ađi	oggi, adì	2°. DE LOCU	
mâne	domane	aquí, aici ¹	quí, quà, costì costà ¹
poi mâne	dopò domane	în quà	în quà
mâne dimi- neacă	domattina	acolo	colà, là, lì
quându	quando	¹ Aquí, <i>quí, quà</i> , arată locu <i>approppe</i> de persôna quare vorbesce și aici, <i>costì, costà</i> , <i>approppe</i> de persôna cu quare vorbesce.	
attunci	allora		
currendu	presto.		
indată	subito.		
adesea	sovente		

ici și colo quâ e là
unde ove
de unde onde, d'onde
aiurea alliu-

rea altrove
departe lontano
susu suso, sù
josu giuso, giù
etc. ecc.

3°. DE QUALITATE

bine bene
râu male
cumu come
așà sì
încetu. piano
tare, fôrte forte

4°. DE QUANTITATE

atâtu tanto
quâtu quanto
multu molto
âncê anche, ancora
puçinu pocco
prea troppo
mai mai, più
númai solamente
mai puçinu meno.
incal, quel-
puçinu almeno.

5°. DE ÎNTÂRIE

da, dar, așà sì
siguru sicuro sicu.
 ramente-

6°. DE NEGATIE.

nu non, no,

nici nè
numai non più, non
 mai

7°. DE ÎNDOIALĂ

pôte, forse forse

8°. DE COMPARATIE

cumu cume
așà così
asemenea al paridi, pa-
 rimente, si-
 milmente
mai așà quasi
abia a pena

INSEMNARI

I. Mai tôte vorbele aque-
stea se potu socoti între av-
verbii adevêrați; suntu
însâ frase compuse din sub-
stantivi, ajectivi, verbi și
preposiții, que arratâ, tim-
pu, locu, calitate ect. și
quare se potu numi: *frase*
de averbii, cum:

din ȕi in ȕi di giorno in
 giorno
quâte o datâ qualche volte,
 delle volte,
 tal volta
de multe ori parecchie vol-
 te.

rare ori rare volte
în grabâ in fretta

ȕi și nôpte giorno e notte
in veci in eterno
de currendu poco fa
dupò amiaȕi dopo mezzo di
dupò prân- dopo pranzo...
 ȕu...

în laturi al lato
la adêpostu al coperto
în parte in particolare

în silâ per forza
pe jos a piedi
în batjocurâ per scherzo
cu cuvîntu con ragione
într'atâtu intanto
in quâtu alquanto
altu atâtu altre tanto
fârê mêsurâ senza misura
peste mêsurâ oltre misura
quel puçin al-meno

mai ântéiu per il primo
al doilea... per il secon-
 do...

din nuou di nuovo
pe jumétate a mezzo
mai nainte avanti ogni
de tôte cosa
în sfîrșitu alla fine
cususul in jos sotto sopra

pentru que? per che?
de quându? da quando?

de quâte ori? quante volte?
 —
credu qu'așà credo di sì
in adevêru davvro, di
 fatto
fârâ îndoialâ senza dubbio
nimicu mai niente di più
 siguru sicuro

nici de cum niente affatto.
nici incal nè meno
nici într'un in nessun
 chipu modo.

II. Suntu mulți ajectivi
que subȕiși la verbi se fa-
cu avverbi, cum: scie fru-
mosu, merge iute, vorbe-
sce râpede; asfel suntu și
quei următori:

incetu lento
atâtu tanto
quâtu quanto
multu molto
puçinu paco
apprôpe vicino
câlare (a cavallo)
adevêratu certo
siguru etc. sicuro ec.

III. Mulți avverbi de qua-
litate que se facu din aj-
jectivi se terminâ rom: in
esce, cum: înteptu înte-
leptesce, nebun nebunesce,
românesce, turcesce etc.
Asemenea avverbi in ital:

se termină în *mente*, quare se pune după ajectivele feminine: certa certamente, ricca riccamente, grande, grandemente etc. iar dacă ajectivul se termina în *te* și *re*, avverbul leapăda pe *e* finală; cum: fedele, fedelmente, particolare particolarmente.

Asemenea avverbi am putea face și noi: precum și dicem, officialmente, cavaliermente, etc.

C A P U XI.

Despre conjugativu.

Conjugativul este o vorbă quare închieie verbele, frasele, judicările și periodele între sine sau prin unirea lor una cu alta, sau prin desunirea ori tégăduirea unia și întărirea altia. Asfelu suntu:

CONLEGĂTORI		CONDITIONALI	
și, e sau i	e, ed	de, dacă,	se
DESUNITORI		CAUSALI	
sau, au, ori	o od, ora	quê	che
NEGATIVI		quêci	(perchè)
nu,	non,	qua	che
nici	nè	sâ ¹	che
nu numai	no solamente	ESPLICATIVI	
OPPOSITIVI		adicâ	(cioè, cioè a dire)
de și		ILLATIVI SAU DE URNARE.	
însa		deci	dunque
ci	ma	¹ Sâ, mi se pare quê vine dela lasi, quare querendu subjunctivă, nu mai priimesce si; cum: lasâ facâ.	
dar			
iar			
ma			

asa dar,	adunque	findu quê	poichè
dar	—	pentru que	perchè
de unde	onde d'onde.	din pricinâ	per causa
	DE ÎNDOIALA	quê	che
dacă, de	se	pentru quare	per il che
au	o.	de un urmeadă	—
		pentru quare	per la qual
		lucru	cosa
		în quâtu	di modo que
		quare va sâ	ciò val a di-
		dicâ	ro

Suntu multe frase compuse de mai multe vorbe quari se potu numi frase de conjugativi, cum:

C A P U XII.

despre interjecție.

Interjecția este o strigare que arrată o simțire ori o mișcare a sufletului, precum bucurie, întristare, mirare și altele. Ea este quera d'ântéiu vorbă a omului.

Interjecțiile suntu:

DE BUCURIE.		DE URĂ AU DISPREȚU	
bravo	bravo	aide	via
vivat!	vivat.	uf	puf, uh, fi.
		naiba	oibò
DE DURERE		DE CURAGIU	
ah	ah	deh	deh
oh	oh	de de,	via!
hai, vai	ahi		
hoi	ohi	DE MIRARE	
aoleo	ahime, ohime	a!	ah!

o!	oh!	Sunt și alte interjecții compuse. cum:	o Dômne	o Dio!
	DE CHIEMARE		vai de mine	ohime
hei!	eh!		hei bine	ebbene
hui!	olà!		ia seama	avvertite
ui!			veđi bine	badate be-
o!	oh!			ne
	DE TÁCERE		vai de noi	guai a noi
sî!	zi, zitto		la naiba	cospeto
	DE ARRÊTARE		și altele.	
eaccò, catà	ecco			

C A P U XIII.

despre ortografie.

Ortografia unei limbi este întemeiată pe materia sau pe râdecina fie-quâria vorbe, și pe forma sau fi nalele priimite de quea mai mare parte sănătoasă a unei nații.

Ortografia este dreapta scriere a unei limbi după nisece principe potrivite cu natura ei și cu dreptul cuvîntu, înquâtu să putem fi înțeleși în totu d'a una de aqueia que nu suntu de față cu noi: adică să correspundemu întru toate scopului pentru quare s'a inventatu scrierea.

Noi aquí vorbimu către quei scriitori și e de priososu a denumera literete, și așle mai împărți și subțimpărți după felulu loru. Vomu ardica numai ôre

quare părute greutăți asupra unoru vocale și conso-
ne pe quare natura limbei nôstre le quere și de quare
nu ne putem depărta fără a ne împrotivi scopului or-
tografiei sau mai bine al scrierii, și fără a nedreptă-
ți ôre-cum ênsăși limba.

Aqueste greutăți mai tôte suntu ardicate cu de am-
mêruntulu în capitolele trecute, și aquí nu facemu
de quātu o recapitulație sau închieiare a quelloru đise.

A.

Avemu două feluri de *a*: unulu deschisu quare este
și lungu adesea, cum: facere, batere, și altulu închi-
su quare adese este și scurtu, pentru quare i se și a-
daoga d'asupra circumflexulu que este un felu de apo-
strofu spre ai închide sonulu; cum: părere, tăcere.
Facere chimbă pe *a* în â quandu perde deschiderea
sau appésarea în quelle que vinu dela densusulu; cum:
făcutu, făcemu, făceamu, făcuiu, făcusemu, făcâ-
toru, făptură etc. Asemenea *tăcere* face pe *a* des-
chisu quandu dobândesce asupra lui o appésare; pre-
cum la: tacu, taci, tace, tacitu. Adesea *a* lungu se
închide și seamena cu *i* cându este înaintea literelor
nasale *m* și *n*, cum la: âmblu, cântându, mâna românu.

E.

Avemu trei feluri de *e*: unulu deschisu cum la pe-
destru, perire, pere, mere etc; altulu închisu que se
asseamênă la pronunție cu â; cum la pèru, mèru, numèru
etc; și altulu îmmuiatu que se aseamână cu difton-
gulu ie; cum: la perdere, pelle, petre, etc.

REGULE.

Se scrie cu *a* și *e* deschisă totu d'auna unde pronunția vorbei oquere.

Se scrie cu *â* închisă:

1°. Finala tuturilor substantivilor și ajectivilor de prima declinație fără articolu; cum: tată, casă, lună, earbă, bună, aqueastă, etc.

2°. Finala verbilor de prima conjugăție în a treia persônă singulară și în prima plurală a prezentului indicativu; în a doa persônă a imperativului, și în participiulu prezentu; cum: ară ellu, arăma noi, ară tu, arându.

3°. Finala verbilor de a doa și a treia conjugăție în a treia persônă a imperativului și subjunctivului, cum: dârmă, teamă ellu, qua sâ dârmă, qua sâ teamă.

4°. Pretutindenea unde vorba în origina sa quere un *a* deschisă. Iar qua sâ cunâscemu adevêrata scriere a unei vorbe, dacă *e* nume allergâm la pluralu, sau dacă *e* verbu, la a doa persônă a prezentului indicativu. cum spre esemplu, *tâcere*, făcându la a doa persônă a prezentului indicativu *taci*, este bine scrisu; iar mâru, făcându la pruralu *meri*, trebuie a se scrie mêru.

5°. Cându avemu doê vocale închise una după alta, adică cându avemu doê *â* sau doê *é*, quca d'ântéiu se scrie cu *â* și a doa cu *e*; cum: sânetate, râdecină¹,

¹ După aqueastă regulă, fără a fi silitu românulu a alerga la latina pârdesce origina vorbei, pentru que *a* rămâne intactu, și *e* se vede que este *î* oa la *degitu* și alte (veđi partea ântéea.)

fârê, etc.

6°. Substantivii și ajectivii terminați în *nu* precesu de o vocală închisă, quare după tipulu limbei trebuie a se scrie cu *a* sau *ea*; cum: africanu, transilvanu, juncanu etc. prin urmare: românulu, pâgânulu, bêtrânulu și alte asemenea trebuie a se scrie cu *â* iar nu *î*. Sinu, se pronuță pe a locurea sinu, și este de altă ramificație, precum; linu, seninu, chinu etc.

INSEMNARE. *a* devine *â*, 1°. cându se face scurtu sau perde appêsarea, cum *fâcere* făcûtu; 2°. inaintea literelor nasale *m* și *n* cum s'a vêđutu, și 3°. la pluralulu femininilor cându se termina în *i*; cum: parte pârti.

Se scrie cu *ê* închisă:

1°. Tôte vorbele que în a loru origină au un *e*; cum: pêru peri, numêru numeri, învêcare înveți; appêsare appeși, mê, te, se, ne, vê; meu, têu sêu, etc.

2°. Cându după *ê* vine un *a*, și cându allergându la mijlôcele date nu putem afla origina nici în pluralulu substantivului nici în a doa persônă a verbului; cum: înfrênare, arrêtare; se deosibesce însâ fășare și alte asemenea quare vinu dela vorbe cunoscute que au un *a* deschisă.

INSEMNARE *ê* și *â* închisă seamênă adesea cu *î* înaintea literelor nasale *m* și *n*, și a lui *i*, cându se face din *n* cum: âmblare, întêmplare, mergêndu, făcêndu, ântéiu, remâie etc.

Se scrie cu diftongu *ie*:

1°. Cându vorba este derivată din alta que are în

sine un *i*; cum: dela *doi*, indoiescu; dela *șiroiu*, *șirăie*, dela preveghia, preveghie.

2°. Cându *e* a avutu înainte un *l*, un *n* sau un *v* que înmuinduse au devenitu *i*; cum lepure iepure, vole, voie; venire, vinu, viiu, viie, remânere remânu, remâiu, remâie, ținere, ținu, ție; ovis, ôie.

Cându se aude *ie* și nu este vre una din aqeste doê înpregiurări, se scrie cu *e*, după cum ar'și trebui învătării a deprinde pe scolari a nu'l mai pronunța *ie*: cum: este, perde, eu, etc.

I.

Avemu iară trei feluri de *i*: deschisu, închisu (*i*) și scurtu sau mutu (*î*)

Se scrie cu *i* deschisu ori unde o quere pronunția.

Se scrie cu *î*:

1°. Finalulu verbiloru de a doa conjugăție que la indicativu presentu se termină la prima persônă în *escu* și a treia în *asce*, în perfectu, trapasatu, participiu, infinitivu și în quelle que vinu din asemenea verbi; cum: urire, uriiu..., urisemu..., urindu, uritu, uritoru, urție, uritură etc.

2°. Finalulu *intu* al substantiviloru neutri, que la pluralu se termină în *inte*; cum: cuvintu cuvinte, jurâmintu jurâminte.

3°. Finalu *inâ* al substantiviloru feminini que la pluraru se termină în *ine*, cum vînă vine, dină dine. Mâna, fontână, lâna și altele facu: mâni, fontâne, lâne, și de aqueea nici nu se scriu cu *i*.

4°. Substantivii și ajectivii terminați în *in* unii se scriu cu *i* și alții cu *â* cum: sînu, stâpînu, fînu, păgânu, bêtrânu, etc. Ori unii, ori alții, în nefindu mulți se potu învăța pe din afară.

Este scurtu sau mutu *i* 1°. la finala plurală a substantiviloru și ajectiviloru; cum: boi, vespi, bunî, aqesti, noi, voi, ei, etc. 2°. la a doa persônă a verbiloru; cum: ari, arați, arai, arași, ararôți, araseși, araserôți etc. și 3°. adesea pe la mijloculu vorbei qua sâ facă ori un diftogu cum fama, câine, ori pe *c* a se pronunția *ci* cum: pacînicu.

O

Trei feluri de *o* pôte asemenea avea limba română: unul deschisu *o*, altulu închisu *ò* que se citește ca *â*, și quel d'altpeilea lungu *ô* que se citește ca diftongulu *oa*.

Se scrie *o*, pretutindenî unde pronunția este întregă și rötundă.

Se scrie *ò*

1°. In prima conjugăție a treia persônă singulara a perfectului, și tustrelle persônele plurale ale perfectului și trapasatului I. cum: cântò, cantaròmu cantarôți, cântarò; cântaseròmu, cântaserôți, cântaserò:

2°. Adesea înainte de *n* și după *r* cându urechicia românească este mai împăcată a auđi *o* de quātu ori-quare alta vocală; precum fòntână, este mai preferabilu de quātu fantână, fentână și fintâna; asemenea rötundu este mai preferabilu de quātu ratundu, retundu, și ritundu.

3°. „Si la quâte va preposiții, avverbi, și conjugati-
vi. cum: dupò, pînò, lîngò, eacò.

Se scrie cu *ò*, totu d'a una quându vorba venindu dela
o altă vorbă que are *o*, se mai îmulțesce cu o sila-
bă, și și păstrează lungimea sau appésarea; cum: fru-
moșu, frumòsă, doru dòre, omu òmeni etc. Nu se
suppunu aquestei regule *foame* și altele asemenea que
suntu primitive; precum și substantivii de declinația V,
quându iau articolu; cum: *șio șioa*, *steao steaoa*, etc.

U

Totu d'a una *u* este mutu la finala singulară a sub-
stantiviloru și ajectiviloru; la genitivulu și dativulu
pluralu al articoliloru; la prima și a treia persônă a
verviloru și la avverbii que potu lua articolu și a se
face substantivi; cum: lupu, buna, bou, viu, loru,—
cântu, scriu, scrimu, cântamu; — quandu, cumu etc.

INSEMNARE. Quându în finala râdēcinei se afla con-
sonele *cr*, *tr*, *bl*, *fl*, *vl*, atunci *u* este întregu; cum:
soeru, lucrū, âmbļu, înfļu, lustru, navļu.

Adesea *u* înainte de literele nasale *m* și *n* se închi-
de și seamênă cu *î*; cum soerumeu = socrîmeu, veru-
meu = vêrîmeu; prin urmare lungò, suntu... = lîngò,
sintu, și vice-versa înfļu = umfļu.

C

Se scie cum se pronunță aquastă literă inaintea
vocaleloru. Dupe părerea mai multora se mai quere
și un *ç* quare să pronunță ca *ț*, și cu quare să se scrie
quâte va vorbe qua în origina loru se scriu cu *c* și u-
sulu în limba românească lă a făcutu a se pronunță

par'quê ár fi scrise cu *ț*; cum: prinçu, oçetu, braçu,
façâ și altele. Aqueastă părere, de și etimologică,
însă îngreuiază pe scriitoru, ne fiindu destule ajuțò-
rele quei înlesnesce însă și limba sa, și alergându și
la dicționarulu latinu. Adoptarea însă a doê feluri de
ț, se va hotâri dupò usulu quelloru mai mulți.

D

Inainte de *i* la pluralulu substantiviloru cum si la
a doa persônă a verbiloru, *d* ce pronunță ca *đ* cum:
bardu bardi = barđi; blându blândi = blandi; laudu
landi = lanđi etc.

Cu *đ* se scriu tôte vorbele românesci, cu *z*. se scriu
quelle străine; cum: đicu, đille, đina... zodiacu, Zo-
roastru, Nova-zembla, Zopiru, zadaru, zavistie et.

Qu

Aqueste litere înainte de: *a*, *o*, *u*, *ê*, *i*, se pronunță: *ca*,
co, *cu*, înainte de *e* și *i* se pronunță: *ce* *ci*.

Vorbele que se scriu cu aquastă literă sunt fôrte
puținé, dupò cum s'a vèđutu în denumerația părțiloru
cuvîntului, și ammêruntarea loru: spre înlesnire le a-
dunâmu aquí, spre adducere aminte:

Quare, calitate, quātu, quându, qua, quintaru,
quê.

Questa, quella, quine, que, aquí querere, și quelle
derivate din aquestea.

S

Inainte de *b*, *l*, *m*, *n*, *r*, *v*, se pronunță ca *ș* sau

z cum: desbrăcare, deslegare, smintitu, snopu, Israilu, desvélire etc.

La pluralulu substantiviloru și ajectiviloru și la a-
doia persônâ a verbiloru înainte de *î* se pronunța ca **ș**
cum: pasi=pași, frumosi=frumoși, lasi=lași, cân-
tasi=cântași.

T

Totu la aqueste întêmplări **t** se pronunța ca **ț** în-
ainte de *î*, cum poeti=poeți; lăudati=lăudați; pati=
pâți, arati=arați etc.

SC

Aqueste doê litere înainte de *a, o, u, ê, î*, se pro-
nunță sca, *sco, scu, scê, sci*=*ska, sko, sku, skê ski*;
cum scara, scopu, scuturare, nascêndu, scîrbâ: în-
ainte de *e* și *j* se pronunța **șt**; cum: nasce, pasce, na-
sci, pasci. Trebue însâ a se bâga de seamâ que nu
întrebuițamu pe *sc* de quâtu numai acolo unde vorba
în începutulu sêu are aqueste doê litere; cum spre
esemplu *nasce* este *nascu*, *romanesci* este *romanescu*;
iar unde începutulu este cu *st*, acolo ne ferimu a schim-
ba literele sau semnele prin quare se arratâ ideea; cum
pe *aquestu* la pluralu nu'l putem scrie *aqnesci*, ci *a-
quești*. Asemenea suntu și *crețin*, *Stefanu* și altele.

PENTRU CONSONE INDOITE.

Tôte vorbele compuse din preposițiile *ab*, și *ad*,
sau mai lesne tôte vorbele que, compuse începutu cu *a*,
îndoiescu consona que urmeadă dupò aquestu *a*; cum
abbattere, *accepere*, *adducere*, *afflare*, *aggirare*, *al-
legere*, *annoiare*, *annulare*, *appindere*, *arrêtare*, *as-
semenea*, *atingere*, *ațintare*, *avvenire*, etc.

Asemenea îndoiescu consonela și quelle compuse
din preposițiile *ob* și *sub*; cum: *ommorire*, *oposiție*,
uccidere, *sufflare*, *sufferire*, *sudditu*, *suppusu*, *sutte-
ranu*, *surrîdere*.

Intr'unu cuvîntu literele *b* și *d* ale preposițiilor *ab*,
ob, *sub*, *ad*, se schimbâ în composiție, în literele ur-
mâtore, afarê de quâte-va vorbe quare usulu lăa con-
sfințitu cu *b* și *d* cum: *administrație*, *admittere*, *ab-
solutu*, *abstractu*, *substantivu*... que s'ar putea scrie
amministrație, *ammitere*, *assolutu*, *susstantivu*, *as-
tractu*.

Preposițiile *in* și *con* înainte de *m* și *p*, schimbâ pe
n în *m*; prin urmare întêmpinulu loru înainte de *m* și *n*
ne îndatorează a scrie vorba cu doi *m* și *n* cum com-
municare, *commitere*, *connumire*, *îmmulțire*, *înnegri-
re*, *innoptare*.

Totu aqueste preposiții înainte de *l*, schimbâ pe *n*
în *l*, și prin urmare se îndoiesce *l*; cum: *collecție*, *il-
lustru*, *illuminare*.

Se scriu cu doi *ll* toți substantivii și ajectivii que,
sau la singularu sau la pluralu se îmmôie cum: *valle*

vâi, calle câi, ellu ei, ea elle, quea quellé, allu ai, quellu quei ¹.

La perfectulu verbiloru nerregulați de conjugația a treia se îndoiesce în a treia persônâ singularâ t și s. Timpulu aquesta totu d'a una este accentatu în a treia persônâ: arò, dormí, fâcú, preveghié; și qua sâ arre-te grâmmaticii la unii verbi nerregulați què e finalu nu e lungu, îndoiescu consona que precede; cum: dete, stette, disse, qua sâ nu dicemu: deté, steté, disé.

Ausiliaru pluralu *ammu*, fiindu din *avemu*, se scrie cu doi *m* pentru lipsa silabei *ve*, și spre deosebirea singularului *amu*.

Caru carre, se scrie cu doi *rr* și dupò quererea pronunției, și spre deosebirea vermelui *caru* și ajectivului relativu quare, que se scriâ *kare* sau *care*.

Indoimu asemenea consônele 1°. spre deosebirea omonimelor; cum copillu, coppilu; perrii capului, perii suntu roditori. — 2°. spre a lungi vocalele que trebuescu appâsate; cum. battere, trimittere, spre a nu se citi batére, trimitére,

În sfîrșitu se potu îndoii și întrei consoanele spre declamarea vorbeloru, quându vremu sa le dâmu un gradu de covîrșire; cum: verrrde, roșșșu, gallbenu, ar-rde etc.

¹ *Ellu, quellu, allu* quându se scriu cu *u* mutu îndoiescu pe *l*; se pôte însâ face și ellisie remâindu: *el, quel al*.

DESPRE PROSODIE SAU ACCENTE.

Semnele prosodiei românesci, suntu accentulu ascuțitu (´), accentulu gravu (˘), circumflesulu (ˆ). Accentulu ascuțitu se pune la ultima vorbeloru pe vocala assupra quâria trebuie sâ appêsâmu; cum: vorbí, învié vorbiá, cântá etc.

Accentulu gravu se pune assupra lui *o* quându se pronuța ea â, cum: cântò, cântaròmu, cântaseròmu, dupò, lûngò, eacò etc.

Circumflesulu se pune assupra vocaleloru qua sâ le astupe sau sâ le inchiqâ glasulu; este un felu de apostrofu que arrâtâ o împuținare a vocalei; cum: facu fâcutu, meu, têu, intru, întru, socru, socrâ-meu, suntu sîntu; se pune asemenea assupra lui *o*, arrêtându quò lipsesce o jumétate de vocalâ din diftongula oa.

Între aqweste semne adevêratu prosodice allâturâmu și sedila (,) și apostrofulu (').

Sedila se pune subt consônele *q, ș, ț*, spre a se pronuța ea *z* grecu, ea *che* franc. ea *z* italian. În quâte trele aqweste sonuri se aude litera *s* și pentru a-queea semnulu aqwesta s'a numitu sedilâ.

Apostrofulu se pune înaintea consônoloru d'assupra quându lipsesce o vocalâ întreagâ; cum: de a face d'a face, pe aqwesta p'aqwesta, la appusu l'appusu, îl fâcu 'l fâcu. Apostrofulu ori anulâ de totu vocalâ que lipsesce, ori o face un diftongu cu quea urmâtore, fâcênduo a se pronuța pe jumétate; citînduse: d'a face = dè a face, p'aqwesta = pè aqwesta; prin urmare și: vac', limb', stâng' = vacè, limbè, stângè.

ACCENTUATIE.

Toate vorbele que se termină într'o vocală lungă, sau quare au appésare la ultima, primescu accentulu așeuțitu, que totu d'auna se pune assupra substantiviloru de declinația V, la a treia persônă singulara a imperfectului, și perfectului, și pôte și assupra infinitivului; cum și assupra unoru avverbi, cum: *đi*, *sá* *mântá*, *steá*, *cântá*, *ará*, *cântó*, *aró*, *dormí*, *făcú*, *invié*, a *cântá*, a *dormí*, a *vedeá*, *aquí*.

Se mai pune anche assupra articoleloru *á*, *ái* spre deosebire de prepoziția *a*, și de verbulu; *ai*, *a*, Avverbulu de timpu *și*, primesce iarú accentu spre deosebierea conjugativului unitoru *și*; cum *amu și scrisu*, *amu venitu și amu scrisu*.

Despre punctuație, amu vorbitu în grămatica publicată în anul 1828.

INSEMNARE.

Regulele date pentru întrebuițarea vocaleloru suntu mai multu pentru străini. Pentru *qué* să punemu *qué* ar' lipsí aquellu circonflexu que închide glasulu vocaleloru, și s'ar' pronunța literele deschise, quare Românú n'ar preferi a scrie și a pronunța *cantare* que se pare mai familiaru de quātu străinele: *kintare*, *contare*, *cuntare*?

Asemenea spre exemplu adducemu și vorbele următore.

paganu	{ paghenu paghinu pagonu pagun	lana	{ lena lina lona luna
romanu	{ rumenu ruminu rumonu rumun	mana	{ mena mina mona muna
risu	{ rasu resu rosu rusu	fontana	{ fantina fentena fintina funtina
riu	{ rau reu rou ruu	quand	{ kend kind cond cund
ripa	{ rapa repa ropa rupa	rotundu	{ ratundu retundu ritundu rutundu
numeru	{ numaru numiru numoru numuru	suntu	{ santu sentu sintu sontu
învelire	{ valire vilire volire vulire	lungo	{ langa lenghe linga longa
intemplare	{ tamplare timplare tomplare tumplare	cantó	{ cantá canté cantí cantú etc.

Scierea cu literele cuviincioase a vorbelor române, sci, și pronunțarea lor quea adevărată atât este de familiară, firească și cunoscută Românilui, în quatu lui literele cuviincioase nu i se paru o învățare nouă, ci curatu o adducere a minte. Par'qu'ar' vedea quine-va Suffletulu sau Geniulu quellu vechiu al Romei strămutatu din generație în generație, și, ca un ângeru tutelar, nepărăsindu pe Românu nici în quelle măi după urmă dille alle întunecimei lui, nici atunci cându ellu, orbu de totu, par'qu'ar' voi de sine să părească totu que a fostu strămoșescu și să se arunce în abisulu uitării, spre a se stinge cu totulu din registrulu natiilor! E destulu, Române, deschide ochii, caută înpregiurulu tēu, întreabă'ți inima, cercetează costumele tale, auzi limba ta, întreabă te que esci, și Geniulu pe quare pînă acum n'ai vrutu să'l mai cunosci, și 'lai împinsu, Geniulu aquesta que a fostu nedeslipitu de tine; aquesta quare întrupatu și personificatu în limba ta, te învață a dice: NASCERE și MORIRE, a numi aqueste doē margini ale vieței în limba părinților tēi; quare stându pe aqueste doē însemnătore hotare te învață a articula quea d'antēiu vorbă și quellu după urmă suspinu; quare hrana ta quea d'antēiu te învață a o uumi LAPTE, și masa quea căldurōsă SINU, PEPTU, și mâncarea SUGERE; quare legănându te își cântă quea d'antēiu melodie a dragostii ceresci coborite în sinulu mamei tale, ADDORMINDUTE CU PACE; quare își deschide ochii la LUMINA, la CERU, la NALURA, la DUMNEDEU; quare își spune numele PARINTILORU tēi,

trebuințelor tale, a ființei tale, quare pune pe bușele tale numele quelle mai drăge, quare pe tovaroșulu, vieții tale și'lu numesce MUIERE, pe tine și pe ea OMU' și pe rodulu dragostii vōstre FIU; aquestu Geniu, își va spune que SUFFLETULU, INAMA, SÂNGELE teu suntu ROMANE; își va arrēta que esci NEPOTU și al Brușiloru, al Catoniloru, și al Marciloru Aurelii, al lui PAVELU Apostolulu și al Trajaniloru, și te va învăța a jertfi totu pentru interesulu și binele publicu, a fi virtuosu, blându și filosofu, a cunōsce pe Dumneșeu, și a împinge din hotarele patriei tale pe totu vrăjmașulu que va cuge-ta a'ți lua quelle strămoșesci, și a te face străinu la căminulu tēu; într'un cuvintu a fi cetățeanu și creștinu, dându Cesarului que este a Cesarului, și lu' Dumneșeu que este a lui Dumneșeu, adică unversulu întregu, Patria și inima ta, pe quare de veacuri le ai lăsatu în prada vrăjmașulu omenirei. Aquestu geniu își va spune în sfîrșitu que cu elementele limbii talē s'au slujitu quei mai mari Apostoli și Mucenici, cu aqueste litere scria Apostolulu PAVELU epistolele sale cându pe aripile christianismului se răpia pînă la al noulea ceru; limba lui atunci nu era incultă și părăsită ca ata; ellu avea nație, și patrie și se făcea întru elle cându dicea: «sunt cetățeanu roman:» și tu acumu strigi, pōte, quandu își arrata quine-va literele și limba moșiloru tēi que nu suntu ale tale, și te făle-sci în grōsă nesciință, que veacurile blestemului a grāmăditu pe mintea și cugetarea ta.

Prin limbă dăm și luăm cunoscințele, și prin

limbă lămurită dămu și luămu cunoștiutele lămurite.
Eu îți dau aqueastă gramatică, și tu, în curățenia ini-
mei întreabăși sufletulu tēu, și ellu îți va spune și
que să priimesci și que să lepeși; și quātu amu veg-
hiatu și amu ostenituș și amu sufferitu penru Tine.

Sfirșitu.

„Si lui DUMNEDEU mărire.

